Maha László

UKRAJNA TÖRTÉNETE

Tankönyvszerű szöveggyűjtemény
Ukrajna magyar tannyelvű iskoláinak
10. osztálya számára

Tartalom

1. TÉMA

UKRAJNA A XX. SZÁZAD ELSŐ ÉVTIZEDEIBEN

1. § A kor általános jellemzése 4
2. § Ukrán földek a XX. század elején 7
3. § Az ukrán földek gazdasági fejlődése a XX. század elején 15
4. § A nemzeti felszabadító mozgalom politizálódása. Pártok létrejötte..... 24
5. § Az 1905–1907-es oroszországi forradalom és Ukrajna 30
6. § Az ukrán képviselők tevékenysége az I. és II. Állami Dumákban. Parlamentarizmus Nyugat-Ukrajnában 37
7. § Pjotr Sztolipin reformjai 42
8. § Gazdasági fejlődés a háború előtt. A társadalmi élet ellentmondásai 46
9. § Oktatás, tudomány, irodalom a XX. század elején 60
10. § Művészetek..... 72

2. TÉMA

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS UKRAJNA. AZ UKRÁN FORRADALOM KEZDETE

11. § Ukrajna az első világháború idején..... 84
12. § Harci események 1914-ben 89
13. § Harci események 1915–1917-ben..... 94
14. § Az Ukrán forradalom kezdete 100
15. § Ukrajna autonómiájának a meghirdetése 106

3. TÉMA

UKRÁN ÁLLAMALKOTÓI FOLYAMATOK

16. § Az Ukrán Népköztársaság kikiáltása 115
18. § Az első bolsevik–ukrán háború. Az UKT IV. Univerzáléja. A breszti béke..... 120
19. § Az ukrán állam. Pavlo Szkoropadszkij 129

20. § Az UNK Direktóriuma 136
21. § A Nyugat-Ukrán Népköztársaság 143
22. § A második ukrán-bolsevik háború. Az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság létrejötte 150
23. § A szovjet csapatok harca Gyenyikin fehérgárdistái ellen 159
24. § Az USZSZK helyreállítása 165
25. § A szovjet–lengyel háború. Vrangel szétzúzása 170
26. § A kultúra fejlődése 177
27. § Irodalom és művészetek 182

4. TÉMA

UKRAJNA AZ ÚJ GAZDASÁGPOLITIKA IDEJÉN (1921–1928)

28. § Ukrajna 1921–1923 között 191
29. § Az új gazdaságpolitika bevezetése 196
30. § Ukránosítás. Oktatás és tudomány az új gazdaságpolitika idején 202
31. § Irodalom. Művészetek. Egyház 208

5. TÉMA

UKRAJNA „SZOVJET MODERNIZÁCIÓJA” (1928–1939)

32–33. § Szocialista iparosítás 213
34–35. § Kollektivizáció. Éhínség Ukrajnában 223
36–37. § Ukrajna társadalmi-politikai rendszere. Tömeges megtorlások 232
38–39. § Kultúra az 1930-as években 241

6. TÉMA

A NYUGAT-UKRÁN FÖLDEK (1920–1939)

40–41. § Ukrán területek Lengyelország fennhatósága alatt 250
42. § Ukrán területek Románia fennhatósága alatt 259
43. § Kárpátalja Csehszlovákia kötelékében 263

1. TÉMA

UKRAJNA A XX. SZÁZAD ELSŐ ÉVTIZEDEIBEN

1. § A kor általános jellemzése

1. A korszak időrendi határai

Ukrajna legújabb kori története a XX. század elején veszi kezdetét és szerves részét képezi Európa történetének. Meghatározó eseménye az ukrán nemzet létrejöttének folyamata. Az 1900–1939 közötti időszakot a történészek az alábbi szakaszokra tagolják:

I. 1900–1908 – tovább folytatódik a XX. században elkezdődött modernizációs folyamat. Különösen látványos fejlődés Kelet- és Dél-Ukrajnában figyelhető meg, amely 1900–1903-ban gazdasági válságba torkollik. A kiéleződő társadalmi-gazdasági és politikai ellentétek 1905–1907-ben forradalom kirobbanásához vezetnek. A forradalmi események hatására aktivizálódik az ukrán nemzeti mozgalom.

II. 1908–1914 – az első világháborút megelőző időszak. Európában katonapolitikai szövetségek jönnek létre, amelyek megkezdik a felkészülést a majdani világégéshez. Mivel az ukránság két ellenséges birodalom területén él, ezért a nemzeti elitnek el kell dönteni, melyik oldalt támogassa a háborúban.

III. 1814–1918 – az első világháború időszaka, amely rányomta bélyegét Ukrajna modernkori történetére is.

IV. 1917–1921 – ekkor veszi kezdetét az ukrán forradalom. Az ukrán államiság létrejöttének fájdalmasan bonyolult évei ezek.

V. 1921–1928 – Ukrajna a Szovjetunió részévé válik. Új gazdasági politika.

VI. 1929–1939 – bolsevik modernizáció: iparosítás, kollektivizáció. Tömeges megtorlások, terror, éhség. A második világháborút megelőző és kiváltó folyamatok. Nyugat-Ukrajna Szovjetunióhoz kerülése.

2. Az ukrán földek fejlődésének sajátosságai

Az ukrán nemzet ketté szakítva lépett be a XX. századba. Keleti része Oroszországhoz tartozott, a nyugati pedig az Osztrák-Magyar Monarchiához. Ez a helyzet rányomta bélyegét az ukrán földek fejlődésére.

● Először is, mindkét birodalomban modernizációs folyamatok vették kezdetüket. A földműves-kézműves társadalmakat fokozatosan **ipari társadalmak**[1] váltották fel. Ukrajna keleti és déli tartományaiban a gépipar sokkal gyorsabban növekedett, mint Oroszország más régióiban. Ezzel szemben a nyugat-ukrán földek továbbra is a Monarchia gazdaságilag elmaradott vidékei maradtak.

● Másodsorban az 1848–1849-es és az 1905–1907-es forradalmak következtében úgy Oroszországban, mint Ausztria-Magyarországon kísérletet tettek az önkényuralmak korlátozására és a demokratikus szabadságjogok bevezetésére. Ebben a kérdésben a Monarchia járt az élen. Ott ugyanis már a XIX. század közepén parlamenti rendszer jött létre, és a bécsi parlamentnek voltak ukrán képviselői is. Oroszországban ezzel szemben sokkal vontatottabban tört magának utat a szabadság. Csak az 1905–1907-es

[1] *ipari társadalom* – olyan társadalom, melyben befejeződött a műszakilag fejlett nagyipar kialakulása, illetve az ehhez kapcsolódó társadalmi struktúra létrejöttének folyamata

forradalom következtében alakult meg parlament, azaz az állami duma.

● Az ukrán földek fejlődésének harmadik sajátossága a XX. század elején az volt, hogy jelentősen megnőtt a nemzet kulturális és szellemi szintje, megváltoztak az emberek életkörülményei, a nők helyzete és szerepe is más lett a társadalmon belül.

● Negyedsorban, a századfordulón jelentősen felgyorsult az ukrán nemzet kialakulásának folyamata.

3. A társadalmi modernizáció ellentmondásai

Az államok történelmi fejlődése sohasem egyenletes. A felemelkedést gyakran követik gazdasági, politikai, mentális vagy kulturális válságok. Vannak olyan események, amelyeket lehet egyszerre pozitívan és ugyanakkor negatívan is értékelni. Ilyen például az első világháború, amely mérhetetlen szenvedést hozott az emberiségnek, más részről viszont ösztönzőleg hatott a technika, a tudomány és az egészségügy fejlődésére.

Nem kevésbé ellentmondásos az agrárreformok története sem. Oroszországban ez a folyamat Sztolipin miniszterelnök nevével forrott össze és elősegítette a tőkés viszonyok meghonosodását vidéken. Megjelentek a módos, gazdag parasztok, sokan azonban földnélkülivé váltak. Ez kiélezte a társasdalmi ellentéteket és migrációs hullámot eredményezett. Milliók indultak szerencsét próbálni az ukrán kormányzóságokból Oroszország keleti, sőt távol-keleti tartományai felé. Hasonló folyamatokat generáltak a mezőgazdasági átalakítások Nyugat-Ukrajnában is. Csakhogy a kivándorlási hullám innen elsősorban Észak-és Dél-Amerikába irányult.

Ellentmondásosak voltak az 1905–1907-es forradalom után elkezdődött politikai átalakulások. Az állami duma

összehívása nem korlátozta jelentős mértékben az önkényuralmat, így nem segítette elő a demokrácia megszilárdulását sem. A társadalmi élet politizálódása azonban felgyorsította az ukrán nemzeti elit öntudatra ébredését és aktivizálta tevékenységüket is.

Ellenőrizd magad!

1. *Nevezzétek meg a korszak időrendi határait, és röviden jellemezzétek mindegyiket!*

2. *Milyen sajátosságai voltak az ukrán földek fejlődésének a XX. század elején?*

3. *Állítsátok az eseményeket helyes időrendi sorrendbe!*

- *Ukrán forradalom*
- *Első világháború*
- *Gazdasági válság*
- *Orosz forradalom*

4. *Mik voltak a társadalmi modernizáció legfőbb ellentmondásai?*

2. § Ukrán földek a XX. század elején

1. Terület és lakosság

A XX. század elején az ukrán földek lakossága két birodalom uralma alatt élt. Oroszországhoz az ukrán területek 85%-a tartozott, Ausztria-Magyarországhoz pedig a 15%.

Az Orosz Birodalom részét képező Jobbparti Ukrajna hivatalosan **Dél-nyugati tartomány** volt. Három kormányzóságra tagolódott: a Kijevire, Volinyira és a Pogyilljaira. A szomszédos Minszki, Grodnói és Mogiljovi kormányzóságok egyes járásaiban szintén éltek ukránok.

A Visztula menti tartomány két kormányzóságból állt, a Lubliniból és Szedleciből. Ukrán többségű járásaikból 1912-ben létrehoztak egy harmadikat, a Holmit.

Balparti Ukrajnát Oroszországban **Kis-Oroszországnak** nevezték, a Poltavai, Csernyihivi és a Harkivi kormányzóságok alkották a területét. Poltavscsina és Csernyihivscsina ősi ukrán földeknek számítottak. Harkivscsinát ellenben **Szlobodai Ukrajnaként** tartották számon. Az Orosz Birodalom földjein jött létre még a XVI–XVII. században belső ukrán gyarmatosítás útján. Első lakói a Rzeczpospolitából származó telepesek voltak, akik adómentességet élvezve alapították településeiket, a **szlobodákat**.

Jelenetős ukrán lakossága volt még a Kurszki és a Voronyezsi kormányzóságoknak is.

Dél- vagy Sztyeppi-Ukrajna területén a cári hatalom megalapította a **Novorosszijszki tartományt,** a Herszoni, Katerinoszlavi és Tauriai kormányzóságokkal. Valaha itt a Vadmező végeláthatatlan rónái húzódtak kozák téli szállásokkal és szicsekkel.

A Besszarábiai kormányzóság Hotinscsinának nevezett északi járásai szintén ukrán többségűek voltak, de Szibériában, a Távol-Keleten és Észak-Kaukázusban is éltek ukránok.

Oroszországban ebben az időben szigorú központosított államigazgatás működött, az önkormányzatiság minden kizárásával. Az ország egész területe közvetlenül Szentpétervárnak volt alárendelve.

Ukránok lakta vidékek	A kormányzóságok nevei	Honnan irányították
Jobbparti Ukrajna (Dél-nyugati tartomány), közel 7 millió ukrán	Kijevi, Volinyi, Pogyilljai	Szentpétervár
Balparti Ukrajna (Kis-Oroszország és Szlobodai Ukrajna), közel 6 millió ukrán	Poltavai, Csernyihivi, Harkivi	Szentpétervár
Dél- vagy Sztyeppi-Ukrajna (Novorosszijszki tartomány), közel 4 millió ukrán	Herszoni, Katerinoszlavi, Tauriai	Szentpétervár

Ukrán parasztház korabeli levelezőlapon

Az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozott Észak-Bukovina, Kelet-Galícia és Kárpátalja, ahol szintén laktak ukránok.

Kelet-Galíciai Lviv központtal ukrán többségű volt, Nyugat-Galícia pedig Krakkó központtal lengyel. Bécs nem vette figyelembe a vidék nemzetiségi összetételét és területén létrehozta az egységes **Galíciai és Lodoméria Királyság** nevű koronatartományt. Közigazgatási székhelye **Lviv** lett.

A birodalom másik koronatartománya Bukovina volt Csernyivci központtal. Északi részében többségben voltak az ukránok, a déliben pedig a románok.

Kárpátalja közvetlenül a magyar királysághoz tartozott, ezért közigazgatásilag Budapestnek volt alárendelve.

Ukránok lakta vidékek	A közigazgatási egység nevei	Honnan irányították
Kelet-Galícia	Galíciai és Lodoméria Királyság koronatartomány	Általános irányítás Bécsből, helyben a lengyel közigazgatás döntött mindenben
Észak-Bukovina	Bukovinai koronatartomány	Bécs
Kárpátalja	Ung, Bereg, Máramaros, Ugocsa vármegyék	Budapest

2. Az első világháború előtti Ukrajna nemzetiségi összetétele

Dnyepermenti Ukrajna lakossága nemzetiségi szempontból nagyon sokszínű volt, hisz az ukránok mellett éltek itt lengyelek, oroszok, zsidók, németek, bolgárok, tatárok. Az **1897-es népszámlálás** adatai szerint a birodalom 125,6 millió lakosa közül 22,38 millióan beszéltek kisoroszul, vagyis ukrán nyelven.

A zsidók, lengyelek, németek, tatárok egységes tömbökben telepedtek le, melyek elhelyezkedésére kihatottak a XIX–XX. század fordulójának migrációs folyamatai. Ezeknek a folyamatoknak két fő iránya volt: a Donyec-medence és a Volinyi kormányzóság. A Donyec-medence ipara ebben az időben gyors fejlődésen ment át, amihez egyre több munkáskézre volt szükség. Az ukránok elsősorban falvakban laktak, mezőgazdasági termeléssel foglalkoztak, így mindennél fontosabb volt számukra a szántóföld. Nem szívesen változtattak életvitelükön, nem költöztek a városokba sem. A Donyec-medence ipari központjaiba elsősorban oroszok érkeztek, akik az évek múlásával megváltoztatták a vidék nemzetiségi összetételét. A Volinyi kormányzóságba, amely a lengyel kisebbség szülőföldje is volt, németek telepedtek le. Együttműködtek ugyan a helyi lakossággal, de zárt közösségeket alkottak. Így sikerült megőrizniük szokásaikat és nemzeti sajátosságaikat. A Tauriai és Herszoni kormányzóságokban is éltek németek.

A XIX. század 60-as éveiben növekedtek a városok. Kijevet, Odesszát és Harkivot a birodalom hat legnagyobb városa között tartották számon. A városi lakosság többségét az oroszok, lengyelek és zsidók alkották.

A zsidók nem költözhettek bárhová a birodalom területén, csak szigorúan a törvény által meghatározott letelepedési sávba. Oroszország zsidó népességének 90%-a ezért Jobbparti Ukrajnában élt.

Az első világháború előtt Rzeczpospolita nagyobb része az Orosz Birodalomhoz tartozott. A XIX. század felkelései után az önkényuralom korlátozta a lengyelek politikai, társadalmi és gazdasági jogait.

A Krím-félsziget volt a hazája a krími tatároknak, karaitáknak, örményeknek, görögöknek – összesen 34 nemzet képviselőjének.

Ausztria-Magyarországot összetákolt monarchiának is nevezték soknemzetiségű volta miatt. A birodalom népei saját országaikban éltek (Magyarország, Horvátország, Csehország) és kezdetleges viszonyt tartottak fenn egymással.

Kelet-Galíciában a lengyelek, zsidók, örmények, németek és más nemzetiségek között az ukránok alkották a többséget.

Kárpátalján és Bukovinában a ruszinok többnyire falvakban laktak. A városok népességének többségét a magyarok, románok, zsidók alkották.

3. Társadalmi rendszer

Az Orosz Birodalom a XX. század elején továbbra is önkényuralmi monarchia volt. A cár hatalmát semmi és senki nem korlátozhatta, csak a Teremtőnek tartozott elszámolással.

Önkényuralom (abszolutizmus)			
Az uralkodó korlátlan hatalma	Az alapvető demokratikus emberi és polgári szabadságjogok teljes hiánya	A parasztok és munkások teljes jogtalansága	A nemzetiségek teljes jogfosztottsága

Az ilyen és ehhez hasonló politikai rendszer teljesen lehetetlenné tette a parlamentarizmus meghonosodását az országban.

Az orosz rendi társadalmon belül kiváltságos helyzetben voltak a nemesek. A központban és a tartományokban ők tartottak a kezükben minden hatalmat, a kül- és belpolitika is kizárólagosan nemesi előjog volt. A középosztályhoz az értelmiség, a polgárság, a kereskedők és a vállalkozók

tartoztak, kiknek nem volt lehetőségük részt venni az ország politikai életében.

Az ukrán társadalom 86,3%-át a teljes jogfosztottságban élő parasztok alkották. Önkormányzattal rendelkező faluközösségekben éltek, mely gátolta a kapitalizmus fejlődését vidéken. A föld közös tulajdonban volt és a parasztok nem rendelkezhettek szabadon vele: nem adhatták el, nem vehettek fel rá kölcsönt.

A piaci viszony meghonosodása elősegítette a munkásosztály és a vállalkozói réteg, vagyis a burzsoázia kialakulásának folyamatát.

Az 1897-es népszámlálás az értelmiséget nem sorolta külön társadalmi réteghez. A tudósok számításai szerint számuk ezekben az években elérte a 126 ezret. Az ukrán értelmiség 2/3-a vidéken élt. A városokban az orosz és zsidó származású értelmiségiek voltak túlsúlyban.

A XX. század elején egyre többen szorultak a társadalom perifériájára. Ezek a marginális, félig munkás, félig paraszt lumpen elemek teljes jogfosztottságban éltek és szinte minden hitüket elvesztették mind a családi, mind a vallási értékekben.

Kornil Usztijanovics: Hucul (1891)

A nyugat-ukrajnai tartományok vezető társadalmi ereje a lengyel slachta és a magyar nemesség volt. A népesség nagy részét itt is a parasztság alkotta. A nemzeti érzelmű világi és egyházi értelmiség száma elhanyagolhatónak számított. Átmeneti szerepet játszottak a

helyi elit és ukrán parasztság között a zsidók, akik többnyire városokban éltek.

Kárpátalján és Bukovinában a huculok alpesi juhtenyésztéssel foglalkoztak.

Vontatottan fejlődött az ipar, kevés volt a nagyvállalat. A városok – Lvivet kivéve – nagyközségekre emlékeztettek. A falvakban elviselhetetlen volt a földtelenség, ami kivándorlási hullámhoz vezetett. A nyugat-ukrajnai kivándorlók elsősorban Kanadába és az USA-ba indultak szerencsét próbálni.

Az ukránok többsége vallásos volt és a pravoszláv vagy görög katolikus egyházhoz tartozott.

Ellenőrizd magad!

1. *Milyen sajátosságai voltak az ukrán földek közigazgatási beosztásának Oroszország keretein belül?*

2. *Milyen ukránok által lakott területek tartoztak Ausztria-Magyarországhoz?*

3. *Milyen volt Dnyepermenti-Ukrajna nemzetiségi összetétele?*

4. *Milyen belső migrációs folyamatok zajlottak Ukrajnában a XIX. század végén és a XX. század elején?*

5. *Hol telepedhettek le szabadon a zsidók Oroszország területén?*

6. *Milyen sajátosságai voltak Ausztria-Magyarország társadalmi rendszerének a századelőn?*

Végezd el a feladatot!

- *Jellemezzétek Oroszország társadalmi rendszerét a XIX–XX. század fordulóján!*

Jegyezd meg!

1897 – népszámlálás Oroszországban

3. § Az ukrán földek gazdasági fejlődése a XX. század elején

1. Modernizáció

A XIX. század 90-es éveiben Európa vezető országaihoz hasonlóan az Orosz Birodalomban is kezdetét vette a **modernizáció**, ami a társadalompolitikai, gazdasági, műszaki és kulturális megújulását jelentette. Jelentősen gátolta a modernizációs folyamatok kibontakozását az orosz népgazdaság alacsony fejlettségi szintje, gyenge belső piaca és bizonytalan pénzügyi rendszere.

Az ipar fejlesztéséhez tőkére volt szükség, amit a cári kormány úgy teremtett elő, hogy magas áruforgalmi adót vetett ki a közszükségleti cikkekre, állami monopóliummá változtatta az alkoholkereskedelmet. Pénzügyi reformot hajtott végre, amivel megszilárdította a rubel árfolyamát, elősegítette a bankrendszer kiépülését és serkentette a tőkebehozatalt az országba.

Az orosz társadalmi-gazdasági megújulásnak volt egy sor sajátossága. Ezek a következők:

1. A gazdaság fejlődésében meghatározó szerepet játszott a külföldi, elsősorban a francia, belga, angol és német tőke. Egyes iparágakban, különösen a szénbányászatban és a vaskohászatban a **külföldi tőkebefektetések** aránya elérte a 70%-ot. Dél-Ukrajna nehéziparának kiépítésében több mint 100 német, francia és belga cég vett részt. Ennek köszönhetően a szén- és vasércbányászatban Ukrajnának sikerült megelőzni az Urál-vidéket és élre törni a birodalom területén.

2. A hazai bányaipart, vaskohászatot és gépgyártást az állam előnyös hitelekkel, adókedvezményekkel, protekcionista vámpolitikával védte a külföldi versenytársaktól és zsíros, elsősorban katonai megrendelésekkel látta el. Az

orosz modernizáció másik fontos sajátossága tehát a **gazdasági folyamatok állami szabályozása**.

3. Oroszország ebben az időben **abszolút** (önkényuralmi) **monarchia** volt, rengeteg **hűbéri csökevénnyel**, ami egyedivé tette a megújulás folyamatát is.

A XX. század elején Ukrajnában a következő gazdasági körzetek jöttek létre: a *Donyeci-Dnyepermelléki* szénbányászati-vaskohászati, a *Krivij Roh-i* vasérckitermelői, a *Nyikopoli* mangánérc-bányászati és a *Dél-nyugati* cukoripari.

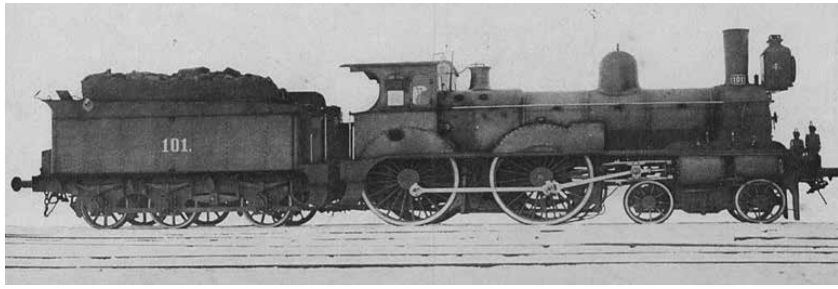

Gőzmozdony a XX. század elejéről

Ukrajna ipari fejlődését nagyban elősegítették a vasutak. A 9. osztályban már tanultatok arról, hogy az első vasútvonal országunkban 1865-ben épült és Odesszát kötötte össze Baltával. A XX. század elejére a vasutak hossza elérte a 8500 kilométert. Közben fellendült a vaskohászat, a nyersvas- és az acélgyártás. Luhanszkban és Harkivban pedig gőzmozdony-gyárak épültek.

Az iparosodás folyamata nem minden ukrán tartományt érintett egyenlő mértékben. Az itt működő vállalatok 15%-a állított elő készárut, a többiek nyersanyag-kitermeléssel foglalkoztak belső Oroszország gyárai, üzemei számára. Az ukrán nyersanyag ára ezen közben alacsony maradt, míg az orosz késztermékeké magas.

A nehézipar mellett Ukrajna vezető gazdasági ágának számított az élelmiszeripar is.

2. Az 1900–1903-as gazdasági válság

A 90-es évek gazdasági fejlődését mély válság követte. 1899-ben Szentpétervároon hirtelen csődbe ment két olyan vállalat, melyeknek komoly érdekeltségei voltak Ukrajnában is. Az európai bankok pénzügyi problémái miatt Oroszország nem tudott gyorsan hitelhez jutni. Az állami megrendelések ezért akadoztak, a megtermelt áru pedig raktáron maradt. Ez a termelés csökkenéséhez vezetett. A gyárosoknak nem volt már szükségük annyi munkásra, ezért százezrek kerültek utcára. A válság rövid időn belül kiterjedt a gazdaság minden ágára.

A problémák Ukrajnában először a nehéziparban éreztették hatásukat. 1902-ben Dél-Ukrajna 56 martinkemencéje közül mindössze 23 működött. Csökkent a szénbányászat és a vasérckitermelés. Nem épültek vasutak és a gőzmozdonygyártás is stagnált. Nehéz napokat élt át a cukorgyártás.

Az állam megpróbálta kedvezményes megrendelésekkel segíteni a válságban lévő kohászati kombinátokat, elsősorban a dél-oroszországit, a dnyeperit és a Donyeci-Jurjev-it. Ez azonban nem javított az ukrán gazdaság állapotán. Egymás után jelentettek csődöt a közepes és kisvállalatok.

3. Az ipar fejlődésének sajátosságai a XX. század elején

A gazdasági válság következtében gyors ütemben haladt a **termelés** és **tőke koncentrációja,** a **monopólium**ok kialakulása. A termelés koncentrációja alatt a termelés egy adott területen és helyen történő összpontosulását értjük. A monopóliumok pedig olyan tőkések által létrehozott egyesülések, melyek célja a piacon való vezető szerep megszerzése, a termelési költségek alacsonyan tartása és az

extra profit bezsebelése. A monopóliumok lehetnek kartellek, szindikátusok, trösztök vagy konszernek.

A **kartellek** résztvevői megegyeznek az árakról, a piac felosztásáról, miközben megőrzik szervezeti, pénzügyi és jogi önállóságukat. Egy másik tőkésvállalat a **szindikátus.** Tagjai hasonló termékeket gyártanak. Termelési önállóságuk ugyan megmarad, de a termékek értékesítésére már közös irodát hoznak létre. A **tröszt** nem más, mint termelési és pénzügyi önállóságukat elvesztő vállalatok egységes részvénytársaságba (Rt) való egyesülése. A termelőeszközök az Rt tulajdonává vállnak, a régi tulajdonosok pedig a bevitt tulajdonrész alapján részvényekhez jutnak. Az számít főrészvényesnek, aki birtokolja az **ellenőrző csomag**ot, vagyis az összes részvény 50%-át plusz egy részvényt. A **konszern** pénzügyileg egymáshoz kapcsolódó, különböző tevékenységet folytató vállalatok monopolszervezete.

Ukrajna gazdaságában elsősorban szindikátusok és később konszernek működtek. **1902-**ben jött létre a *Prodamet* kohászati szindikátus, amely Katerinoszlavban, Juzovkában, Mariupolban, Kijevben és Odesszában is rendelkezett kirendeltségekkel. 1903-ban alakult meg a *Cvjah* és *Prodarud*, 1904-ben pedig a *Produgol*. 1906-ban kezdte meg tevékenységét a *Prodvagon*. Jelentős szindikátus volt még a *Truboprodazs*.

Ezzel egy időben **bank-monopóliumok** születtek, amelyek hatalmas összegeket halmoztak fel kezükben. Ellenőrzésük alá vonták a birodalom bánya- és kohászati iparának működési tőkéjét és komoly hatással voltak azok fejlődésére.

A bankok bele akartak szólni a monopóliumok tevékenységébe is. Felvásárolták részvényeik többségét, így egy szűk vállalkozói réteg már nemcsak bank, hanem

iparvállalat tulajdonosa is lett egyben. A pénz egyre fontosabb szerepet töltött be a társadalom életében. Beférkőzött az államapparátusba és a politikusok azt csinálták, amit kenyéradó gazdáik mondtak nekik. A gazdasági érdekek összefonódása következtében létrejött társadalmi csoportot **fináncoligarchiá**nak nevezzük.

Az ipar fejlődésének következő sajátossága a XX. század elején a **munkaerő koncentrációja** volt, vagyis sok munkást alkalmazó vállaltóriások létrejötte. Az ország hat ipari központjában, Luhanszkban, Harkivban, Juzovkában, Odesszában és Kijevben dolgozott Ukrajna munkaerejének 44%-a.

A nyugat-ukrán földeken az iparosodás elsősorban a kőolaj-kitermelésben és az ozokerit bányászatban ment végbe.

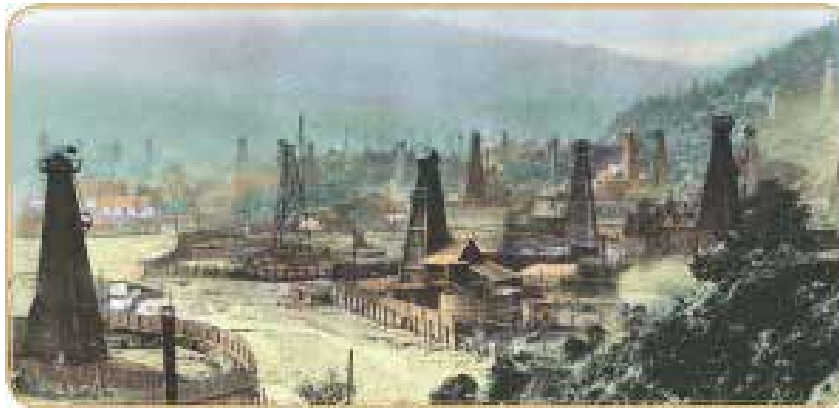

Boriszlavi kőolajmező

Az osztrák és német tőkebefektetések következtében jelentős fejlődésnek indult a fakitermelés és a malomipar. Galíciában, Bukovinában és Kárpátalján nem voltak nagy iparvállalatok, a lakosság nagyobb része ugyanis mezőgazdasági termeléssel foglalkozott.

A válság Nyugat-Ukrajna gazdaságába is begyűrűzött, a kőolajipart és az erdőipart sújtotta leginkább. Jelentősen nőtt a munkanélküliség.

4. A mezőgazdaság fejlődése

A XX. század elején Oroszország továbbra is agráripari ország maradt. Nemzeti jövedelmének 2/3-át a mezőgazdaság adta. Az ipari modernizáció során a föld, különösen Dél-Ukrajnában árucikké vált. Az ukrán nemesség egy része pár év leforgása alatt eladta birtokainak jelentős hányadát. Mások viszont komoly reformokba kezdtek és sokágazatú gazdaságokat hoztak létre. Cukorgyárakat, szeszfőzdéket alapítottak, kereskedelemmel foglakoztak. Ismert ukrán vállalkozók voltak a Terescsenkók, Szimirenkók, Haritonenkók, Jahnenkók. Az ukrán vállalkozók egyre nagyobb vagyonra tettek szert, különféle mezőgazdasági és ipari részvénytársaságokat hoztak létre. **1897**-ben alapították meg a *Cukorgyárosok szindikátusát*. Ez volt az első ilyen monopólium az Orosz Birodalom területén.

A XX. század elején tovább folytatódott az ukrán tartományok mezőgazdaságának szakosodása. Jobbparti Ukrajna a cukorrépa-, Balparti Ukrajna a búza- és burgonya-, Dél-Ukrajna pedig a búzatermesztés és az állattenyésztés központjává vált.

Az ipari modernizáció következtében végbe ment a parasztok **vagyoni rétegződése**. A XIX. század 80–90-es éveitől kezdve minden negyedik parasztgazdaság gazdagnak (módosnak) számított. Sokan közülük annyi földdel rendelkeztek, mint a földesurak. Piacra vitték árujukat, gépesítették birtokaikat, jó minőségű vetőmagot használtak, cukorrépát, dohányt, lent, napraforgót vetettek.

Ugyan sok földesúr tönkrement és eladta földjét, de a földesúri nagybirtokok továbbra is fennmaradtak Volinyban,

a Katerinoszlavi, Herszoni és Tauriai kormányzóságokban. Jobbparti Ukrajnában pedig egyenesen túlsúlyban voltak.

A gazdag parasztok mellett jelentős volt a szegényparasztok száma. Ők tették ki a parasztgazdaságok felét. A krónikus nincstelenség arra kényszerítette ezeket az embereket, hogy földet béreljenek a földesúrtól. A bérleti szerződés általában egy évre szólt és a bérlő kénytelen volt terménye felével fizetni érte. Sokszor a búzájuk nem tartott ki tavaszig, ezért kénytelenek voltak kölcsön kérni a gazdagabbaktól. A kölcsön értékét nyáron kötelesek voltak ledolgozni a kölcsönadó birtokán. A **ledolgozásos rendszer** rabságba döntötte az amúgy is nehéz helyzetben lévő parasztokat és gátolta az új gazdálkodási módszerek bevezetését.

A bérleti és ledolgozásos rendszer következtében sokan teljesen föld nélkül maradtak és mezőgazdasági bérmunkásokká váltak. Voltak olyanok, akik elhagyták szülőföldjüket és a Kaukázusban, a Krímen vagy Szibériában próbáltak szerencsét.

Nem volt jobb a helyzete a galíciai, bukovinai és kárpátaljai parasztoknak sem. Tömegessé vált itt is az emigráció, melynek végső állomása általában az USA és Kanada volt. A XX. század első évtizedében 224 ezren vándoroltak ki Nyugat-Ukrajnából. Általában bányákban helyezkedtek el és nehéz körülmények között dolgoztak, de megérte. Sokan visszatértek hazájukba, földet vásároltak és gazdálkodni kezdtek. Jelentős volt azonban azoknak a száma is, aki végleg az Újhazában maradtak.

Karikatúra a paraszti törpebirtokról

5. Szövetkezeti mozgalom

A XIX. század végén Nyugat-Ukrajna nemzeti érzelmű értelmisége jóvoltából **szövetkezetek** alakultak. A szövetkezet emberek olyan társulása, amely a tagok vagyoni hozzájárulása alapján jön létre közös gazdasági tevékenység folytatása céljából. Takarék, hitel és fogyasztási szövetkezetek szerveződtek, mezőgazdasági termelőszövetkezetek alakultak.

A szövetkezeti mozgalom finanszírozására alapították meg 1895-ben a *Dnyiszter Biztosító Társaságot*. Ekkor jött létre a *Mezőgazdász szövetkezet* és a *Tartományi Parasztbank*. A mozgalom lelkes támogatója és mecénása volt Andrej Septickij görög katolikus metropolita.

A szövetkezeti mozgalom elindítójának Dél-Ukrajnában **Mikola Levitszkijt** és **Vaszil Domanickijt** tartják.

Mikola Levitszkij

Vaszil Domanickij

Levitszkij hozta létre többek között az első földműves artelt, melyben a tagok munkájukkal vagy munkájukkal és tőkéjükkel vettek részt, részesültek a jövedelemből, il-

letve közösen viselték a felelősséget is. A XX. század elején a legtöbb kormányzóságban alakultak ilyen artelek. Levitszkij a szövetkezetekben nemcsak gazdasági szervezeteket látott, hanem az ukránság nemzeti megújulásának egyik motorját is. Ezért őt *artelapó*nak is nevezik.

Mikola Levitszkij és Vaszil Domanickij több mint 2 ezer mezőgazdasági, termelő, takarék- és hitelszövetkezetet alapítottak ebben az időben.

A hatalom felemás módon viszonyult a szövetkezeti mozgalomhoz. Oroszországban üldözték az artelek alapítóit, Ausztria-Magyarországon viszont nem.

Ellenőrizd magad!

1. *Milyen sajátosságai voltak a modernizációnak Oroszországban a XX. század elején?*

2. *Miben nyilvánult meg az ukrán gazdaság fejlődésének gyarmati jellege?*

3. *Nevezd meg az 1900–1903-as gazdasági válság okait és következményeit!*

4. *Milyen monopóliumok jöttek létre Ukrajna területén?*

5. *Mi a finánccoligarchia?*

6. *Milyen egyedi vonásai voltak a mezőgazdaság fejlődésének a XX. század elején?*

7. *Hogyan ment végbe a parasztság vagyoni rétegződése?*

8. *Magyarázd meg a szövetkezet kifejezés jelentését!*

9. *Kit neveztek artelapónak, és miért?*

Végezd el a feladatot!

- *Jellemezd a monopóliumok típusait!*

4. § A nemzeti felszabadító mozgalom politizálódása. Pártok létrejötte

1. Az ukrán nemzeti felszabadító mozgalom

A korszakok megnevezése	Időrendi határai	Tevékenységi irányok
Akadémiai (ukranológiai)	A XVII. század vége – az 1840-es évek	Az ukrán néprajzkincs: mesék, népdalok, szokások, legendák, mondókák gyűjtése. Az ukrán irodalmi nyelv kialakulásának kezdete.
Kulturológia (ukránofil)	1840–1890-es évek	Társadalmi, kultúra-felvilágosító szervezetek alakulása és tevékenysége. A nemzeti mozgalom ideológiájának létrejötte
Politikai (ukrán)	1890-es évek –1914	Politikai pártok szervezése, a nemzeti-felszabadító harc kezdete

Mint ismeretes, a történészek a nemzeti újjászületés folyamatát három szakaszra tagolják: akadémiai (ukranológiai), kulturológia (ukránofil) és politikai (ukrán) korszakokra.

Kelet-Galíciában a XX. század elején tovább folytatódott a harc a moszkvofil és a narodovec irányzatok között. A moszkvofilek tagadták az ukrán nép létét és az Oroszországgal való egyesülésre törekedtek. Moszkva ezért jelentős anyagi támogatásban részesítette őket. Miután az emberek tudomást szereztek együttműködésükről a cári önkényuralommal, befolyásuk a tartományban jelentősen visszaesett.

A narodovecek támogatottsága viszont egyre nőtt. 1885-ben megalakult szervezetük, a **Néptanács**, melynek elnöke Julian Romancsuk lett.

Kezdetben a narodovecek nem működtek együtt a görög katolikusokkal. Később azonban megváltoztatták álláspontjukat, ugyanis rájöttek arra, hogy a vallás segítségével nagyobb hatást tudnak gyakorolni az emberekre. **Andrej Septickij** metropolita vezetésével a görög katolikus egyház a nemzeti felszabadító mozgalom fontos tényezőjévé vált. Égisze alatt különböző kultúra-felvilágosító és gazdasági szervezetek jöttek létre. A *ruszin* kifejezést fokozatosan kiszorította az *ukrán*.

Az Osztrák-Magyar Monarchiában könyvek, folyóiratok jelenhettek meg ukrán nyelven, ukrán iskolák, tudományos és kulturális intézmények működtek. Dnyepermente nemzeti elitje ezért Kelet-Galíciát *ukrán Piemont*nak nevezte, utalva ezzel Piemont szerepére az egységes Olaszország létrejöttében.

Ivan Kotljarevszkij emlékműve Poltavában

A XX. század elején aktivizálták tevékenységüket a kelet-ukrán nemzeti értelmiségi körök. Beadványokkal bombázták a cári kormányt, hogy oldja fel az ukrán nyelvet sújtó tilalmakat. Felemelték szavukat a szabad nyelvhasználatért, a társadalmi szervezetek működé-

sének engedélyezéséért. A nemzeti mozgalom fokozatosan politikai jelleget öltött.

Ukrajna kulturális életének jelentős eseménye volt 1903-ban Ivan Kotljarevszkij emlékművének ünnepélyes felavatása Poltavában.

Az eseményen részt vett a korabeli ukrán értelmiség színe-java. Az ünnepi beszédet Mihajlo Kocjubinszkij mondta, a tiltás ellenére ukrán nyelven. Méltatta Ivan Kotljarevszkijt, mint az ukrán irodalmi nyelv megteremtőjét.

Az ünnepségek résztvevői balról jobbra: Mihajlo Kocjubinszkij, Vaszil Sztefanik, Olena Pcsilka, Leszja Ukrajinka, Mihajlo Sztarickij, H. Hotkevics, V. Szamijlenko

1903-ban került sor Kijevben Mikola Liszenko zeneszerző 35 éves munkásságának megünneplésére, egy évvel később pedig Ivan Necsuj-Levickijt írói tevékenységére emlékeztek hasonló alkalomból.

1904-ben mozgalom indult a *Valujev-körlevél* és az *Emsz-i törvényerejű rendelet* eltörléséért.

2. Politikai pártok alakulása

A XIX. század végén az ukrán nemzeti mozgalom Nyugat-Ukrajnában politikai szakaszába lépett. Sorra jöttek létre a politikai szervezetek. Először a radikálisok egyesültek pártba. **1890**-ben Ivan Franko vezetésével megalapították Ukrajna első politikai pártját, a **Ruszin-Ukrán Radikális Párt**ot. A párt elnöke 1899-től kezdve Mihajlo Pavlik lett. A radikális párt képviselői szocialista elveket vallottak, harcot indítottak a társadalom demokratizálásáért, az ukránok nemzeti öntudatra ébresztéséért. Nyugat-Ukrajna jövőjét pedig autonómiaként képzelték el a Monarchia keretei között.

1895-ben a radikálisok egyik vezetője**, Julian Bacsinszkij** megjelentette *Az irredenta Ukrajna* (*Ukrajna irredenta*) című brosúráját, a politikai függetlenség kivívásának és a kelet- valamint nyugat-ukrán földek egy államba történő egyesülésének történelmi szükségességéről.

1899-ben alakult az **Ukrán Nemzeti Demokratikus Párt.** Vezetői Ivan Franko, Julian Romancsuk, Koszty és Jevhen Levickij, Vjacseszlav Budzinovszkij és Mihajlo Hrusevszkij voltak. Ez volt a tartomány másik legbefolyásosabb politikai pártja. Ukrajna függetlenségének kivívását tűzte zászlajára.

Még ugyanebben az évben alapította meg Mikola Hankevics, Szemen Vitik és Volodimir Ohrimovics az **Ukrán Szociáldemokrata Párt**ot.

A cári önkényuralom elnyomó, ukránellenes politikája ellenére Dnyepermenti Ukrajnában is megjelentek az első politikai pártok. **1900**-ban harkivi radikális fiatalok egy csoportja Dmitro Antonovics vezetésével bejelentette a **Forradalmi Ukrán Párt** (FUP) megalakulását. A kezdeti időszakban a párt programjául Mikola Mihnovszkij *Sza-*

mosztyijna Ukrajina című brosúrája szolgált, amely szintén 1900-ban látott napvilágot. A FUP hivatalos újságjai volt a *Haszlo* és a *Szeljanin*.

Mikola Mihnovszkij

Jevhen Csikalenko

Szerhij Jefremov

1902-ben Mikola Mihnovszkij több társával együtt kilépett a FUP-ból és megalapította a **Népi Ukrán Párt**ot (NUP), mely Ukrajna teljes függetlenségéért küzdött. 1904 decemberében a FUP-ból további csoportok váltak ki. Egy részük Marjan Melenevszkij és Olekszandr Szkoropisz-Joltuhovszkij vezetésével **1905 januárjában** létrehozta az **Ukrán Szociáldemokrata Szövetség**et, más néven a **Szpilká**t. A Szpilka később az Orosz Szociáldemokrata (mensevik) Munkáspárt autonóm része lett. A FUP-ból kivált szociáldemokrata érzelmű politikusok másik csoportja Mikola Pors, Szimon Petljura és Volodimir Vinnicsenko irányítása alatt **1905 decemberében** megalapította az **Ukrán Szociáldemokrata Munkáspárt**ot. A FUP ezzel megszűnt létezni.

1904-ben az Összukrán Pártonkívüli Szervezet bázisán szerveződött meg az **Ukrán Demokratikus Párt** (UDP) **Jevhen Csikalenko** és **Olekszandr Lotockij** vezetésé-

vel. Nem sokkal később, 1905 őszén **Borisz Hrincsenko** és **Szerhij Jefremov** elhagyták az UDP sorait és létrehozták az **Ukrán Radikális Párt**ot. (URP) Mindkét politikai szervezet Oroszország alkotmányos monarchiává való átalakításáért és Ukrajna autonómiájának eléréséért harcolt a birodalmon belül. Később a két párt az **Ukrán Radikális Demokrata Párt**ba egyesült.

Az oroszországi politikai pártok, így az ukránok is illegalitásban, szigorú titoktartás mellett működtek, ezért nem volt nagy a társadalomra gyakorolt hatásuk sem.

1908-ban jött létre az **Ukrán Mérsékeltek Társasága**. Tagjai föderatív állammá akarták változtatni Oroszországot. Ukrajna jövőjét a szövetségi Oroszország keretei között képzelték el autonóm jogokkal. Harcot hirdettek az ukrán elemi oktatás bevezetéséért, az ukrán nyelv használatának engedélyezéséért a hivatalokban, bíróságokon és a templomokban.

Ellenőrizd magad!

1. *Jellemezd az ukrán nemzeti mozgalom korszakait!*

2. *Miben különbözött a moszkvofilek és narodovecek álláspontja egymástól?*

3. *Melyik tartományt neveztek ukrán Piemontnak, és miért?*

4. *Milyen kulturális tömegrendezvényekre került sor 1903–1904-ben, és miért voltak olyan fontosak?*

Végezd el a feladatot!

- *Sorold fel Kelet-Galícia politikai pártjait, röviden jellemezd őket!*
- *Nevezd meg Dnyepermenti-Ukrajna politikai pártjait, jellemezd őket!*

Jegyezd meg!

1900 – a Forradalmi Ukrán Párt létrejötte. Mikola Mihnovszkij *Szamosztyijna Ukrajna* című brosúrája
1902 – a Népi Ukrán Párt megalakulása
1904 – az Ukrán Demokratikus Párt létrejötte
1905 – az Ukrán Radikális Párt, a Szpilka és az Ukrán Szociáldemokrata Munkáspárt megalakulása
1908 – az Ukrán Mérsékeltek Társaságának a megalakulása

5. § Az 1905–1907-es oroszországi forradalom és Ukrajna

1. Forradalmi események Ukrajnában 1905 januárjában – szeptemberében

Az 1904–1905-ös orosz–japán háború végletekig kiélezte az orosz társadalmon belüli ellentéteket. Vasárnap, **1905. január 9-**én Szentpétervár gyárainak munkásai feleségeikkel és gyerekeikkel, a Téli Palota elé vonultak, hogy életük jobbra fordulását kérjék a cáratyuskától. II. Miklós azonban az emberek közé lövetett. A **véres vasárnap** eseményei forradalom kirobbanásához vezettek az országban.

Az ukrán munkások támogatták szentpétervári testvéreiket és sztrájkba léptek. Először Kijev, Katerinoszlav, Harkiv, Luhanszk, Kremencsuk, Poltava kohászai és gépgyári dolgozói tagadták meg a munkát. A hatalom több esetben teljesítette feltételeiket, bért emelt, csökkentette a munkanapot, de az elkövetkező eseményeket már nem tudta feltartóztatni.

A századelőn alakult pártok megpróbáltak a munkásmozgalom élére állni és politikai színezetet kölcsönözni tevékenységének. A szociáldemokratákon kívül azonban ez

1905. január 9.

nem sokuknak sikerült. A bolsevikok, mensevikek, eszerek hatására a tüntetők követelni kezdték a demokratikus szabadságjogok bevezetését és az Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívását. Odessza forradalmárai pedig egyenesen arra biztatták az embereket, hogy fegyverrel a kezükben döntsék meg az önkényuralmat. 1905 januárjában – márciusában Ukrajna-szerte összesen 180 sztrájkra került sor, amelyben 170 ezer munkás vett részt.

Lázadoztak a parasztok is. A Kijevi, Volinyi, Katerinoszlavi, Herszoni, Harkivi kormányzóságokban felgyújtották a földesurak birtokait, kivágták erdőiket, elhajtották állataikat. A Dnyeperi járás Dolmatyivka községében a lázongók megütköztek az ellenük kivezényelt katonákkal. 1905 nyarán a parasztok összesen 300 uradalmat pusztítottak el.

Megmozdultak a kijevi, harkovi, katerinoszlavi egyetemisták is. Elítélték a **véres vasárnap** eseményeit, nem látogatták az előadásokat, tüntetéseket szerveztek, ahol politikai követeléseket hangoztattak. A cári kormány erre válaszul bezáratta a kijevi egyetemet, és megtiltotta a harkivi egyetem centenáriumának a megünneplését.

1905. június 14–25. között fellázadtak az Odessza mellett portyázó *Patyomkin* cirkáló matrózai.

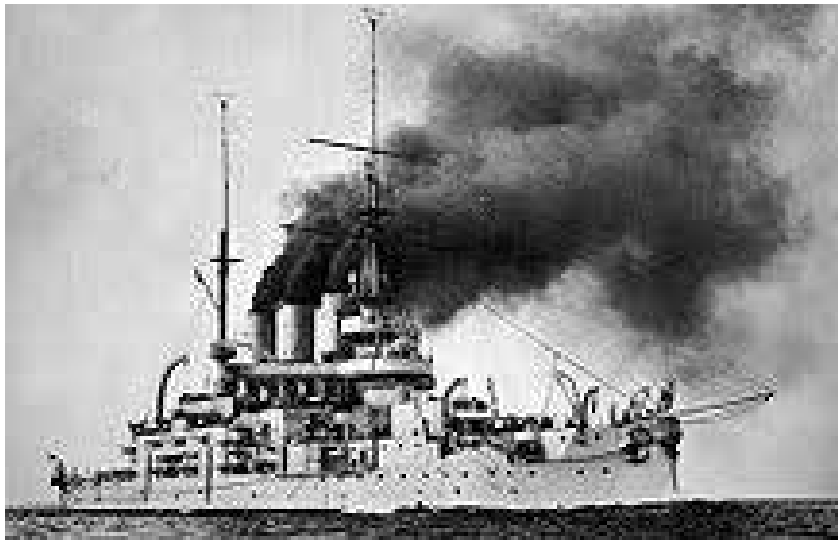

A Patyomkin cirkáló

A felkelésre azért került sor, mivel a tisztek romlott húst adtak ebédre a matrózoknak. A tisztek és matrózok között összetűzésre került sor, melynek során halálosan megsebesült a matrózok vezére, **Hrihorij Vakulencsuk**. A helyébe lépő **Afanaszij Matyusenko** a tisztek lemészárlására szólította társait. A matrózok átvették a hajón a hatalmat, felvonták a vörös lobogót és kikötöttek Odesszában. Eltemették **Vakulencsukot** és ismét kihajóztak a tengerre, nem

nyújtva segítséget a városban sztrájkoló munkásoknak. A cári hatalom kirendelte

ellenük a Fekete-tengeri hajórajt, de annak matrózai megtagadták a tűzparancsot. Végül a *Patyomkin* cirkáló 11 napi bolyongás után kikötött Konstancában, ahol a matrózok megadták magukat.

Hrihorij Vakulencsuk

Afanaszij Matyusenko

2. Októberi összoroszországi politikai sztrájk. II. Miklós Kiáltványa

1905-ben felgyorsultak az események. **1905. október 20-**án (7.)[1] beszüntették a munkát Moszkva vasutasai. A sztrájk rövid időn belül országos méretűvé nőtt és politikai jelleget öltött. Ukrajnában 120 ezren mentek ki az utcára és tagadták meg a munkát. A sztrájkok irányítására, az azon résztvevők és azok családtagjai életének megszerve-

[1] Oroszország 1918 februárjáig a Julián-naptár szerint élt, míg Európa már rég áttért a Gergely-naptárra. A kettő között a különbség 13 nap. Az elkövetkezendőkben az új időszámításra történő áttérésig a dátumokat mindkét naptár alapján fogjuk ismertetni. A zárójel előtt a Gergely-naptár szerint, a zárójelben pedig a Julián-naptár szerint.

zésére önkormányzati szerveket hoztak létre, a munkásküldöttek tanácsait. Az első ilyen tanács Oroszország területén Ivanovo-Voznyeszenszkben alakult, Ukrajnában pedig Katerinoszlavban.

A forradalmi események megfékezése céljából II. Miklós kénytelen volt engedményeket tenni és **1917. október 30**-án (17.) *Kiáltvány*t adott ki, amelyben lelkiismereti, szólás- és gyülekezési szabadságot adományozott a népnek. Határozott továbbá az orosz parlament, vagyis az Állami Duma létrehozásáról is.

A politikai pártok egyre nagyobb befolyásra tettek szert az emberek körében. Különböző társadalmi szervezetek alakultak. 1905 végéig 80 szakszervezet kezdte meg munkáját Harkivban, Kijevben, Mikolajivban, Odesszában és Ukrajna más városában.

A *Kiáltvány* engedélyezte az ukrán nyelv szabad használatát. Ukrán könyvkiadók alakultak, ukrán nyelvű újságok jelentek meg. 1905 novemberében látott napvilágot Dnyepermente első ukrán újságja, a *Hliborob* (Földműves). **1905 decemberében** kezdte meg Borisz Hrincsenko és Jevhen Csikalenko az első ukrán napilap, a *Társadalmi vélemény* kiadását, amely később *Rada* (Tanács) címen jelent meg egészen 1914-ig.

1905. október 30-án alakult meg Odesszában Dnyepermenti Ukrajna első *Proszvitá*ja. Később Kijevben, Katerinoszlavban, Mikolajivban is létrejöttek ilyen kultúra-felvilágosító szervezetek. A csernyihivi Proszvita vezetője Mihajlo Kocjubinszkij volt, a poltavai szervezeté Panasz Mirnij, a mikolajivé pedig Mikola Arkasz.

3. Forradalmi események 1905 novemberében – decemberében

1905. november 18-án került sor a kijevi utászbrigád három századának fegyveres felvonulására **Borisz Zsadanyivszkij** alezredessel az élen. A hatalom véresen leszámolt a katonák megmozdulásával.

Borisz Zsadanyivszkij

Perto Smidt

1905. november 11–16. között Szevasztopolban fellázadtak a Fekete-tengeri Flotta matrózai. A felkelés központja az *Ocsakiv* cirkálón volt. A matrózokat támogatták a város munkásai is. A felkelést **Petro Smidt** hadnagy irányította. A cári hatalom azonban kegyetlenül leverte a lázadást.

1905 decemberében Moszkvában fegyveres felkelés robbant ki, melyet támogattak Katerinoszlav, Kijev, Harkiv, Odessza, Mikolajiv és a Donyec-medence munkásai.

Bekapcsolódott a forradalmi harcba a parasztság is. Különösen kitűntek aktivitásukkal a Csernyihivi és a Poltavai kormányzóság falvai. **1905 decemberében** a Poltavai kormányzóság **Veliki Szorocsinci** községének lakói megakadályozták, hogy a csendőrség letartóztassa falubelijü-

ket, Bezvikonnijt. Pár napra még a hatalmat is kezükbe kaparintották a község területén. Később a lázadást vérbe fojtották, melynek során 63 paraszt vesztette életét.

Ellenőrizd magad!

1. *Milyen okok vezettek az 1905–1907-es forradalom kirobbanásához?*

2. *Milyen események váltották ki közvetlenül a forradalmat?*

3. *Milyen hatással voltak az 1905–1907-es események Ukrajnára?*

4. *Hogyan zajlott a Patyomkin cirkáló matrózainak a lázadása?*

5. *Miként hatott II. Miklós Kiáltványa Ukrajnára?*

6. *Milyen forradalmi eseményekre került sor 1905 októberében–decemberében?*

7. *Hol volt a parasztság a legaktívabb a forradalom idején?*

Végezd el a feladatot!

● *Jellemezd II. Miklós Kiáltványa létrejöttének körülményeit és főbb pontjait!*

Jegyezd meg!

1905. január 22. (9.) – **véres vasárnap**, az 1905–1907-es forradalom kezdete Oroszországban

1917. október 30. (17.) – II. Miklós Kiáltványa

6. § Az ukrán képviselők tevékenysége az I. és II. Állami Dumákban. Parlamentarizmus Nyugat-Ukrajnában

1. Az Állami Duma megalakulása

1906 februárjában–márciusában válasz-tásokat tartottták az I Állami Dumába. Négy csoport küldhetett képviselőket a parlamentbe: a földbirtokosok, munkások, parasztok és a városi polgárok. A Duma ellensúlyaként a cár létrehozta az Államtanácsot, melynek felét ő maga nevezte ki, másik felét pedig a hozzá hű földesurak, értelmiségiek közül választották.

Az I Állami Duma **1906. április 27**-én kezdte meg munkáját**.** A paraszti származású képviselők a trudovik frakcióba egyesültek és követelték az agrárkérdés mihamarabbi megoldását, a miniszterek felelősségre vonhatóságát valamint a demokratikus szabadságjogok bevezetését. A cár erre válaszul **július 8**-án feloszlatta a Dumát, amely 72 napig működött. A II Állami Duma

1907 februárjában ült össze. Az agrárkérdés és a forradalmi terrorizmus elleni harc módjainak megvitatása során feloldhatatlan ellentét alakult ki a képviselők és a kormány között. A cár a problémát úgy oldotta meg, hogy **1907. június 3**-án feloszlatta ezt a par-

A választások tiszteletére kiadott képeslap

lamentet is. Véget ért a forradalom. A III. Dumát 1907-ben hívták egybe, a IV. Állami Dumát pedig 1912-ben.

A trudovik frakció munka közben

	Állami Duma (1906. 04. 27.– 07.08.)	**II. Állami Duma (1907. 02. 20. – 06. 03)**
A képviselők száma (a 9 ukrán kormányzóság képviselőivel együtt)	478 (102)	518 (102)
Ukrán dumai közösség	44	47
Az ukrán kormányzóságok képviselői által felvetett kérdések	Földkérdés, Ukrajna nemzeti-területi autonómi-ája, az ukrán nyelv bevezetése az iskolákban és a közéletben	Földkérdés, Ukrajna nemzeti-területi autonómi-ája, az ukrán nyelv bevezetése az iskolákban és a közéletben

	Állami Duma (1906. 04. 27.– 07.08.)	**II. Állami Duma (1907. 02. 20. – 06. 03)**
Sajtó	*Ukrán hírnök*	*A mi ügyünk – dumai hírek*
Legnagyobb frakciók (a 9 ukrán kormányzóság képviselőivel együtt)	Kadétok – 179 (38) Trudovikok – 97 (28)	Trudovikok – 104 (40) Kadétok – 98 (11)

2. Az ukrán képviselők tevékenysége a Dumában

Az I. Állami Duma 44 ukrán képviselője létrehozta az ukrán dumai közösséget. Csekély számuk miatt saját frakciót nem alakíthattak, ezért a kadétokhoz és a trudovikokhoz csatlakoztak. Vezetőjük **Ilja Srag** volt. Az ukrán közösség tagjai Oroszország föderatív átalakításáért küzdöttek. Azt szerették volna elérni, hogy Ukrajna kapjon a szövetségi államon belül nemzeti-területi autonómiát saját szejmmel és közigazgatással. Követelték a föld szétosztását a parasztok között. Harcoltak az ukrán nyelv bevezetéséért az oktatásban és a közéletben. Újságot is kiadtak *Ukrán hírnök* címen.

A II. Állami Duma 47 ukrán képviselőt számlált, akik már külön frakciót alkottak. Tevékenységük középpontjában továbbra is Ukrajna autonómiájának kérdése állt. Élénken foglakoztatta őket a földkérdés, valamint az ukrán oktatási nyelv bevezetésének szükségessége az elemi iskolában. Törvénytervezetet készítettek elő a helyi önkormányzatokról és a munkavédelemről. Újságjuk címe *A mi ügyünk – dumai hírek* volt. A III. és IV. Állami Dumába kevés ukrán képviselő juthatott be, ezért Ukrajna problémáival nem foglakoztak.

3. A parlamentarizmus fejlődése Nyugat-Ukrajnában

A parlamentarizmus a nyugat-ukrán földeken már a XIX. század közepétől működött. Voltak ukrán nemzetiségű képviselői a bécsi parlamentnek és létrehozták a Galíciai szejmet is. A helyi ukránok és lengyelek között a XX. század elején egyre feszültebbé vált a viszony, ugyanis a császár elsősorban a lengyeleket támogatta. Nem javított a helyzeten az 1907-ben bevezetett választójogi törvény sem, mivel a voksokat igazságtalanul osztotta el a két nemzet között Nyugat-Galícia javára. A galíciai szejmbe történő 1908-as választások során lengyel nacionalisták meggyilkolták Marko Kahanec ukrán parasztot a Bucsacsi járás Koropec községéből. Erre válaszul **Miroszlav Szicsinszkij** ukrán diák halálos kimenetelű merényletet követett el Galícia helytartója, **Andzsej Potockij** gróf ellen, aki esküdt ellensége volt többek között a lvivi egyetem megnyitásának.

Miroszlav Szicsinszkij

Adam Kocko

A választójogi törvény mellett az ukrán–lengyel ellentétek másik oka az ukrán nemzeti oktatás kérdése volt. Az ukrán diákok 1901-től kezdve követelték párhuzamos ukrán-lengyel évfolyamok indítását a

lvivi egyetemen. Ezek az ellentétek végül **1910**-ben fegyveres összetűzéshez vezettek, melynek során **Adam Kocko** ukrán diák életét veszette.

Ellenőrizd magad!

1. *Milyen sajátosságai voltak az I. Állami Duma tevékenységének?*

2. *Hogyan alakult a többi Állami Duma sorsa?*

3. *Milyen tevékenységet folytattak az I. Állami Duma ukrán képviselői?*

4. *Milyen tevékenységet folytattak a II. Állami Duma ukrán képviselői?*

5. *Hogyan fejlődött a parlamentarizmus Nyugat-Ukrajnában?*

6. *Milyen ellentétek voltak a galíciai ukránok és lengyelek között?*

Végezd el a feladatot!

- *Jellemezd az I. és II. Állami Duma tevékenységét!*

Jegyezd meg!

1907. június 3. – a II. Állami Duma feloszlatása és az 1905–1907-es forradalom vége

1908 –Miroszlav Szicsinszkij meggyilkolja Andzsej Potockij helytartót

1910 – Adam Kocko lvivi diák életét veszti

7. § Pjotr Sztolipin reformjai

1. Pjotr Sztolipin és kora

Pjotr Sztolipin

Pjotr Sztolipin **1906–1911** között volt Oroszország miniszterelnöke. Tevékenységét terrorral kezdte az 1905-1907-es forradalom résztvevői ellen. Nem véletlenül nevezték ebben az időben az akasztófa kötelet sztolipini nyakkendőnek. Később azonban rájött arra, hogy a lázongásoknak Oroszország modernizálásával lehet elejét venni. Reformjai elsősorban a mezőgazdaságot és az oktatást érintették. Az oktatás terén kötelezővé akarta tenni a négyosztályos elemi iskolát. Falun pedig magántulajdonná kívánta változtatni a földet.

Sztolipin nem ismerte el az ukránság jogait és elősegítette az oroszok térhódítását Ukrajna területén. 1908 márciusában Kijevben megalakult az *Orosz Nacionalisták Klubja*, mely keresztes hadjáratot hirdetett az ukrán és lengyel mozgalmak ellen. Hasonló nézeteket vallottak az **Orosz** *Nép Szövetsége* és a *Mihály-arkangyal Szövetség* szervezet tagjai is. 1909 decemberében a III. Állami Duma megtiltotta az ukrán nyelv oktatását Ukrajna iskoláiban. **1910. január 20**-án Sztolipin körlevelet adott ki, amelyben törvényen kívül helyezte az „idegen” vagyis nem orosz társadalmi szervezeteket, könyvkiadókat.

A miniszterelnök élete tragikus véget ért. 1911-ben Dmitrij Bobrov terrorista a kijevi operában meggyilkolta.

Beilisz a tárgyaláson

A XX. század elején egyre erősebbé vált Oroszország- és Ukrajna-szerte az antiszemitizmus. 1911. március 11-én Kijevben megtalálták egy keresztény kisfiú, bizonyos Andrej Juscsinszkij holttestét. A nyomozás során felmerült a rituális gyilkosság gyanúja. Elkövetésével Menáhem Mendel Beiliszt vádolták meg. A bírósági tárgyalásra 1913. szeptember 23. és október 28. között került sor Kijevben. Beiliszt ugyan felmentették, de ezt megelőzően 2 évet töltött börtönben.

2. A faluközösségek megszüntetése

1906. november 9-én II. Miklós orosz cár rendeletet adott ki a parasztok földtulajdonlásáról és földhasználatáról. A rendeletet a Dumában megvitatták, majd 1910 júniusában törvényerőre emelték. A reform megszüntette a faluközösségeket és magántulajdonná tette a földet. A parasztok ki-

léphettek a faluközösségből és saját gazdaságot hozhattak létre. Falun belül az ilyen gazdaságot **vágásföld**nek (telek) nevezték, falun kívül pedig **tanyá**nak. Megalakult a Paraszti Telekbank, amely olcsó hitelt nyújtott azon parasztoknak, akik saját gazdálkodást akartak folytatni.

Ukrajnára kevésbé volt jellemző a faluközösségi földtulajdonlás, mint Oroszország többi részére, ezért a parasztokat gyakran erővel kellett kényszeríteni, a faluközösségek elhagyására. Ez sokszor lázongáshoz vezetett, amit csak erőszakkal lehetett leverni. Így történt ez 1910 áprilisában a Csernyihivi kormányzóság Bezuhlivka községében, amikor a falugyűlés nem adott engedélyt tíz gazdagparaszt kilépésére a faluközösségből. A hivatalnokok erőszakoskodására az emberek lázadással feleltek, amit csak katonai erő bevetésével sikerült megfékezni.

Az újonnan létrejött parasztgazdaságok modernizálták termelésüket, gépeket alkalmaztak. Ezáltal nőtt a termés-hozamuk, évente 250–300 millió pud búzát adtak el külföldön, ami a birodalom búzaexportjának 40%-át tette ki.

A parasztgazdaságok többsége azonban továbbra is kevés földdel rendelkezett, birtokuk nagysága alig érte el 1–3 gyeszjatyinát. A faluközösségi földek szétosztásánál is sok igazságtalanság történt. A jobb minőségű telkeket általában a módos gazdák kapták. A műszaki eszközök és a föld hiánya pedig ráfizetésessé tette a parasztbirtokok többségét. Sok paraszt ezért eladta tanyáját vagy vágásföldjét és földnélküli béressé vált. A telekbanknak sem tudtak mindig időben törleszteni. 1910-ben Ukrajna-szerte 21 ezer ilyen tönkrement hitelező volt.

A parasztoknak, akiknek nem jutott elég föld, felajánlották, hogy költözzenek Oroszország keleti kormányzóságaiba: Szibériába, Kazahsztánba, Közép Ázsiába. Távol-Keletre. Ezzel a **migrációs politikával** az orosz cárizmusnak

Paraszttanya

kettős célja volt, egyik részről sikerült megszabadulnia az elégedetlen ukrán parasztok millióitól, másik részről pedig betelepítette a lakatlan keleti tartományokat. Legtöbben, összesen 1,5 millióan, a Poltavai és a Csernyihivi kormányzóságokból települtek át a Tomszki valamint Omszki

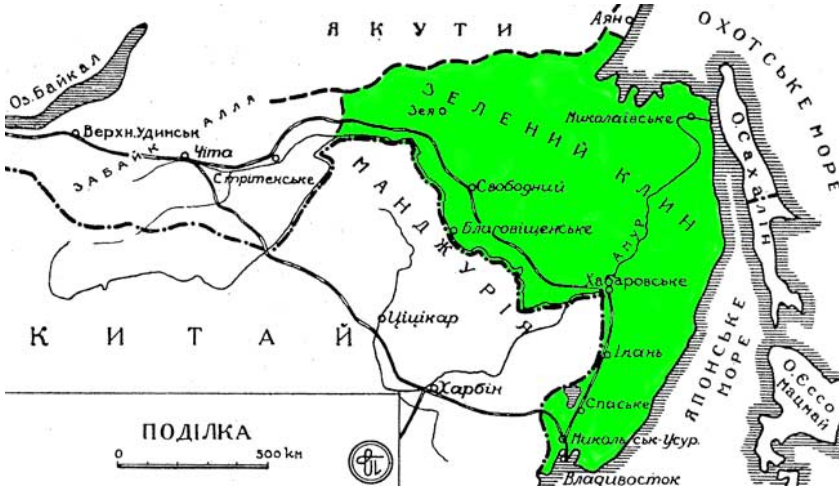

kormányzóságokba. A rossz körülmények következtében minden negyedik ukrajnai parasztcsalád visszatért hazájába. A Távol-Keleten így jött létre a Zöld-ék vagy más néven Zöld Ukrajna.

Ellenőrizd magad!

1. *Miért volt szükség Pjotr Sztolipin szerint Oroszország modernizálására?*

2. *Mi volt a Beilisz-ügy lényege?*

3. *Mikor vette kezdetét az agrárreform, és mi volt a lényege?*

4. *Milyen sorsot szántak azoknak a parasztoknak, akiknek nem jutott föld?*

5. *Mi volt a célja az oroszok migrációs politikájának Ukrajnával kapcsolatban?*

Jegyezd meg!

1906–1911 – Pjotr Sztolipin miniszterelnöksége

1906. november 9. – az agrárreform kezdetéről szóló cári rendelet

1910. január 20. – Sztolipin körlevele az „idegen” (vagyis nem orosz) társadalmi szervezetek betiltásáról.

8. § Gazdasági fejlődés a háború előtt. A társadalmi élet ellentmondásai

1. Az ipar fejlődése

1909-ben Oroszországban gazdasági fellendülés kezdődött, ami elsősorban a háborúhoz való készülődéssel volt kapcsolatban. A XX. század elején ugyanis Európa vezető nagyhatalmai megkezdték az előkészületeket a világ újrafelosztásához. Különösen gyorsan fejlődött ebben az időben

a vaskohászat és a vasúti közlekedés. Kétszeresére nőtt a Donyec-medence szénbányászata, ami elérte a 1,5 milliárd pudot, vagyis a birodalom szénkitermelésének 70%-át. Megkétszereződött, sőt megnégyszereződött a vasérc-, illetve mangánérc-bányászat is.

A bányákban és kohászati kombinátokban gőzgépek helyett belső égésű és villanymotorokat kezdtek alkalmazni. Donyec-medence bányáiban üzembe helyezték az első szénkitermelő és szénválogató gépeket, a Krivij Roh-i külszíni bányákban az első elektromos felvonókat, Katerinoszlav, Kamjanszkoje és Makijivka kohóiban pedig az első villanymotorokat. A háború előestéjén Ukrajna adta Oroszország acél gyártásának 60%-át.

Az ukrán kohászat műszakilag jelentősen elmaradt a világ vezető országaitól, az USA-tól, Nagy-Britanniától és Németországtól. A kohók tulajdonosainak többsége annyira profitorientált volt, hogy nem szívesen fektette pénzét vállalata modernizálásába.

Donyeci bányászok 1911-ből

A gazdasági fejlődés elősegítette egy új iparág, a bányavegyészet kialakulását. A háború előtt a kokszoló kemencék mindössze 1/6-nak volt olyan szerkezete, amely fel tudta fogni és összegyűjteni a koksz előállításakor létrejövő benzolt. A benzolra azért volt nagy szükség, mert robbanóanyagot állították belőle elő.

A Juzivkai kohómű hengerlő gépsora

Ukrajna területén négy vasútvonal húzódott: a Katalin nevét viselő, a Déli, Dél-nyugati és a Moszkva–Kijev–Voronyezsi. A kormány elsősorban új vasutak építésével volt elfoglalva a határ menti tartományokban, a régiek modernizálásával nem sokat törődött. Csökkent a kereslet a luhanszki és harkivi gyárak gőzmozdonyaira is, ezért termelésük 1913-ban visszaesett az 1905-ös szintre.

Sokkal hatékonyabban fejlődött a mezőgazdasági gépgyártás. Nagy népszerűségnek örvendtek a Harkivi, Herszoni és Katerinoszlavi kormányzóságok gépgyáraiban készült cséplőgépek, kazánok, tartályok. A kereslet viszont olyan jelentős volt, hogy a hazai ipar csak a felét tudta kielégíteni, a gépek és berendezések másik felét külföldről hozták be.

1910-ben a kormány elfogadta az úgynevezett Kis Katonai Programot, amely előirányozta a hajóépítés gyors fejlődését Oroszországban. A programnak köszönhetően épült fel 1911-ben Mikolajivban a birodalom legmodernebb hajógyára, az Orosz Hajóépítő Részvénytársaság.

Ukrajna iparának szerkezete továbbra is egyoldalú maradt. Minden hetedik ukrán vállalat rendelkezett csupán befejezett termelési ciklussal[1]. Az ukrán gazdaság elsősorban nyersanyag-kitermeléssel foglalkozott a birodalom központi tartományai számára.

Nyugat-Ukrajna ipara a XX. század elején kezdetleges volt. 1910-ben 300 ezer galíciai munkás közül minden hatodik dolgozott gyárban. A többiek kisebb kézműves műhelyekben keresték kenyerüket vagy különféle idénymunkák segítségével tartották el családjukat. Hasonló volt a helyzet Kárpátalján és Bukovinában is.

Kelet-Galíciában a kőolaj kitermelés és feldolgozás, fafeldolgozás, Bukovinában a fakitermelés és fafeldolgozás, Kárpátalján pedig a fafeldolgozás, bútor-, illetve a vegyipar volt a legfejlettebb.

2. Monopóliumok

A gazdasági fellendülés idején fokozódott a **termelés koncentrációja**, melynek tekintetében Oroszország első helyre került a világon. Ukrajna volt a legfejlettebb ebből a szempontból, mivel 42 olyan vállalattal rendelkezett, ahol a munkások száma meghaladta az ezer főt. A Dnyeperi valamint Kamjanszkojei kohászati kombinátokban pedig 10 ezren dolgoztak.

[1] Az a gazdasági tevékenység, melynek során az ember kitermeli a természet javait, átalakítja azokat szükségletei szerint, majd eljuttatja a fogyasztóhoz.

Ezzel egy időben elkeseredett verseny bontakozott ki a monopóliumok között. 1913-ban Dél-Ukrajna legnagyobb kohóinak tulajdonosai megalapították a Kohászati Társaság Szindikátust, amely ellenőrzése alá vonta a vasérckitermelés 90%-át. Ezzel végérvényesen kiszorították a piacról és csődbe juttatták a *Prodarud*ot. Az ipari tőke fokozatosan összefonódott a banktőkével, létrehozva így a **finánctőké**t.

Tovább fejlődtek a már meglévő szindikátusok. A *Prodamet* például Dél-Ukrajna 15 kohászati vállalatát egyesítette magában, a *Produgol* pedig a Donyec-medence 22 bányáját. Közben újabb monopóliumok jöttek létre. A Herszoni és Katerinoszlavi kormányzóságokban a konzervgyárak tulajdonosai szerveződtek szindikátusba, Odessza, Olekszandrivszk és Jeliszavethrad mezőgazdasági gépgyárosai **1913-**ban megalapították az *Urozsaj* szindikátust.

Az ország pénzügyi rendszerét 50 kereskedelmi bank uralta, amely kegyetlenül leszámolt minden útjába kerülő vidéki hitel vagy más intézménnyel. A banktőke 90%-a külföldi kézen volt, de rendelkeztek bank részvényekkel a Terescsenkók is.

A termelés koncentrációja Nyugat-Ukrajna kőolajiparában a meglévő vállalatok számának csökkenéséhez vezetett. 1913-ban Galícia kőolajának ¾-ét 14 vállalat termelte ki. A kőolajipart itt is a külföldi, elsősorban angol, francia, német tőke uralta, de feltűntek már a helyi ukrán vállalkozók is, az Ivancsukók valamint Terleckijek.

A fafeldolgozó ipar osztrák kezekben összpontosult. Galíciában az Osztrák-Magyar Állami Bank rendelkezett a legnagyobb befolyással, Bukovinában pedig a birodalmi Wiener Bankverein.

3. A mezőgazdaság fejlődése

Az ukrán mezőgazdaság fontos helyet foglalt el a birodalom gazdaságában. Fő ágazata a gabonafélék, ezen belül a búza, árpa, zab és a rozs termesztése volt.

A gabonafélék termesztése (millió pudban)

Régió	1898–1902 között	1909–1913 között
Jobbpart	260	306
Balpart	215	293
Dél	300	471
Egész Ukrajna	775	1070

A fenti táblázatból is kitűnik, hogy gabonafélék termesztésére leginkább Dél-Ukrajna földesúri és módos paraszt gazdaságai szakosodtak. A háborút megelőző négy esztendőben jelentősen megnőtt a búza és árpa exportja erről a vidékről, ami évente 270 millió pudot tett ki. Ukrajnát ekkor Európa éléstárának is nevezték. Fontos kiviteli cikk volt még a hús és cukor. A jelentős sikerek ellenére Ukrajna mezőgazdaságában még mindig a kétkezi munka játszotta a főszerepet, ezért fejlettségi szintjét tekintve jelentősen elmaradt az európaitól.

Nyugat-Ukrajna mezőgazdaságát a földesúri nagybirtokok túlsúlya jellemezte. Galíciában, Bukovinában és Kárpátalján a termőföld 40–50%-a lengyel, román és magyar mágnások kezében volt. Körülbelül 40-re tehető az ukrán földesurak száma, de birtokokkal rendelkezett az egyház is.

Sok földesúr nem tudott alkalmazkodni a piaci viszonyokhoz, ezért földjét eladta vagy bérbe adta. A vásárlók és bérlők általában a módos parasztok közül kerültek ki. Az adásvételhez szükséges pénzt a hitelszövetkezetektől kapott kölcsönből teremtették elő. A XX. század elejének

Parasztok munka közben egy korabeli képeslapon

legjelentősebb hitelszövetkezete a *Föld* volt. 1909-ben Andrej Septickij és több földesúr közreműködésével létrejött a *Tartományi Jelzálogbank részvénytársaság*, amely anyagilag támogatta a helyi vállalkozásokat.

A *Narodna torhivlja* szövetkezetnek – vezetői: Koszty Levickij és R. Szosznovszkij – voltak fiókintézetei szerte Nyugat-Ukrajnában, melyek felvásárolták a lakosságtól a mezőgazdasági termékeket és műtrágyával, jó minőségű vetőmaggal, műszaki cikkekkel látták el őket cserébe. A háború előtt Galíciában 1300, Észak-Bukovinában 200, Kárpátalján pedig néhány ukrán szövetkezet működött.

Tovább folytatódott a parasztság rétegződése. Az újonnan vásárolt földek fele a gazdag parasztok tulajdonába ment át. A szegényebbek általában földbérlőkké váltak, 90%-nak még lova sem volt.

Parasztcsalád ebéd közben 1906-ból

Aratás Biliki községben 1906-ból

A parasztok földműveléssel, állattenyésztéssel, halászattal, vadászattal, vadméhészettel foglakoztak. A földet faekével szántották fel, kézzel vetették be és sarlóval meg kaszával aratták le. Kaszával kizárólag a férfiak dolgoztak, sarlóval pedig nők és férfiak egyaránt. A gyümölcsösöket a férfiak művelték meg, a zöldségeskerteket pedig a nők.

Háztáji gazdaságaikban szarvasmarhát, sertést és baromfit tenyésztettek. Különösen híres volt baromfitenyésztéséről Csernyihiv és környéke. A szarvasmarhát nyáron legeltették. A pásztorok többnyire gyerekek voltak.

A parasztság gazdálkodásában hosszú évszázadokon keresztül jelentős szerepet töltött be a kender és a len finom rostjainak fonallá fonása, majd ennek vászonná, textíliává szövése. Az így nyert anyagokból a család és a gazdaság textilszükségletét egykor teljes egészében, majd egyre csökkenő mértékben biztosították.

Asszonyok kendert tilolnak

Miután a kendert és a lent learatták az áztatás következett, majd a törés, ami tilóval történt. Ezután jött a szöszcsávázás és gerebenezés folyamata. A kender, len rostos, szálas anyagát ezután fonallá sodorták. E munka alapvető eszköze a kézzel pörgetett orsó, illetve a lábbal hajtott rokka volt. A fonalból ezután szövőszéken vásznat készítettek.

Csernyihivscsinában és Polisszjában elterjedt volt az üvegkészítés. Kárpátalján meg Galíciában pedig a juhtenyésztés. A bárány gyapjából fonalat fontak, abból pedig szövetet szőttek. A vidék jellegzetes eledele volt a juhsajt vagy más néven brinza.

4. Társadalmi szerkezet és életmód

1913-ban Ukrajna lakosságának száma (mai határain belül) 35,2 millió fő volt. Az ukránok többsége falvakban élt. Donyec-medence városi lakosságának mindössze 5–10%-a volt ukrán. Az évek során részarányuk emelkedni kezdett. Egyre több ukrán helyezkedett el az élelmiszeriparban, gépgyártásban, kohászatban, ami azzal járt, hogy beköltöztek a városba.

Az urbanizáció, a termelés és tőke koncentrációja a munkásosztály számának növekedését eredményezte. 1910–1913-ban számuk elérte a 2,5 millió főt. A munkaerő elsősorban Dél- és Kelet-Ukrajnában, leginkább a Katerinoszlavi kormányzóságban összpontosult.

A munkanap a gyárakban, üzemekben meghaladta a 9–11 órát. A nagyobb nyereség érdekében a tulajdonosok növelték a munkaidőt és csökkentették a béreket. A mun-

kavédelem és egészségügy kérdéseivel egyáltalán nem törődtek, ezért sok volt a munkahelyi baleset.

Kelet-Galíciában a munkások átlagosan 16–18 órát dolgoztak. A fizetésük azonban ennek ellenére nagyon alacsony volt, az egész Monarchiában itt kapták a legkevesebbet. A munkavédelemmel itt sem törődött senki, ezért gyakoriak voltak a balesetek.

A munkások szakszervezetekbe egyesültek, amelyek Katerinoszlavban és Csernyihivben volt a legerősebb**. 1905 októberétől** működhettek legálisan.

A kétkezi munkások a város szélén vagy szegénynegyedekben éltek, amelyekre a kosz és nyomor volt a jellemző. A nagyon szegény családoknak gyakran nem volt saját lakása, és kénytelenek voltak szobát bérelni, ahol csak az ágy és néhány szék fért el. A szegények olcsó, saját maguk által készített ruhákban jártak. Gyakran ütötte fel járvány közöttük a fejét, ami rengeteg áldozatot követelt.

A XIX. század végén és a XX. század elején gyökeresen megváltozott Ukrajna lakosságának az élete. Ezek a válto-

Az első villamos

A Mihajlivszkij villamos drótkötél sikló

zások elsősorban a közlekedést és hírközlést forradalmasító műszaki újdonságokkal voltak kapcsolatban. A két század fordulóján a lóvasutakat fokozatosan felváltották a villamosok. Az első villamost 1892-ben helyezték forgalomba Kijevben és az Olekszandrivszkij utcában közlekedett. (ma Szahajdacsnij és Volodimirszkij utcák). Rövid időn belül megjelentek a villamosok Lvivben és Katerinoszlavban (ma Dnyipropetrovszk) is. 1905-ben kezdte meg működését Kijevben a Mihajlivszkij villamos drótkötél sikló.

1891 nyarán dübörgött először végig Odessza Deribászovszkaja utcáján az első ló nélküli kocsi. Ez egy *Panhard-Levassor* típusú autó volt, az első személygépkocsi

Ukrajna területén. Tulajdonosa Franciaországból hozatta be Odesszába.

Telefonkapcsolat először Odesszában létesült 1882-ben. Kijevben az első telefonkészülék 1883-ban jelent meg egy svájci tulajdonban lévő étteremben a Hrescsatyikon. A tulajdonos összeköttetést teremtett a konyha és az étkező rész között, hogy a vendégek telefonon rendelhessenek. 1910-ben Kijevben már 3,5 ezer telefon előfizetőt tartottak számon.

A városok utcáit éjszaka is kivilágították. Kezdetben gázlámpával, később villanyégőkkel. Kiépültek az első vízvezetékek és szennyvíz-elvezető csatornák.

5. Az ukrán család

Mint ismeretes az ukrán népesség 81%-a falvakban élt, ezért az emberek életében nagyon fontos szerepet játszott a faluközösség. A faluközösség őrködött a parasztgazdaságok vagyona felett, jelentős érdemeket szerzett a nemzeti értékek kialakításában és megóvásában. A faluközösségek alappillérei a családok voltak.

Az ukrán családokon belül patriarchális rend uralkodott. A család élén az apa állt, ő volt a családfenntartó. Ő ügyelt a családon belüli rendre, no meg arra is, hogy a családtagok betartsák a szokásokat. Halála esetén helyét az idősebb fiú vagy az özvegy foglalta el. A feleség feladata volt a gyermekek nevelése, a ház rendben tartása és a főzés. Női munkának számított még a tengerihántás valamint a ház kimeszelése is.

Bár a család élén általában a férfi állt, a nőknek is megvoltak a maguk jogai, melyeket az évszázados szokások biztosítottak számukra. A házasságkor kapott hozomány például a személyes tulajdonukat képezte. A kelengye része

volt a földbirtok. De a háztájiból befolyó konyhapénz felett is az asszonyok rendelkeztek.

A városokba költöző parasztcsaládok fokozatosan elfelejtették nemzeti hagyományaikat és a városi emberek életét kezdték élni.

Ellenőrizd magad!

1. *Mikor, és miért kezdődött gazdasági fellendülés az ukrán földeken, miben nyilvánult ez meg?*

2. *Milyen ellentmondások jellemezték a vasúti közlekedés fejlődését a XX. század elején?*

3. *Milyen volt Ukrajnába ipari szerkezete a XX. század elején?*

4. *Miért került a termelés koncentrációját tekintve Oroszország első helyre a világon?*

5. *Megszünt-e a verseny a vállalatok között a monopóliumok létrejötte után?*

6. *Hogyan fejlődtek a már meglévő monopóliumok és az újonnan alakulók?*

7. *Milyen sajátosságai voltak az ukrajnai bankrendszernek?*

8. *Mire szakosodott az ukrajnai mezőgazdaság?*

9. *Hogyan fejlődött Nyugat-Ukrajna mezőgazdasága?*

10. *Milyen változásokon ment át az ukrán társadalom szerkezete a XX. század elején?*

11. *Hogyan változott meg az emberek életmódja ezekben az években?*

12. *Vázold fel röviden az ukrán családok fejlődésének sajátosságait!*

Végezd el a feladatot!

- *Jellemezd Nyugat-Ukrajna ipari fejlődését!*
- *Jellemezd a parasztság életét és tevékenységét!*

9. § Oktatás, tudomány, irodalom a XX. század elején

1. Oktatás

Az Orosz Birodalom népoktatási rendszere a következő szintekből állt: **elemi iskola** (népiskolák, parókiális iskolák), **középiskola** (klasszikus gimnáziumok, reáliskolák, kereskedelmi szakiskolák), **főiskola** (egyetemek, főiskolák, felsőfokú női tanfolyamok).

Az elemi oktatás nagyon elhanyagolt állapotban volt. Ukrajna-szerte 16,8 ezer elemi iskola működött, a gyerekek 70%-a azonban nem részesült semmilyen képzésben. A népiskolák nagy részét a zemsztvók tartották fenn, a parókiális iskolákat pedig az egyház. A XIX. század végén Oroszországban átlagosan 21 kopekot költöttek oktatására, Ausztriában 64-et, Franciaországban 2 rubel 11 kopekot, Nagy-Britanniában pedig 2 rubel 84 kopekot. Törvényszerű tehát, hogy a XIX. század végén az ukránok 19,8%-a volt csupán írástudó.

A XX. század elejének gazdasági fellendülése serkentőleg hatott az oktatás fejlődésére. Az ipari modernizációhoz ugyanis képzett, írástudó munkásokra volt szükség. A háború előestéjén jelentősen megnőtt az írni-olvasni tudók száma, ami 1914-ben elérte a 27,9%-ot.

A középiskolák magasabb fejlettségi szinten voltak, mint az elemik. A gimnáziumokban több figyelmet kezdtek fordítani a matematika és a természettudományos tárgyak oktatására. Létrehozták a kereskedelmi szakiskolák hálózatát, ahol fiúk és lányok egyaránt tanulhattak. Nőtt a magániskolák száma.

Jelentős előrelépés történt a nők középiskolai képzésében. A századelőn már több tucat állami és magángimnázium működött lányok számára.

Kijevben 1900–1913 között a gimnáziumok száma 12-ről 35-re nőtt, az ott tanulók száma pedig 5,6 ezerről 11,9 ezerre. Az oktatás a magángimnáziumokban 100–280 rubelbe került. Bentlakással együtt elérte a 400 rubelt is.

Óra az egyik magániskolában

Óvoda

Nőtt a társadalmi érdeklődés a szakmai oktatás iránt. A fiatalok szakmai felkészítése szakiskolákban vagy szakközépiskolákban történt. A kijevi kézműves szakiskolában például lakatosokat, asztalosokat, villanyszerelőket képeztek. Voltak olyan szakiskolák, ahol el lehetett sajátítani a gépkocsivezetői, vasutas és nyomdász szakma fortélyait.

Külön szakiskolák nyíltak lányok számára. A kijevi András-lejtőn működő női szakiskolának két szakosztálya volt. A négyéves, előgimnáziumi szintű alsó szakosztály általános képzést nyújtott. A hároméves felsőn már szakirányú oktatásban részesülhettek a lányok. Elsajátíthatták a szabás-varrás, sütés-főzés és a kertészkedés alapjait.

Az oktatás fejlődéséhez tanítókra, tanárokra volt szükség különösen vidéken. Pedagógusokat egyetemeken, főiskolákon és különböző felsőfokú tanfolyamokon képeztek. Kijevben megnyitotta kapuit a *Friedrich Fröbel Női Peda-*

gógiai Főiskola, ahol óvodapedagógusokat képeztek. Az oktatás nyelve minden tanintézményben orosz volt.

Nyugat-Ukrajnában is működtek elemi és középiskolák, ahol lengyel vagy német nyelven folyt a tanítás. 1874-től kezdve engedélyezték a középiskolák számára az ukrán tanítási nyelv bevezetését.

A gyors ipari fejlődés a műszaki szakmák iránti kereslet fellendülését eredményezte. Az ukrajnai műszaki oktatási intézmények mindenben megfeleltek az európai követelményeknek. Felső műszaki végzettséget a diákok a Harkivi Technológia, a Kijevi Politechnikai és a Katerinoszlavi Bányamérnöki Főiskolán szerezhettek. Kelet-Ukrajnában három egyetem működött: a kijevi, harkivi és a novoroszszijszki (Odessza), ahol oroszul folyt az oktatás.

A kijevi női főiskola történelmi-filozófiai, matematika-fizikai, jogi és kereskedelmi szakosztályain fizetett tanfolyamok voltak. A tanfolyamok tanterve megfelelt az egyetemi tanterveknek, és az itt tanító tanárok is egyetemi professzorok voltak. 1907-ben megnyílt az egészségügyi szakosztály, amely később orvosi főiskolaként működött. Az 1905–1907-es forradalom után már nők is tanulhattak egyetemeken.

Egyetemi hallgató

Nyugat-Ukrajnában az oktatás központja Lviv volt, ahol több felsőoktatási intézmény is működött, többek között a *Lvivi Politechnikai Főiskola* és a lvivi egyetem.

Az új korszaknak köszönhetően a lvivi egyetemen ukrán történelmi tanszék nyílt Mihajlo Hrusevszkij vezetésével, megkezdte munkáját

az ukrán irodalmi tanszék is Kirilo Sztudinszkij irányításával.

A *Proszvita* kultúra-felvilágosító szervezet 78 helyi szervezettel rendelkezett itt és 100 ezer emberhez juttatta el az ukrán szót, kultúrát. A ruszin pedagógus szövetség támogatta az elemi, középiskolai valamint felsőfokú képzést. Hasonló feladatokat látott el Kelet-Ukrajnában a Kijevi Írástudók szervezete, az elemi oktatást elősegítő szervezet és a Fröbelista Pedagógusok Szövetsége (Friedrich Fröbel ismert pedagógus volt, az óvodás korú gyerekek nevelésével foglakozott). Népszerűek voltak a különféle küzdősportok, amelyek saját szakosztályokat működtettek. Méltán vált híressé **Ivan Piddubnij** világbajnok birkózó Cserkasszi-ból. Negyvenéves sportpályafutása alatt egyszer sem szenvedett vereséget senkitől.

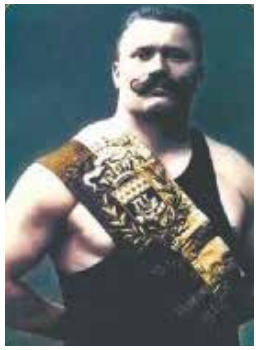

Ivan Piddubnij

Kirilo Triljovszkij

Mihajlo Hrusevszkij

Nyugat-Ukrajnában létrejött egy sor hazafias testnevelő szervezet. 1894-ben Ternopil környékén **Ivan Boberszkij** megalapította a *Szokil*t (Sas). Boberszkij mellett fontos szerepet játszott vezetésében Vaszil Nahirnij. **Kirilo Triljovszkj** pedig 1900-ban megszervezte a *Szics Sport- és Testnevelő Szövetség*et. Triljovszkijt ezért a *Szics-apó* nevet kapta az utókortól.

2. Tudomány

A XX. század elején a matematika, fizika, természet- és műszaki tudományok terén értek el kimagasló sikereket. A hazai tudományos élet központja Kijev volt. A kijevi egyetem professzora **Dmitrij Hrave** és követői N. Csebotarjov, O. Smidt, B. Delone létrehozták algebra iskolájukat. A politechnikai főiskolán tevékenykedett H. Pfeiffer, a híres matematikus. Sokat tettek a hazai elméleti és gyakorlati mozgástan fejlődéséért Szuszlov és Voronyec fizikusok. A hídépítés mestereként tartották számon **Jevhen Patont**. Az orvostudomány meghatározó művelői voltak: **Danilo Zabolotnij**, a fertőzőbetegségek kutatója, **M. Sztrazseszko** és **V. Obrazcov** belgyógyászok. Méltán vált híressé **Lev Szimirenko** növénynemesítő, aki a Kijev melletti Mlijev községben olyan gyümölcsöst művelt, ahol több mint 3 ezer növényfajtát tartottak számon.

A társadalomtudományok sem maradtak le a természettudományok mögött. **Vikentyij Hvojko** például feltárta a tripiljai kultúrát. Mihajlo Hrusevszkij az ukrán nemzeti történelem tanulmányozása terén alkotott nagyot. **Borisz Hrincsenko** pedig 1907–1909 között megírta az *Ukrán nyelv szótárát*, amely megkapta a Pétervári Tudományos Akadémia nagydíját.

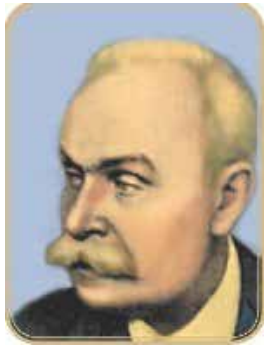

Jevhen Paton

Borisz Hrincsenko

Vikentyij Hvojko

1907-ben Kijevben megalakult az **Ukrán Tudományos Társaság**. Három szakosztályt működtetett: a történelmit, filozófiait és a természettudományos-műszakit. A szakosztályok mellett létrehozták még a statisztikai-gazdasági, a néprajzi és a nyelvtudományos szakbizottságot. A társaság munkatársai *Az Ukrán Tudományos Társaság feljegyzései* című lapban számoltak be kutatásaik eredményeiről. **1893**-ban Lvivben megkezdte tevékenységét a **Tarasz Sevcsenko Tudományos Társaság**, melynek élén 1897–1913 között Mihajlo Hrusevszkij állt.

A XX. század elején tette első lépéseit Ukrajna légi közlekedése. 1908 márciusában Odesszában repülőklub alakult. Kijevben 1909-ben jött létre hasonló szervezet. 1909 áprilisában pedig az Orosz Műszaki Társaság harkivi osztályán nyílt repülős szekció. 1910. május 23-án (június 5-én) egy Kijev melletti térről emelkedett először magasba és tett meg néhány métert saját tervezésű *K–1* típusú aeroplánján Olekszandr Kudasev professzor. Ugyanebben az évben szelte át úttörőként Kijev légterét az odesszai repülőklub tagja, Szergej Utocskin. Fjodor Anders pedig megépítette az első ukrajnai léghajót.

A leghíresebb kijevi tervező a 21 éves **Ihor Szikorszkij** volt. 1908–1912 között Kijevben 6 repülőgépmodellt épített, létrehozta a világ első helikopterét. 1913-ban megalkotta a korszak legnagyobb repülőgépét, az *Ilja Muromec*et. Valódi világszenzációnak számított, amikor berepülte rajta a Pétervár–Kijev–Pétervár utat. Később saját *C–6* típusú repülőgépén gyorsasági világrekordot hajtott végre, ami 106 km/h volt. **1913-**ban Petro Nyeszterov először hajtott végre a levegőben „halálhurkot”, és ő készítette elő a repülők első csoportos Kijev–Nyezsin–Kijevi útját is.

Pjotr Nyeszterov

Ihor Szikorszkij

Az Ilja Muromec repülőgép

Szergej Utocskin repülőgépe

3. Irodalom

A XIX–XX. század fordulójának viharos eseményei nagy hatással voltak az irodalom fejlődésére. Az uralkodó realista irányzat mellett egyre erőteljesebben kezdték hallatni hangjukat a modern irodalom képviselői.

A **realizmus** ukrán művelői Ivan Necsuj-Levickij, Panasz Mirnij, Ivan Franko és Marko Vovcsok voltak. Alkotásaikban bemutatták a parasztság jogfosztottságát, valamint a nép nemzeti öntudatra ébredését.

Az irodalom nagy öregjeként tartották számon a XX. század elején **Ivan Necsul-Levickij**t (1838–1918). Műveit joggal nevezték a népi élet enciklopédiájának. *A Kajdas család* című regényében főhősei sorsán keresztül sikerült bemutatni egy egész történelmi korszakot. Az egyén és társadalom között feszülő ellentmondásokra hívta fel a figyelmet a *Mikola Dzserja* és *A cseléd* című műveiben.

Az ukrán próza utolérhetetlen mestere volt **Panasz Mirnij** (1849–1920, valódi neve Rudcsenko**).** Ismertté a *Bőgnek-e az ökrök, ha tele a jászol* című műve tette, amelyben az ukrán falu életét mutatta be 150 éven keresztül. Ez a regény az ukrán irodalom első társadalom-lélektani alkotása. A parasztok életének és harcának bemutatása mellett a szerző nagy figyelmet szentelt a főhős lelki vívódásainak, sikereinek és bukásának. Panasz Mirnij a szerzője az *Éhes sors* és *Az utcanő* című műveknek is.

A zseniális író és gondolkodó, **Ivan Franko** (1856–1916) kitüntetett helyet foglal el az irodalomban. Munkásságát népe bemutatásának, múltja és jelene, történelmi elhivatottsága ábrázolásának szentelte. Ezt a témát dolgozta fel *Mózes* című elbeszélő költeményében is. Főbb művei: *Kőtörők, Az örök forradalmár, A szolgáló, Marijka, Halál a gyilkosra, Zahar Berkut és a Boriszlav nevet.*

A realizmus megteremtője az ukrán irodalomban **Marko Vovcsok** (1834–1907, valódi neve Maria Vilinszka) számtalan érdekes művet alkotott. Az *Insztitutka* (intézetben nevelkedett lány) című művében olyan parasztokról ír, akik elégedetlenek sorsukkal és fel akarnak szabadulni a jobbágyság terhe alól. *Népi elbeszélések* című művében a jobbágyrendszert ostorozza.

Ivan Necsuj-Levickij

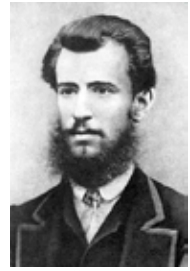

Panasz Mirnij

Ivan Franko

Marko Vovcsok

A XX. század elején alakult ki az ukrán irodalomban a **modern stílus**. Az újításra való törekvés leginkább Mihajlo Kocjubinszkij, Olga Kobiljanszka és Vaszil Sztefanik műveiben nyilvánult meg.

Az impresszionizmus ukrán megteremtőjének **Mihajlo Kocjubinszkij**t (1864–1913) tartják, aki a mindennapi élet történéseit hősei belső, lelki vívódásán keresztül ábrázolta. Alkotásait gyakran nevezte etűdöknek vagy akvarelleknek. Beszédesek regény címei is. A *Fata morgana*[1] főhőse például a föld, amely úgy érez, mint egy ember. Hol eltűnik, hol megjelenik, akár a délibáb. Huculföldön tett látogatása után született poétikus regénye, az *Elfelejtetett ősök árnyai*.

[1] *Fata morgana* – délibáb

A fiatal prózaírók közül kitűnt különleges látásmódjával **Olga Kobiljanszka** (1863–1942), akit Sz. Jefremov a szimbolisták közé sorolt. Alkotásaiban a nők változó szerepére hívta fel a figyelmet a megújuló világban. *Föld* című művében a társadalom morális válságát ábrázolta, melynek során szembe kerül egymással a becstelenség és a tiszta erkölcs.

Vaszil Sztefanik (1871–1936) tehetséges novellista volt. *Kőkereszt* című gyűjteményének hősei galíciai parasztok, sorsuk kőből készült keresztként nehezedik vállukra.

Mihajlo Kocjubinszkij

Olga Kobiljanszka

Vaszil Sztefanik

A XX. század elejének legjelentősebb ukrán lírikusai Leszja Ukrajinka, Olekszandr Olesz és Mikola Voronij.

Leszja Ukrajinka (1871–1913, eredeti neve Larisza Koszacs) az ukrán költészet intellektuális irányzatának a megteremtője. Művészetében harmonikusan kiegészítették egymást az eszmények és az élet nagy igazságai. Korának egyik legműveltebb embere volt. 19 évesen tankönyvet írt húga számára *Ősnapkelet történet*ből. *Régi mese* című művében kutatta az emberi boldogság lényegét, megpróbálta meghatározni a művész helyét és szerepét a társadalom-

ban. Legjelentősebb alkotása az *Erdei rege* című mű, amely a szépségről és a lélekről szól.

Olekszandr Olesz (1878–1944, eredeti neve Olekszandr Kandiba) ukrán neoromantikus szimbolista költő. 1907-ben jelent meg első verseskötete, az, *Amikor a bánat összeölelkezett az örömmel*. Huculföldi látogatása során szerzett benyomásai alapján írta meg az *Útban a mese felé* című drámai elbeszélését. A táj festői szépsége lenyűgözte ugyan a költőt, de nem tudta feledtetni vele a huculok nehéz sorsa miatt érzett elkeseredettségét.

A dekadencia képviselője **Mikola Voronij** (1871–1938) az ukrán irodalmi élet megújítása mellett érvelt és az európai értékek megteremtésére szólította költő társait.

Leszja Ukrajinka Olekszandr Olesz Mikola Voronij

Ellenőrizd magad!

1. *Hogyan fejlődött az elemi oktatás Kelet-Ukrajnában a XIX. század végén?*

2. *Mi hatott serkentőleg az oktatásra a XX. század elején?*

3. *Hogyan fejlődött a közép- és főiskolai oktatás az ukrán földeken?*

4. *Miért nőtt a társadalmi érdeklődés a szakmai képzés iránt?*

5. *Milyen sajátosságai voltak a nyugat-ukrajnai oktatásnak és népművelésnek? Nevezd meg a XIX–XX. század fordulóján alakult hazafias szervezeteket!*

6. *Milyen tudományágak képviselői értek el jelentős sikereket a XX. század elején?*

7. *Milyen tudományos intézmények jöttek létre Ukrajnában a XX. század elején?*

8. *Kik voltak az ukrán repülés úttörői, és mit tudsz róluk?*

9. *Mivel gazdagították a világirodalom kincsestárát az ukrán realista írók?*

10. *Hogyan fejlődött az ukrán költészet a századelőn?*

Végezd el a feladatot!

- *Jellemezd a társadalomtudományok fejlődését a XX. század elején!*
- *Jellemezd a modern írók munkásságát!*

Jegyezd meg!

1874 – Nyugat-Ukrajna középiskoláiban engedélyezik az ukrán oktatási nyelvet

1893 – Lvivben megalakul a Tarasz Sevcsenko Tudományos Társaság

1894 – Ivan Boberszkij létrehozza a *Szokil* (Sas) testnevelési és sport szervezetet

1900 – megalakul a *Szics* sport- és testnevelő szervezet Kirilo Triljovszkj vezetésével

1907 – Kijevben létrejön az Ukrán Tudományos Társaság.

10. § Művészetek

1. Építészet

A XIX. század végén Ukrajna építészetét a stílusok válsága jellemezte. A gyors urbanizáció következtében Kijevben, Lvivben, Harkivban, Odesszában, Katerinoszlavban egész városnegyedek nőttek ki a földből, megbontva ezzel a városok architektúrájának addig kialakult egységét. Lvivben a neoklasszicizmus és a „bécsi barokk” volt elterjedt. Neoklasszicista stílusban épült például a galíciai szejm épülete Hochberger tervei alapján. Vagy megemlíthetjük még a Julian Zaharevics tervezte Néprajzi Múzeumot is.

A galíciai szejm épülete

Kijevre a **francia barokk** volt a jellemző. Ide sorolhatjuk az *Ivan Franko Ukrán Drámai Színház*at, melyet Bradtman Eduárd-Ferdinánd Petrovics tervezett. Kijev jelentős építészeti alkotásai között tartják számon Olekszandr Verbickij és Olekszandr Kobeljev mérnökök alkotását, az *Állami Bank* épületét.

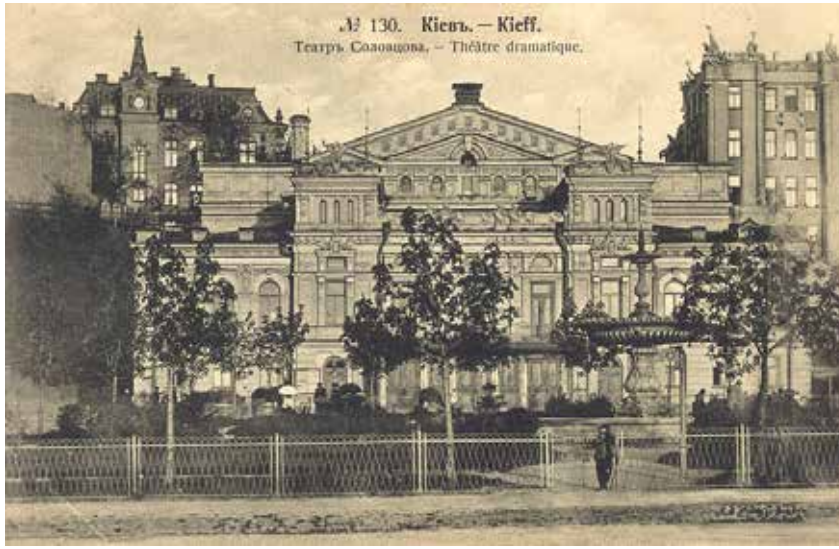

Az Ivan Franko Ukrán Drámai Színház

A XX. század elejének építészei az ukrán nemzeti stílus kialakításán dolgoztak. Egyesek visszatértek az ukrán barokkhoz, mások a népi faépítészet elemeit használták fel munkásságukban. Így jött létre az **ukrán modern stílus**, amelyre a vasbetonszerkezetek és a korszerű technológiák alkalmazása volt jellemző. Kijev neves építésze **Vlagyiszlav Horogdecki** tökéletesen ismerte az európai stílusokat és ügyesen alkalmazta azokat munkásságában. Ő tervezte a római katolikus *Szent Miklós székesegyház*at, a *Khimairás ház*at (nőstény szörnyalak a görög mitológiában), az *Ukrán Képzőművészeti Múzeum* épületét és a karaiták *Kenesá*ját[1].

[1] *karaiták Kenesája* – a krími karaiták a zsidó vallás egyik ágát a karaita judaizmust követik. A kenesa a templomuk, vagyis zsinagógájuk.

A római katolikus Szent Miklós székesegyház

A Khimairás ház

Ukrán modern stílusban épült **Vaszil Kricsevszkij** tervei alapján a *Poltavai Zemsztvo* épülete.

A Poltavai Zemsztvo

A *Harkivi Bakteriológiai Intézet* megálmodója **Alekszej Beketov** volt.

Sokat tett Odessza és Katerinoszlav építészeti megújításáért **Alekszandr Bernardazzi**. Az ukrán barokk és a népi faépítészet elemeit ötvözte egymással a kamjanec-pogyilszkiji *Történelmi Építészeti Múzeum* megálmodásánál **Szerhij Timosenko**.

A Harkivi Bakteriológiai Intézet

1910-ben épült fel **Henrik Gáj** tervei alapján a *Besszarábiai piac* Kijevben.

A Besszarábiai piac Kijevben

Nyugat-Ukrajnában a modern stílus **bécsi szecesszió** néven vált ismertté. Ebben a stílusban épült I. Levickij tervei alapján a lvivi valamint zsmerinkai vasútállomás épülete.

2. Festészet

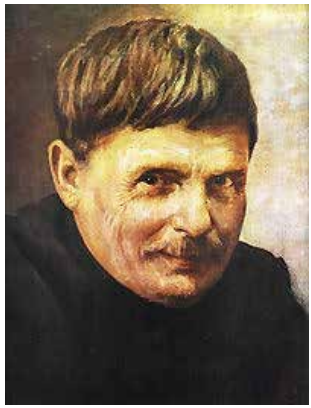

Szerhij Vaszilkivszkij

A XIX–XX. század fordulójának legjelentősebb realista festőművésze **Szerhij Vaszilkivszkij (**1854–1917**)**. A *Tavaszi nap Ukrajnában* és a *Kozák őrségben* című festményeit áthatja az ukrán múlt iránti szeretet, tisztelet. A művész nevéhez két album, az *Ukrán régiségek* és *Az ukrán díszítőelemek motívumai* kiadása fűződik. A poltavai Zemsztvo épülete számára Mikola

Szerhij Vaszilkivszkij: Tavaszi nap Ukrajnában

Szerhij Vaszilkivszkij: Kozák őrségben

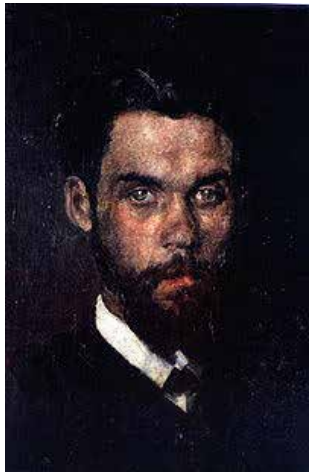

Mikola Pimonenko

Szamokissel három nagyobb kompozíciót készített.

Az ukrán stílus egyik megteremtőjének **Fegyir Kricsevszkij**t tartják. Tehetsége leginkább a portréfestészetben teljesedett ki. A művész elkészítette Ivan Franko, Volodimir Vernadszkij és Mikola Liszenko képmását.

Az ukrán realista festészet nagy alakja volt **Mikola Pimonenko** (1862–1912). Főbb művei**:** *Lakodalom a Kijevi kormányzóságban, Kaszáló.*

Mikola Pimonenko: Lakodalom a Kijevi kormányzóságban

Mikola Pimonenko: Kaszáló

I. Trus: Leszja Ukrajinka

A modern irányzat úttörője a festőművészetben a nyugat-ukrajnai **Ivan Trus**. Tájképei hangulatképek is egyben, hisz a művész nem arra helyezi a hangsúlyt, ami a természetben látható, hanem érzéseire, benyomásaira, melyet a táj látványa ébresztett benne. Joggal tartják őt az impresszionizmus egyik ukrajnai előfutárának. Ivan Trus festette meg az ukrán kultúra kiemelkedő egyéniségeinek a portréit. 1900-ban született Leszja Ukrajinkát ábrázoló műve.

Trus sokat tett Kelet- és Nyugat-Ukrajna művészi egyesítéséért. 1905-ben kiállítást szervezett ezzel a céllal mindkét Ukrajna festőművészeinek részvételével.

Európai léptékű grafikusművész volt **Hrihorij Narbut**. Alkotói tevékenységét Szentpétervároon kezdte, ahol 1907-ben két képeslapot tervezett *Régi Ukrajna* címen. Közben tanulmányozta az ukrán népművészetet, gyűjtette az ukrán mintázatú szőnyegeket, kerámiát, üvegedényeket. Több ukrán szerző könyvét illusztrálta. Megrázó erejű az első világháborút megidéző grafikája.

1914 allegóriája

3. Zene

A XX. század elején kialakultak a nemzeti zene alapjai, zeneiskolák kezdték meg működésüket.

1913-ban Kijevben és Odesszában konzervatóriumok nyíltak. Születőben volt az ukrán opera.

Mikola Liszenko

Az ukrán klasszikus zene megalapítója **Mikola Liszenko**, aki zeneszerző, karmester, néprajztudós, pedagógus és társadalmi személyiség is volt egyben. 1904-ben zenei-drámai iskolát szervezett, ahol a kor olyan híres művészei oktattak, mint Sztarickij, Lipkivszkij, Misuha. Az iskola hivatásos zenészeket és énekeseket képzett, akik később az ukrán zeneművészet csillagai lettek. Liszenko jeles néprajztudós is volt. Gyűjtötte az ukrán népdalokat, hősi énekek, tanulmányozta Osztap Vereszaj kobzos munkásságát. Megzenésítette Franko, Leszja Ukrajinka, Voronij, Sevcsenko veresit.

Ő a szerzője a *Szenteste, Natalka Poltavka, A vízbe fulladt, Tarasz Bulba, Aeneas* című operáknak. Gyerekoperát is ő írt először az ukrán zeneszerzők közül: *Csizmás Kandúr*, *A tél és nyár*.

Liszenko sokat tett az ukrán zene népszerűsítéséért. Sevcsenko-hangversenyeket szervezett, egyik vezetője volt a *Boján Nyugat-ukrán Zenei Társaság*nak és az *Ukrán Klub*nak.

A híres zeneszerző tanítványa volt **Kirilo Sztecenko**. 1903-ban befejezte a papi szemináriumot, ahol zenei képesítést is szerzett. Forradalmi tevékenységéért száműzték

Kijevből. A Donyec-medence, Kijivcsina és Vinnicsina iskoláiban tanított ezután éneket. 1912-ben szerzetes lett. Ő szerezte a *Honcsarivkai nász* című színdarab zenéjét, operát szerzett *A rák, a kandúr és a kakas* címmel.

Nyugat-Ukrajnában is fejlődött a zeneművészet. A XX. század elejének legjelentősebb zeneszerzői Osztap Nyizsankivszkij, Denisz Szicsinszkij, Sztanyiszlav Ljudkevics voltak. Szicsinszkij volt a vidék első hivatásos zeneszerzője. Az ő nevéhez fűződik a *Roxolána* című befejezetlen opera megírása.

4. Színház, mozi, divat

Az ukrán színházművészet központja Kijev volt. Az orosz társulatok mellett a XIX. század végétől megjelentek itt az ukránok is, élükön Panasz Szakszahanszkij, Mikola Szadovszkij és Marko Kropivnickij álltak. Az ukrán színházak kötelesek voltak esténként két művet előadni, egyet ukrán és egyet orosz nyelven. 1907-ben Szadovszkij megalapította Kijev első hivatásos kőszínházát[1]. Olyan kiváló művészek léptek itt fel, mint Mária Zanykoveckaja, Hanna Boriszohlibszka, Ivan Marjanenko. Meghatározó szerepet játszott az ukrán színházművészetben a Tobilevics család, Panasz Szakszahanszkij, Mikola Szadovszkij, Ivan Karpenko-Karij és Mária Szadovszka-Barilotti.

A nyugat-ukrajnai *Russzkaja beszeda* színház élén 1906-tól Joszip Sztadnik állt. A társulat tagjai pedig Ivan Rubcsak, Olga Rubcsakivna, Vaszil Jurcsak, Szofija Sztadnikova voltak.

A XIX. század végének nagy találmánya volt a mozi. A franciaországi **Lumière fivérek,** Auguste és Louis megalkották a mozgókép rögzítésére és vászonra történő kive-

[1] Ukrajna első hivatásos kőszínháza 1906-ban alakult Poltavában.

títésére, valamint másolásra egyaránt alkalmas kinematográfot. **1895. december 28**-án Párizsban találmányukkal végrehajthatták a világ első vetítését. Ezt az eseményt tekintik a mozi születésének.

Kijevben a kinematográfot 1896-ban mutatták be. A tömeges filmvetítések 1896 decemberétől vették kezdetüket. Naponta 12–14 előadásra került sor. Egy-egy előadás 25–40 percig tartott. Az első rövidfilm a *Kocsubej az alvilágban* volt, amelyet 1907-ben forgattak Kijevben.

Az ukrán mozifilmek az ukrán drámairodalom legkiválóbb alkotásait dolgozták fel. Szahnenko operatőr például részleteket vett fel a *Natalka Poltavká*ból és *A szolgáló* című műből.

A XX. század elejétől egyre fontosabb szerepet játszott az emberek életében a divat. A legkedveltebb női viselet ekkor a hosszú szoknya és a hosszú ujjú blúz volt.

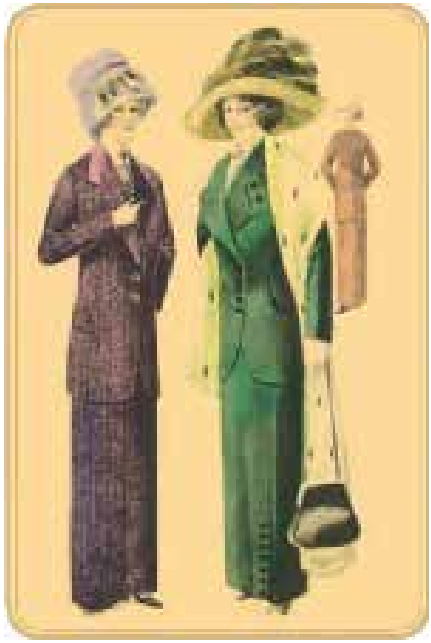

Női kosztümök 1912-ből

1903-ban **Isadora** Duncan balett-táncosnő volt az első hölgy, aki a bálnaszilából (halcsontból) készült fűző nélkül lépett színpadra. 1912-től a női kosztümök a klasszikus férfizakókra kezdtek emlékeztetni, amihez különleges kalapokat öltöttek és kiegészítőket, ékszereket viseltek. A divat központja Párizs volt. Az előkelő emberek a párizsi divatot követték.

Ellenőrizd magad!

1. *Milyen építészeti stílusok voltak a legelterjedtebbek az ukrán földeken a XI–XX. század fordulóján?*

2. *Kik voltak a leghíresebb építészek, és mit tudtok munkásságukról?*

3. *Milyen sajátosságai voltak az ukrán realista festészetnek a századfordulón?*

4. *Mikor, és ki honosította meg a modern stílust az ukrán festészetben?*

5. *Milyen hatással volt Mikola Liszenko az ukrán zeneművészet alakulására?*

6. *Ki volt Liszenko legjelesebb tanítványa?*

7. *Kiket ismersz a nyugat-ukrán zeneszerzők közül?*

8. *Hogyan fejlődött a színházművészet a XX. század elején?*

9. *Mikor, és hogyan honosodott meg a mozi az ukrán földeken?*

10. *Milyen volt a női divat a XX. század elején?*

Végezd el a feladatot!

- *Jellemezd Hrihorij Narbut munkásságát!*

2. TÉMA

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS UKRAJNA. AZ UKRÁN FORRADALOM KEZDETE

11. § Ukrajna az első világháború idején

1. Az első világháború okai, kezdete és jellege

Az első világháború **a világ újrafelosztása** miatt robbant ki. A vezető európai országok uralkodó körei készülődni kezdtek a háborúhoz, nem is sejtve, milyen szörnyű szenvedésbe taszítják ezzel honfitársaikat. Katona-politikai szövetségeket hoztak létre. **1882**-ben Németország, az Osztrák-Magyar Monarchia és Olaszország kormányai megalakították a **Hármas Szövetség**et, amit központi hatalmaknak is neveztek. Később kivált belőle Olaszország, majd csatlakozott hozzá Bulgária és Törökország, átalakulva így Négyes Szövetséggé.

1907-ben Anglia, Franciaország és Oroszország részvételével létrejött az **Antant**. Később Olaszország is csatlakozott hozzájuk.

1914. június 28-án egy titkos szerb szervezet tagja, **Gavrilo Princip** Bosznia fővárosában, Szarajevóban meggyilkolta a hadgyakorlatokon résztvevő **Ferenc Ferdinánd** osztrák trónörököst és feleségét, Zsófiát. Ez a merénylet volt a háború kirobbanásának ürügye.

Bécs ultimátumot intézett a belgrádi kormányhoz, melyben követelte, hogy Szerbia engedélyezze területén az osztrák rendőrök nyomozási tevékenységét. Belgrád természetesen elutasította a követelést, ezért **1914. július 28**-án az osztrák hadsereg betört Szerbia területére. A Szerbiát tá-

Ferenc Ferdinánd

A merénylet pillanata

Gavrilo Princip

mogató Oroszország válaszul általános mozgósítást rendelt el országa területén. Németország pedig **1914. augusztus 1-jén** hadat üzent Oroszországnak. Így kezdődött el az első világháború. Később még további 38 ország csatlakozott a harcoló felekhez. Az első világháború a nagyhatalmak részéről imperialista, hódító jellegű, igazságtalan háború volt. Szerbia, Belgium és Luxemburg lakossága viszont hazája függetlenségét védte a betolakodóktól.

2. Ukrajna a nagyhatalmak terveiben

A német vezető körök világuralmi törekvéseiket a *Nagy Németország és Kelet-Európa 1950-ben* című könyvükben fogalmazták meg. E szerint a kelet-európai népeket, így az ukránokat is képtelennek tartották saját államiságuk megteremtésére, ezért terveik szerint területeiket Nagy Németországhoz csatolják, s központilag irányítják majd őket. Ukrajnától elsősorban a Donyec-medence szénbányáit és a gazdagon termő feketeföldű sztyeppéket szerették volna elszakítani. Oroszország Kelet-Galíciát, Kárpátalját, Észak-Bukovinát, az Osztrák-Magyar Monarchia pedig Volinyt és Pogyillját akarta megszerezni.

3. Az Ukrán Főtanács és az Ukrajna Felszabadítása Szövetség megalakulása. Az Általános Ukrán Tanács létrejötte

1914. augusztus 1-jén a Nyugat-ukrajnai Nemzeti Demokratikus Párt, a radikális és szociáldemokrata pártok vezetői Lvivben létrehozták az **Ukrán Főtanács**ot. Vezetői Koszty Levickij, Mikola Hankevics és Mihajlo Pavlik voltak. Augusztus 3-án *Kiáltvány*t adtak ki, melyben kimondták, hogy a háborúban az Osztrák-Magyar Monarchia oldalán állnak Oroszország ellenében. A háború után Dnyepermenti Ukrajnában független ukrán államot kell létrehozni, a nyugati ukrán területeken pedig a Monarchián belüli koronatartományt.

Mikola Hankevics

Mihajlo Pavlik

Koszt Levickij

1914. augusztus 4-én Dnyepermenti Ukrajna politikai emigránsai Dmitro Dorosenko, Dmitro Doncov, Andrij Zsuk és mások Lvivben megalapították az **Ukrajna Felszabadítása Szövetséget**. A *Mi platformunk* című politikai kiáltványukban annak a véleményüknek adtak hangot, hogy a háborúban az ukránoknak az Osztrák-Magyar Monarchiát és Németországot kell támogatniuk. Az Oroszországhoz tartozó ukrán területeken a jövőben független ukrán

állam jön létre osztrák és német protektorátus alatt. Az osztrák–magyar területeken pedig autonóm vidék. Ukrajna függetlenségének gondolatát Dmitro Doncov fogalmazta meg először *A nemzet mai politikai helyzete és feladataink* című brosúrájában, aki arról írt, hogy Oroszország veresége a háborúban közelebb hozza Ukrajna függetlenségét.

Dmitro Dorosenko

Dmitro Doncov

Az Ukrajna Felszabadítása Szövetség tagjai együttműködve az Ukrán Főtanáccsal komoly felvilágosító munkát folytattak az ukrán nemzetiségű orosz hadifoglyok körében. Ukrajnával kapcsolatos könyveket terjesztettek közöttük és népszerűsítették az ukrán állam függetlenségének gondolatát. A németek anyagilag is támogatták az UFSZ tevékenységét. Ezzel akarták gyengíteni Oroszországot. Egyes ukrán politikai pártok, különösen a baloldali szociáldemokraták, elítélték ezért az Ukrajna Felszabadítása Szövetséget.

1915. május 5-én Bécsben megalakult az **Általános Ukrán Tanács**, mely minden ukrán föld érdekeit volt hivatott képviselni. Elnöke Koszty Levickij lett, tagjai pedig Jevhen Petrusevics, Lev Bacsinszkij, Mikola Hankevics. A tanács tagjai Dnyepermenti Ukrajna állami függetlenségé-

ért, Kelet-Galícia és Bukovina autonómiájáért harcoltak. Az osztrák miniszterelnök Schtirk gróf 1914 augusztusában megígérte nekik, hogy Oroszország térdre kényszerítése után Galíciát felosztják Kelet- és Nyugat-Galíciára. 1916 novemberében azonban Bécs elismerte a lengyel államot az Oroszországhoz tartozó lengyel területeken belül, de Galícia kérdésében nem cselekedett a megígért módon. Az osztrák területen élő ukrán politikusok joggal érezték úgy, hogy elárulták őket, ezért feloszlatták az Általános Ukrán Tanácsot.

Az Oroszországban maradt ukrán politikusok egy része lojalitásáról biztosította az oroszokat. Szimon Petljura, a szociáldemokraták vezére *A háború és az ukránok* című munkájában arra a következtetésre jutott, hogy az ukránoknak a háborúban Oroszországot kell támogatniuk, amiért cserében azok autonómiát adnak Ukrajnának.

Volodimir Vinnicsenko viszont úgy gondolta, hogy az ukránok csak a maguk erejére számíthatnak az államiságért folytatott harcban. Az Ukrán Mérsékeltek Társasága pedig semlegességre szólította az ukrán értelmiséget.

Ellenőrizd magad!

1. *Mi volt az első világháború oka, ürügye, hogyan kezdődött, milyen volt a jellege?*

2. *Milyen célokat fogalmaztak meg a nagyhatalmak az ukrán földekkel kapcsolatban?*

3. *Milyen ukrán szervezetek jöttek létre az első világháború első napjaiban?*

4. *Miként fogalmazták meg az ukránok szerepét a háborúban?*

5. *Miként vélekedett a háború és az ukránok kapcsolatáról Pertljura, Vinnicsenko és az Ukrán Mérsékeltek Társasága?*

Jegyezd meg!

1882 – a Hármas Szövetség megalakulása
1907 – az Antant megalakulása
1914. június 28. – a szarajevói merénylet
1914. augusztus 1. – az első világháború kezdete, az Ukrán Főtanács megalakulása
1914. augusztus 4. – az Ukrajna Felszabadítása Szövetség létrejötte
1915. május 5. – az Általános Ukrán Tanács megalakulása

12. § Harci események 1914-ben

1. A harcoló felek közötti erőviszonyok. Orosz hadműveletek a frontokon

A harcoló államok csak rövid távra terveztek, az oroszok tartalékai például csupán három hónapra voltak elegendők. Az Antant államok hadseregeiben 6,2 millió katona harcolt, a Hármas Szövetséghez tartozó országokéban pedig 3,6 millió. Fegyvertárukban olyan ismétlőfegyverek voltak, melyek 15 golyót lőttek ki percenként, de volt *Maxim*-géppuskájuk és nagy hatótávolságú ágyújuk. Vegyi fegyvereik, tankjaik ekkor még nem voltak. Repülőgépeikkel felderítést végeztek.

Az Orosz Birodalom nyugati határai mentén az Észak-nyugati front csapatai Németországgal néztek szembe, az osztrákokkal pedig a Dél-nyugati front egységei. 1914 augusztusában az Észak-nyugati front két hadserege betört Kelet-Poroszországba, de katasztrofális vereséget szenvedtek ott, elveszített 250 ezer embert, majd szeptember közepén kivonult onnan.

Ezzel egy időben a Dél-nyugati front csapatai **Alekszej Bruszilov** tábornok parancsnoksága alatt támadásba lendültek az osztrák-magyar hadsereg ellen.

A front kötelékébe tartozott a XI. repülős hadtest is, melynek egyik legbátrabb pilótája Petro Nyeszterov volt. 1914 augusztusában nem messze Lvivtől, Zsolkev város felett csatába keveredett Rosenthal báróval. A légi ütközetet egyikük sem élte túl.

Alekszej Bruszilov

A légi ütközet pillanatai

2. A galíciai ütközet

1914. augusztus 23. (10.) – szeptember 21. (8.) között zajlott a **galíciai ütközet**, melyben 1,5 millió katona vett részt úgy osztrák, mint orosz részről. A csata egy hónapig tartott és orosz győzelemmel végződött. Az oroszok elfoglalták Lvivet, Halicsot, ostrom alá vették Przemyślt. Megszerezték Kelet-Galíciát, részben Nyugat-Galíciát, gyakorlatilag egész Bukovinát. Az osztrákok 326 ezer katonát veszítettek, az oroszok pedig 230 ezret.

Orosz katonák valahol

Galíciában Csata után

3. Az Ukrán Szicslövészek Légiójának megalakulása és harci tevékenysége

Az osztrák hatóságok **1914. augusztus 6**-án engedélyezték az Ukrán Főtanácsnak egy ukrán katonai alakulat, az **Ukrán Szicslövészek Légiójá**nak **(USZSZ)** a létrehozását. Létszámát 2 ezer főben határozták meg. Az USZSZ-alakulatok az osztrák hadsereg kötelékében harcoltak az oroszok ellen. Első parancsnokuk Mihajlo Haluscsinszkij volt. Később Hrihorij Kosszak, Vaszil Gyidusok, Antyin Varivoda, Dmitro Krenzsalovszkij, Miron Tarnavszkij és Oszip Mikita vezették őket.

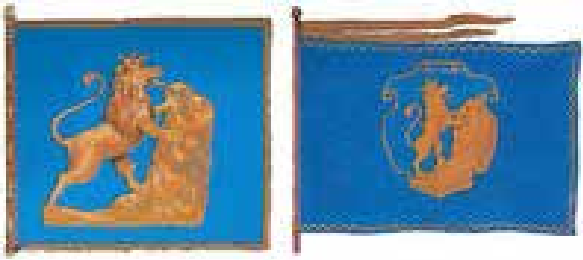

Az USZSZ zászlói

Mihajlo Haluscsinszkij

1914. szeptember 25-én a még nem teljesen megszervezett Ukrán Szicslövészek Légiója először ütköztek meg az ellenséggel az **Uzsoki-hágónál**.

1915. április 29. – május 2. között került sor a **Makivka-hegyért** folytatott csatára, ahol Kalegyin orosz tábornok csapataival vették fel a harcot. Az ütközet során a szicslövészek annyi katonát veszítettek, hogy kénytelenek voltak visszavonulni. 1915 augusztusában tértek vissza a csatatérre, s a Sztripa folyónál szálltak szembe az orosz csapatokkal.

1916 augusztusában az osztrák hadvezetés döntő csatára szánta el magát Berezsániná, a Liszonya-hegyen. A szicslövészek Antyin Varivoda parancsnoksága alatt hősiesen harcoltak, de több mint 1000 katona esett el itt. Ezután visszavonták őket a hátországba. A frontra 1917 februárjában tértek vissza Miron Tarnavszkij vezetésével és megütköztek Konyuhi községnél. Egy részük fogságba került, másik részük pedig csatlakozott az osztrák hadsereghez.

Antyin Varivoda

Miron Tarnavszkij

4. Galícia és Bukovina orosz megszállás alatt

Az elfoglalt területeken orosz közigazgatás jött létre: a Galíciai-Bukovinia főkormányzóság, amely a Lvivi, Przemyśli, Ternopoli, Csernyivci kormányzóságokra tagolódott. A főkormányzóság központja Csernyivciben volt. Főkormányzóvá a cár **Grigorij Bobrinszkij**t nevezte ki. Az orosz megszálló szervek bezárták az ukrán iskolákat, újságokat, nemzeti kultúra-felvilágosító szervezeteket. Üldöztek mindent, ami ukrán. A gyanús elemeket letartóztatták, sokukat Oroszország belsejébe száműzték. Andrij Septickij görög katolikus metropolita például a Szuzdali kolostorban raboskodott. 1915 júniusában az Állami Duma ülésén Pjotr Miljukov „*európai botránynak*” nevezte Bobrinszkij nyugat-ukrajnai politikáját.

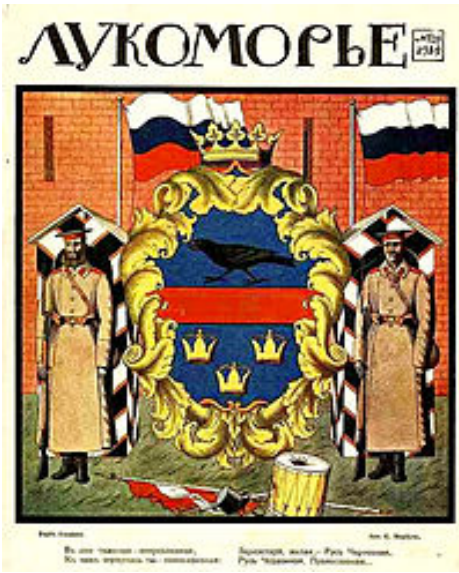

A Galíciai-Bukovinia főkormányzóság címere

Grigorij Bobrinszkij

Ellenőrizd magad!

1. *Milyenek voltak az erőviszonyok a harcoló felek között?*
2. *Milyen hadműveleteket folytatott Oroszország?*
3. *Mikor, és hogyan zajlott a galíciai csata?*
4. *Hogyan jött létre az Ukrán Szicslövészek Légiója?*
5. *Milyen politikát folytattak az oroszok Nyugat-Ukrajnában?*
6. *Mit neveztek „európai botránynak”?*

Végezd el a feladatot!

• *Vázold az Ukrán Szicslövészek Légiójának harci tevékenységét!*

Jegyezd meg!

1914. augusztus 6. – az Ukrán Szicslövészek Légiójának létrejötte
1914. augusztus 23. (10.) – szeptember 21. (8.) – galíciai csata
1914. szeptember 25. – csata az Uzsoki-hágónál
1915. április 29. – május 2. – csata a Makivka-hegyért
1916 augusztusa – csata a Liszonya-hegyen

13. § Harci események 1915–1917-ben

1. Az 1915–1916-os hadjáratok

A galíciai csata után az oroszok folytatták az előrenyomulást. 1915 márciusában elfoglalták Przemyśl várát, ahol 120 ezer osztrák–magyar katonát ejtettek fogságba.

1915. május 2-án (április 19-én) a német és az osztrák–magyar hadsereg ellentámadásba lendült Gorlice térségében. Májusi hadjáratuk sikeresnek bizonyult, mivel

Przemyśl romjai

az oroszok elhagyták Przemyślt, Lvivet, Kelet-Galíciát, Észak-Bukovinát, Lengyelországot, Litvániát, Lettország egy részét, Belorussziát és a Volinyi

kormányzóság öt járását. A hadjárat során a cári hadsereg 3 millió embert veszített, de sikerült megvédenie a frontvonalat Csernyivci–Riga között. 1915 végén úgy a keleti, mint a nyugati fronton álló- vagy lövészárok háború vette kezdetét.

2. A Bruszilov áttörés

Az 1915-ös májusi osztrák–német offenzíva után az oroszok elveszítették Nyugat-Ukrajnát. A két ellenséges hadsereg közötti front **Csernyivci–Ternopil–Dubno–Baranovicsi–Riga** vonalán húzódott. Az orosz dél-nyugati front csapatai Alekszej Bruszilov tábornok parancsnoksága alatt **1916. június 4**-én ellentámadásba lendültek és

négy helyen is sikerült áttörni 70 kilométer szélességben a fent említett frontvonalat. Ez az esemény *Bruszilov áttörés* néven került be a történelembe.

1916 őszéig az oroszoknak sikerült megvetni lábukat Dél-Galíciában és Bukovinában. Az orosz–osztrák frontvonal ezután **Zolocsiv–Halics–Sztanyiszlav–Vorohta** között húzódott.

A Bruszilov áttörés nagy hatással volt az európai hadszíntérre. A németek beszüntették a támadást Verdunnál és védekezésbe mentek át. Olaszország megmenekült a vereségtől, Románia belépett az Antantba és az osztrák–magyar hadsereg előrenyomulása is megtorpant.

1917. június 31-én a dél-nyugati front csapatai támadásba mentek át. Ekkor azonban elpártolt tőlük a szerencse, a német–osztrák hadsereg megállította őket. Augusztusig az oroszok kénytelenek voltak elhagyni Ternopilt és Csernyivcit.

Orosz katonák a Bruszilov áttörés idején

Az osztrákok megadják magukat

3. Az orosz társadalom válságának fokozódása

Az elhúzódó háború során az ország felélte stratégiai tartalékait. A harcoló csapatok hiányt szenvedtek fegyverekből, lőszerekből és gyakorlatilag éheztek. A hadseregnek havonta 100–150 ezer lőfegyverre volt szüksége, az orosz ipar viszont 5 hónap alatt mindössze 134 ezret tudott legyártani. A kialakult helyzetet úgy próbálták orvosolni, hogy a vállalkozók hadiipari bizottságokat hoztak létre, amelyek állami megrendelésre fegyverekkel és más katonai berendezéssel látták el a frontot. Kijevben, Harkivban, Odesszában és Katerinoszlavban is működtek ilyen bizottságok.

A háború által földönfutóvá vált milliók megsegítésére a zemsztvók és városok **1915-**ben létrehozták a **Zemsztvók és Városok Szövetségé**t, amely élelemmel és meleg ruhával látta el a hadirokkantakat, hadifoglyokat és menekülteket. 1916 elejére elviselhetetlenné vált a tüzelőanyag-hiány. A Donyec-medence csak nehezen volt képes ellátni az országot szénnel. Hiánycikké vált a vas és az acél is. Vasérc és szén nélkül pedig leálltak a kohóművek, gyárak üzemek, megbénult a vasút. Kritikussá vált a helyzet a mezőgazdaságban is, nem volt kinek megművelni a földet, a férfiak zöme a fronton volt. Ez pedig élelmiszer-hiányhoz vezetett.

Válságossá vált a helyzet a hátországban. A hadseregbe behívott férfiak helyett a nők és gyerekek álltak be a gyárak munkapadjai mellé. Számuk 1914–1917 között megháromszorozódott. A városi lakosság gyakorlatilag éhezett és fázott. Virágzott a feketepiac. Nőtt a társadalmon belüli feszültség. 1915 szeptemberében sztrájkba léptek a Donyec-medencében, Mikolajivban, Luhanszkban, Harkivban, Katerinoszlavban. Lázongtak a parasztok is. Háborúellenes és kormányellenes hangulat lett úrrá az ér-

telmiségen. Az ország mély politikai válságot élt át. Az Állami Duma kadét- és októbrista képviselői 1915 nyarán létrehozták az úgynevezett **Progresszív blokk**ot, amely arra kérte a cárt, hogy olyan politikusokat is vonjon be a kormány munkájába, akik élvezik a társadalom bizalmát. A Romanov-ház egyre inkább elveszítette a lakosság támogatását.

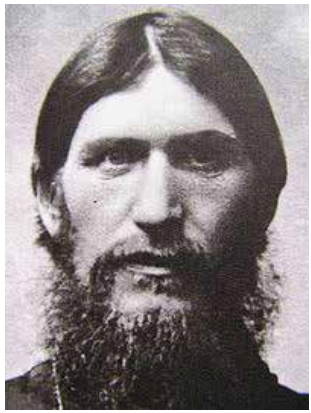

Grigorij Raszputyin

Nagy befolyást gyakorolt a cári családra Grigorij Raszputyin szerzetes, aki azt ígérte a cárnak, hogy kigyógyítja fiát, Alekszej cárevicset a hemofíliából (vérzékenység). Raszputyin jelenléte végérvényesen aláásta II. Miklós és a cári önkényuralom tekintélyét. Sokan gyűlölték is emiatt Raszputyint. Merényletek sorozatát követték el ellene, míg sikerült leszámolni vele.

1915 nyarán Kijevben megalakult *A háború sújtotta dél-ukrajnai lakosságot segélyező társaság.* Célja a nyugat-ukrajnai menekültek segélyezése és a letartóztatottak támogatása volt. A Dél-nyugati front kötelékében létrejött a Zemsztvók és Városok Szövetségének fiókintézete, amely az ukránok befolyása alatt működött. Ők is a galíciai menekültek segélyezésével foglakoztak.

4. Az ukrán társadalmi szervezetek tevékenysége a háború idején

Az ukrán társadalmi szervezetek tevékenységében elsősorban a kulturális vonal érvényesült a háború idején. Kijevi értelmiségiek egy csoportja 1915 augusztusában kérvényezte az orosz oktatási miniszternél az ukrán oktatási

nyelv bevezetését a népiskolákban. 1916 februárjában a poltavai képviselők azzal a követeléssel álltak elő az Állami Dumában, hogy tegye jogokban egyenlővé az ukránokat és oroszokat, engedélyezze a kultúra-felvilágosító szervezetek működését Ukrajna területén, valamint vezesse be az ukrán oktatási nyelvet a népiskolákban. Hat ukrán város munkásai pedig Lengyelországhoz hasonló autonóm jogokat követeltek Ukrajnának.

Az Ukrán Mérsékeltek Társasága *Álláspontunk* című kiáltványában fogalmazta meg céljait, ahol Oroszország föderatív állammá való átalakítása mellett szállt síkra. A Volodimir Vinnicsenko és Szimon Petljúra által vezetett Ukrán Szociáldemokrata Munkáspárt is hasonló nézeteket vallott Oroszország és Ukrajna jövőjével kapcsolatban.

Autonómiát akartak Ukrajna számára az ukrán eszerek is. Az eszer párt, vagyis a szocialista forradalmárok pártja parasztpárt volt és azért harcolt, hogy osszák szét a földet a parasztok között. Élén Zaliznyák, Hrisztyuk és Sapovál állt.

Ellenőrizd magad!

1. *Miért volt fontos az oroszok számára Przemyśl elfoglalása?*

2. *Mikor, és milyen eredménnyel lendültek ellentámadásba az osztrák–magyar csapatok?*

3. *Hogyan ment végbe, és mi volt a jelentősége a Bruszilov áttörésnek? Miért eredményezett válságot az orosz társadalomban?*

4. *Milyen szervezetek segítették a háború idején a háború sújtotta területek lakóit?*

5. *Milyen kulturális követelésekkel álltak elő a háború idején az ukrán társadalmi szervezetek?*

6. *Hogyan képzelték el Oroszország és Ukrajna jövőjét a politikai pártok a háború után?*

Jegyezd meg!

1915 márciusa – Przemyślt elfoglalják az oroszok
1915. május 2. (április 19-én) – az osztrák–német ellentámadás kezdete Kelet-Galíciában
1916. június 4. – a Bruszilov áttörés kezdete

14. § Az Ukrán forradalom kezdete

1. A februári forradalom Oroszországban

1917-re az orosz társadalom belefáradt a véget nem érő háborúba. Forrongott az ország. **1917. március 8**-án **(február 23.)**, vagyis a nemzetközi nőnapon Petrográdban a nők kimentek az utcára és *„Kenyeret, békét!”* követeltek, továbbá azt, hogy engedjék haza férjeiket a frontról. Sztrájkba lépett az egész orosz főváros. II. Miklós megparancsolta Petrográd katonai parancsnokának, Habalov tábornoknak, hogy kergesse szét a tüntetőket. Habalov azonban nem tudta végrehajtani uralkodója utasítását, a katonák ugyanis átálltak a tüntetők oldalára.

Zavargások Petrográdban

Zavargások Petrográdban

1917. március 9-én (február 24-én) az Állami Duma azt kérte a cártól, hogy nevezzen ki felelős minisztériumot, amely nemcsak az uralkodónak tartozik felelősséggel, hanem az Állami Dumának is. A parlament képviselői így

akarták az önkényuralmat alkotmányos monarchiává változtatni. A cár figyelmen kívül hagyta ezt a kérést, amivel aláírta halálos ítéletét. A képviselők ellenzékbe vonultak és megalakították az Ideiglenes Bizottságot. **1917. március 15**-én **(március 2.),** Pszkov alatt az Északi front főhadiszállásán veszteglő vasúti kocsiban **II. Miklós** lemondott a koronáról. Így ért véget a Romanovok 304 éves uralma Oroszországban.

II. Miklós a trónról való lemondása után

Petrográdban létrejött a hatalom két központja: a **Munkás- és Katonaküldöttek Petrográdi Tanácsa** és az Állami Duma Ideiglenes Bizottsága által létrehozott **Ideiglenes Kormány** (1917. március 2.), amit azért neveztek ideiglenesnek, mivel az Orosz Alkotmányozó Gyűlés összehívásáig kellett hatalmon maradnia.

Nyikolaj Csheidze

Georgij Lvov

A Petrográdi Tanács elnöke **Nyikolaj Csheidze**, az Ideiglenes Kormány vezetője pedig **Georgij Lvov** nagyher-

ceg, a városok és zemsztvók összoroszországi szövetségének elnöke lett. Az Ideiglenes

Kormány demokratikus reformokat foganatosított: felosztatta a csendőri hadtestet, megszüntette a politikai cenzúrát, engedélyezte a szólás-, gyülekezési és a vallásszabadságot. A háború és béke kérdésében azonban nem sietett döntést hozni.

Az Ideiglenes Kormány utasítására a kormányzóságokban, járásokban végrehajtó bizottságok jöttek létre, melyek élén a nép által megválasztott komisszárok álltak. A komisszárok kötelesek voltak együttműködni a helyi munkás- és katonaküldöttek tanácsainak végrehajtó bizottságaival.

2. Az Ukrán Központi Tanács és a helyi munkástanácsok megalakulása

Az Ukrán Mérsékeltek Társasága elismerte az Ideiglenes Kormányt és annak ajánlatai alapján **1917. március 17-én (március 4-én)** megalakította a társadalmi szervezetek ukrán tanácsát, vagyis az **Ukrán Központi Tanácsot.** Az UKT elnökévé távollétében **Mihajlo Hrusevsz-**

Mihajlo Hrusevszkij

Dmitro Antonovics

Dmitro Dorosenko

kijt választották, helyetteseivé pedig **DmitroAntonovicsot** az Ukrán Szociáldemokrata Munkáspárt képviselőjét és **Dmitro Dorosenkót,** az Ukrán Mérsékeltek Társaságának tagját.

Az ukrajnai munkások szintén létrehozták érdekvédelmi szervezeteiket, a tanácsokat. Az első ukrajnai munkástanácsok 1917 márciusában jöttek létre Harkivban, Katerinoszlavban, Kremencsuhban, Luhanszkban, Poltavában. Létrehozóik az összoroszországi politikai pártok voltak, elsősorban az eszerek valamint szociáldemokraták. Egyre népszerűbbek lettek Ukrajna-szerte a bolsevikok, akik azt ígérték az embereknek, hogy befejezik a háborút és szétosztják a földet a parasztok között. Nyíltan szervezkedtek az Ideiglenes Kormány ellen és Kijevben, Odesszában, Harkivban, Katerinoszlavban és a Donyec-medence városaiban létrehozták katonai szervezeteiket, a vörösgárdista osztagokat.

3. Ukrán társadalmi szervezetek és politikai pártok

Az Ukrán Mérsékeltek Társasága 1917 áprilisában tartotta kongresszusát. A kongresszuson újraválasztották a szervezet élére Mihajlo Hrusevszkijt. Megváltoztatták a társaság nevét is, először *Ukrán Autonomisták-föderalisták Szövetségére*, majd pedig *Autonomisták-föderalisták Pártjára*. Bekerült a párt vezetői közé Dmitro Dorosenko és Szerhij Jefremov. Az autonomisták-föderalisták azt szerették volna, hogy Oroszország alakuljon át szövetségi, föderatív állammá, ahol Ukrajna autonóm jogokkal rendelkezik.

A munkások érdekeit az *Ukrán Szociáldemokrata Munkáspárt* védte. 1917 áprilisában tartotta konferenciáját, melyen vezetői – Volodimir Vinnicsenko és Szimon Petlju-

ra – szintén Ukrajna autonómiája mellett szálltak síkra. A parasztokat az *Ukrán Szocialista Forradalmárok Pártja* (ukrán eszerek) képviselte. Ők is Ukrajna autonómiájáért harcoltak a szövetségi Oroszország keretei között. A párt élén Pavlo Hrisztyuk állt. Az UMT, annak utódszervezetei, az USZDMP és az ukrán eszerek **autonomistá**k voltak.

Az autonómiáért küzdő politikai szervezetek mellett több szervezet Ukrajna önállóságát követelte. **1917. március 16**-án jött létre a *Pavlo Polubotok Ukrán Katonai Klub*, amely Ukrajna teljes függetlenségét akarta. Elnöke **Mikola Mihnovszkij** volt. Őket **szamosztyijnikek**nek nevezzük.

4. Nemzeti tüntetések

A cári hatalom megdöntése után a birodalom ukránsága megmozdult és nemzeti tüntetéseket szervezett, ahol autonómiát követelt Ukrajnának. Először Pertográdban került sor ilyen demonstrációra **1917. március 12**-én, majd pedig Kijevben **1917. március 19-** én.

A kijevi demonstráció

1917. április 19–21. (6–8.) között tartották meg Kijevben az **Összukrán Nemzeti Kongresszus**t. 900 küldött vett részt munkájában, akik a politikai pártokat és társadalmi szervezeteket, a munkásokat, katonákat, parasztokat, Kubany, Galícia, Bukovina, Holmscsina, Moszkva és Petrográd ukránságát képviselték. A kongresszus határozatot hozott Ukrajna autonómiájáról a szövetségi Oroszország keretei között, valamint megválasztotta az Ukrán Központi Tanács új vezetőségét. Elnöke Mihajlo Hrusevszkij, helyettesei pedig Szerhij Jefremov és Volodimir Vinnicsenko lettek. Az UKT-t kibővítették az ukrajnai nemzeti kisebbségek képviselőivel, így társadalmi szervezetből Ukrajna államhatalmi szervévé alakult át.

Ellenőrizd magad!

1. *Hogyan ment végbe a februári forradalom Oroszországban?*

2. *Mi volt a lényege a kettős hatalomnak?*

3. *Mikor, és miért jött létre az Ukrán Központi Tanács, kik voltak az első vezetői?*

4. *Hol alakultak először Ukrajnában munkástanácsok?*

5. *Kik voltak a bolsevikok, Ukrajna mely részén voltak leginkább népszerűek?*

6. *Hogyan vélekedtek hazájuk jövőéről az ukrajnai társadalmi szervezetek, politikai pártok?*

7. *Miben rejlik az Összukrán Nemzeti Kongresszus történelmi jelentősége?*

Jegyezd meg!

1917. március 8. (február 23.) – a forradalom kezdete Oroszországban
1917. március 12. – tüntetések Petrográdban Ukrajna autonómiájáért
1917. március 15. (március 2.) – II. Miklós lemond a trónról. Az Ideiglenes Kormány megalakulása
1917. március 16. – a Pavlo Polubotok Ukrán Katonai Klub megalakulása
1917. március 17. (március 4.) – az UKT létrehozása
1917. március 19. – tüntetések Kijevben Ukrajna autonómiájáért
1917. április 19–21. (6–8.) – Összukrán Nemzeti Kongresszus Kijevben

15. § Ukrajna autonómiájának a meghirdetése

1. Az I. Összukrán Katonai Kongresszus. Ukrán katonai egységek megalakulása

1917. május 5–8. között ült össze az **I. Összukrán Katonai Kongresszus**, melynek munkáját Mihajlo Hrusevszkij, Volodimir Vinnicsenko, Szimon Petljura és Mikola Mihnovszkij irányította. A kongresszus határozatban mondta ki, hogy az Ukrán Központi Tanácsot tartja az ukrán nép egyetlen legitim képviseleti szervének, és azzal a követeléssel fordult az Ideiglenes Kormányhoz és a Petrográdi Munkás- és Katonaküldöttek Tanácsához, hogy ismerjék el Ukrajna autonómiáját. A tanácskozás küldöttei az annexió és jóvátétel nélküli azonnali békekötés mellett foglaltak állást, megválasztották az **Általános Ukrán Katonai**

Bizottságot, elnöke Szimon Petljurát. A bizottság feladata volt az ukrán hadsereg megszervezése és a Fekete-tengeri flotta legénységének az ukránosítása.

A Pavlo Polubotok Ukrán Katonai Klub 1917 tavaszán hozzálátott az ukrán hadsereg létrehozásához. **1917. április 18**-án megalakították az *I. ukrán Bohdan Hmelnickij-ezred*et. Parancsnokai Jurij Kapkan és Petro Bolbocsan szerették volna, ha az orosz hadvezetés ezredüket ukrán egységként küldi ki a frontra. Kérésüket azonban nem teljesítették, de fel sem oszlatták őket.

Az I. Ukrán Bohdan Hmelnickij ezred katonái

Jurij Kapkan

1917 áprilisában Csernyihivben alakult meg a *Petro Dorosenko ukrán gyalogos ezred*. A katonák szamosztyijnik nézeteket vallottak, ezért a hadsereg parancsnokság egységüket feloszlatta, harcosait pedig a frontra küldte. A kijevi tranzit állomáson azonban a hadszíntérre indulók megtagadták a parancsot, majd bejelentették, hogy megalakítják a *II. ukrán Pavlo Polubotok ezred*et, és addig nem hagyják el a fővárost, amíg az Ideiglenes Kormány el nem ismeri Ukrajna autonómiáját és nem hagyja jóvá az UKT összetételét.

2. Tárgyalások Petrográdban. Az I. Összukrán Parasztkongresszus és a II. Katonai Kongresszus

1917. május 16–21. között Volodimir Vinnicsenko egy küldöttség élén Petrográdba utazott azzal a céllal, hogy tárgyaljon az Ideiglenes Kormánnyal Ukrajna autonómiájának hivatalos elismeréséről, az önkormányzat területének nemzetiségi alapon történő meghatározásáról, ukrán katonai alakulatok létrehozásáról és az UKT-nak nyújtandó anyagi támogatásról. Az Ideiglenes Kormány azonban hallani sem akart ezekről a kérdésekről.

1917 júniusában ült össze az I. Összukrán Parasztkongresszus, melynek képviselői elítélték az Ideiglenes Kormány nemleges válaszát. A kongresszus megválasztotta a Parasztküldöttek Tanácsát, amely beolvadt az Ukrán Központi Tanácsba. Ezt követően az UKT fokozatosan az egész ukrán nép képviseleti szervévé alakult.

1917. június 5-én Kerenszkij határozott tiltása ellenére összeült a II. Összukrán Katonakongresszus. Küldöttei a Szófia téren megfogadták, hogy addig nem térnek vissza ezredeikbe, amíg ki nem harcolják Ukrajna autonómiáját.

A kongresszus javasolta a Központi Tanácsnak, hogy lásson hozzá az önkormányzati államhatalmi szervek létrehozásához, valamint keresse a megegyezés lehetőségeit a nemzeti kisebbségekkel. A küldöttek jóváhagyták az Általános Ukrán Katonai Bizottság Szervezeti Szabályzatát, valamint az első katonakongresszus határozatát a hadsereg ukránosításával kapcsolatban. Megválasztották a Katonaküldöttek Tanácsát, amely szintén az UKT részévé vált.

A katonakongresszus után felerősödött a hadsereg ukránosításának a folyamata. A frontokon ukrán katonai bi-

zottságok jöttek létre, amelyek ukrán újságokat és röplapokat bocsátottak ki, szervezték a nemzeti közösségeket. Az orosz hadvezetés és az orosz szociáldemokrata pártok befolyása alatt álló katonaküldöttek tanácsai nem nézték jó szemmel a „szuronyok ukránosítását”. A Központi Tanács egyes tagjai, köztük Volodimir Vinnicsenko, pedig azon a véleményen volt, hogy minden hadsereget meg kell szüntetni, így az ukránt is.

3. Az Ukrán Központi Tanács I. Univerzáléja

1917. június 23-án (június 10.) a II. Összukrán Katonakongresszuson Volodimir Vinnicsenko kihirdette az Ukrán Központi Tanács *I. Univerzáléj*át. Az Univerzálé kimondta Ukrajna autonómiáját. Az Ukrán Központi Tanácsot Ukrajna egyetlen államhatalmi szervének nyilvánította és megerősítette az Összukrán Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívásának szükségességét.

Az Ideiglenes Kormány elutasította az Univerzálét. A Petrográdban ülésező első Összorosz Tanácskongresszus viszont nem határozott ilyen egyértelműen. Egyik részről kijelentette Ukrajna autonómiájáról kizárólag az Orosz Alkotmányozó Nemzetgyűlés dönthet, másik részről viszont azt tanácsolta az Ideiglenes Kormánynak, hogy keresse a kompromisszumot az ukránokkal.

УНІВИРСАЛ
Української Центральної Ради
до українського народу, на Україні й по за Україною сущого.

Az I. Univerzálé

4. A Főtitkárság megalakulása

Az autonómia meghirdetése után szükség volt egy olyan intézményre, amely kézbe veszi a bel- és külügyek intézését. Ezzel a céllal jött létre **1917. június 28**-án **(15.)** a **Főtitkárság**. A Főtitkárság lett Ukrajna első kormánya. Vezetőjévé **Volodimir Vinnicsenkot** választották meg. A főírnok Hrisztyuk lett, a pénzügyi főtitkár Baranovszkij, a nemzetiségek főtitkára Jefremov, a hadügyi főtitkár Petljura, a földügyi Martosz, az igazságügyi Szadovszkij, élelmezésügyi Sztaszjuk, a népoktatási pedig Sztesenko.

Volodimir Vinnicsenko

A Főtitkárság tagjai: Sztesenko, Baranovszkij, Vinnicsenko, Jefremov, Petljura. Állnak: Hrisztyuk, Sztaszjuk, Martosz

5. Az UKT II. Univerzáléja

Petrográdban megijedtek az ukrán autonómia egyoldalú meghirdetésétől. Kerenszkij, Terescsenko és Ceretelli minisztereket küldték Kijevbe tárgyalni. A tárgyalások kompromisszummal zárultak, amely az *UKT II. Univerzáléjá*ban öltött testet. Magát az okitratot **1917. július 16**-án **(3.)** fogadták el. Lényege a következő volt:

● Az Ideiglenes Kormány elismerte Ukrajna jogát az autonómiához, az Ukrán Központi Tanács pedig megígérte, hogy nem fogja kihirdetni azt az Összorszországi Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívásáig.

● Az UKT kibővült a nemzeti kisebbségek képviselőivel és a tartományi államhatalom szervévé vált.

● A Főtitkárság, mint a végrehajtó hatalom intézménye a Központi Tanácsnak tartozott felelősséggel, összetételét viszont az Ideiglenes Kormány hagyta jóvá.

● Az orosz hadügyminisztériumban, a főhadiszálláson jelen voltak az UKT képviselői, akik a hadsereg ukránosításával foglalkoztak.

A *II. Univerzálé* hiányossága volt, hogy nem határozta meg az autonómia területét és a Főtitkárság hatáskörét.

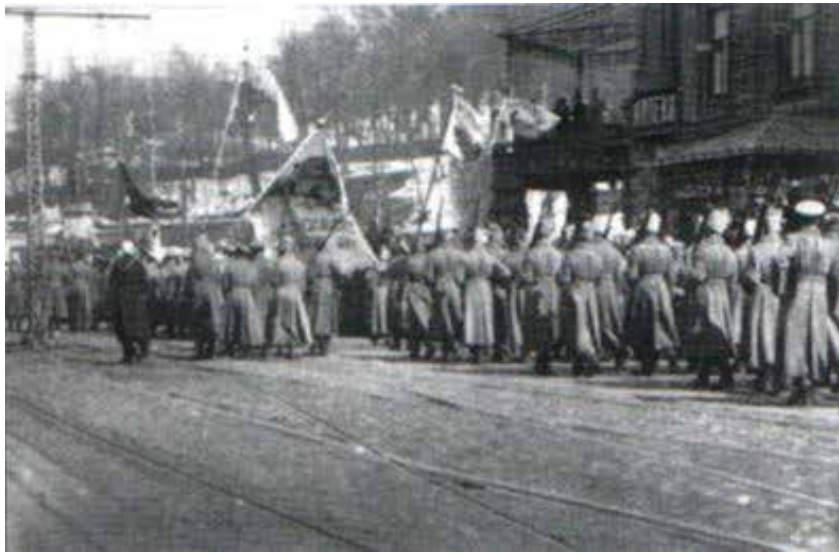

A szamosztyijnik fegyveres megmozdulás

A *II. Univerzálé* komoly gondokat okozott Petrográdban és Kijevben. Sok orosz politikus azon a véleményen volt,

hogy az Ideiglenes Kormány túl nagy engedményeket tett az ukránoknak. A kadétok ezért visszahívták miniszterei-ket az Ideiglenes Kormányból. Az ukrajnai szamosztyijnikok pedig úgy gondolták, hogy az UKT elárulta az ukrán függetlenség ügyét. **1917. július 4–5**-én ezért fegyveres megmozdulást robbantottak ki Kijevben. A polubotkisták megkezdték a kijevi katonai egységek lefegyverzését és az állami intézmények elfoglalását. Ezzel akarták kényszeríteni az UKT-t Ukrajna függetlenségének a kihirdetésére. A megmozdulás sikertelennek bizonyult.

6. A júliusi politikai válság és annak következményei

1917. július 4-én zavargások kezdődtek Petrográdban is. Milliók mentek ki az utcákra a háború befejezését követelve. Az események miatt Georgij Lvov miniszterelnök lemondott. Helyét Alekszander Kerenszkij vette át. Az új koalíciós kormány **1917. augusztus 4**-én kiadta *Ideiglenes utasítását az Ukrajnai Ideiglenes Kormány Főtitkársága részére*. A dokumentumban meghatározták a Főtitkárság és az UKT hatáskö-reit. A Főtitkárságot az Ideiglenes Kormány szervévé nyilvánították, melynek összetételét a Kormány hagyta jóvá az UKT előterjesztése alapján. A Főtitkárság hatalma 5 ukrán kormányzóságra terjedt ki: a Kijevire, Volinyira, Pogyilljaira, Poltavaira, Csernyihivire. A Harkivi, Katerinoszlavi, Herszoni, Tauriai az Ideiglenes Kormány közvetlen irányítása alatt maradt.

Lavr Kornyilov

Oroszországban egyre többen vágytak egy olyan erőskezű politikusra, aki képes rendet teremteni az országban. **1917. augusztus 25–30.** között zajlott Lavr Kornyilov tábornok államcsíny-kísérlete, amely kudarcba fulladt.

1917. szeptember 8–15. között ülésezett Kijevben Oroszország Népeinek Kongresszusa, melyen részt vettek a litvánok, észtek, beloruszok, moldovánok, grúzok, zsidók, burjátok, doni kozákok képviselői, akik Oroszország föderatív állammá való átalakítása mellett foglaltak állást.

Ellenőrizd magad!

1. *Mikor ülésezett az I. Összukrán Katonakongresszus, és milyen döntéseket hozott?*

2. *Hogyan zajlott az ukrán hadsereg ukránosítása?*

3. *Milyen céllal utazott Volodimir Vinnicsenko Petrográdba? Elérte célját?*

4. *Mi volt az I. Összukrán Parasztkongresszus és a II. Összukrán Katonakongresszus határozatainak a lényege?*

5. *Mi volt a lényege az UKT I. Univerzáléjának?*

6. *Mikor, milyen céllal jött létre a Főtitkárság, kik voltak a tagjai?*

7. *Milyen okok vezettek az UKT II. Univerzáléjának kiadásához, mi volt a lényege?*

8. *Milyen következményei voltak a II. Univerzálénak?*

9. *Milyen következményei voltak a júliusi politikai válságnak Ukrajnára nézve?*

10. *Ki volt Lavr Kornyilov?*

11. *Miről tanácskoztak Oroszország Népeinek Kongresszusán?*

Jegyezd meg!

1917. június 23. (10.) – az UKT I. Univerzáléja
1917. június 28. (15.) – a Főtitkárság létrejötte
1917. július 16. (3.) – az UKT II. Univerzáléja
1917. augusztus 4. – *Ideiglenes utasítás az Ukrajnai Ideiglenes Kormány Főtitkársága részére* című dokumentum megjelenése

3. TÉMA

UKRÁN ÁLLAMALKOTÓI FOLYAMATOK

16. § Az Ukrán Népköztársaság kikiáltása

1. Októberi események Kijevben

1917 októberében az Ukrán Központi Tanács az Összukrán Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívását kezdeményezte, ami a Kijev és Petrográd közötti viszony kiéleződéséhez vezetett. Az Ideiglenes Kormány Volodimir Vinnicsenkót az orosz fővárosba kérette, hogy számot adjon a Főtitkárság tevékenységéről. Kijev főügyésze ezzel egy időben parancsot adott a főtitkárok letartóztatására.

1917. november 7-én **(október 25.)** a bolsevikok Petrográdban átvették a hatalmat. Az Ideiglenes Kormány megbukott. A II. Összoroszországi Tanácskongresszuson pedig **Vlagyimir Uljanov-Lenin** vezetésével létrejött a Népbiztosok Tanácsa. Vinnicsenkóék megmenekültek a börtöntől.

Kijevben már november 7-én (október 25-én) tudomást szereztek a petrográdi eseményekről és a Központi Tanács Kistanácsának (az UKT szűk vezetői köre) ülésén bizottságot hoztak létre a forradalom védelmére, melynek tagjai lettek, más pártok képviselői mellett, a bolsevikok is. A bizottság joghatósága kilenc ukrán kormányzóságra terjedt ki, Kubany kivételével. A Kubanyi Kozák Tanács ugyanis nem sokkal korábban kikiáltotta a köztársaságot és csatlakozását Oroszországhoz.

Az Ideiglenes Kormány bukása után Kijevben három hatalmi gócpont alakult ki: a **Kijevi Katonai Körzet**

(KKK) parancsnoksága, amely helyre kívánta állítani az Ideiglenes Kormány hatalmát, a bolsevikok által irányított **Munkás- és Katonaküldöttek tanácsa** és az **Ukrán Központi Tanács.** A hatalmat ekkor a KKK parancsnoksága gyakorolta, így az UKT és a bolsevik tanácsok akarva akaratlanul szövetségesei volta egymásnak.

November 8-án (október 26-án) a Központi Tanács állásfoglalásában annak a véleményének adott hangot, hogy a hatalmat Oroszországban nem bitorolhatják egyedül a bolsevikok vezette tanácsok, mivel az államhatalom az egész forradalmi demokráciát illeti meg. Ez az állásfoglalás feszültséghez vezetett a bolsevikokkal, akik kiléptek az UKT-ból. A Mária-palotában létrehozták saját forradalmi bizottságukat, melynek az volt a feladata, hogy fegyveres felkelést robbantson ki Kijevben. A KKK egységei körülzárták a palotát és letartóztatták a forradalmat előkészítő vezérkart. Kijev utcáit ekkor barikádok lepték el. Fellázadtak az Arzenál-gyár munkásai is. November 12-én mindenki számára világossá vált, hogy a felkelés eléri célját.

Az Arzenál-gyár

Arzenál-gyári munkások

A kialakult helyzet megoldása érdekében tárgyaló asztalhoz ültek a bolsevikok, az UKT és a KKK képviselői.

A reális hatalom egyetlen képviselőjének a jelenlevők a Központi Tanácsot ismerték el. A bolsevik vezetőket szabadon bocsátották, a KKK csapatait kivonták a városból és feloszlatták a tiszti különítményeket is, a munkások pedig beszüntették megmozdulásaikat. Az UKT fokozatosan kezébe ragadta a hatalmat. Kiterjesztette a Főtitkárság fennhatóságát az összes ukrán kormányzóságra, ellenőrzése alá vonta a kijevi helyőrséget. A KKK ideiglenes parancsnokává saját emberét, az Általános Ukrán Katonai Bizottság tagját, V. Pavlenkót nevezte ki.

2. Az UKT III. Univerzáléja

A Központi Tanács vezetősége elérkezettnek látta az időt Ukrajna közjogi helyzetének a tisztázására. Tarthatatlan volt ugyanis az a helyzet, amikor a Főtitkárság egy nem létező államot képviselt. A Főtitkárságnak az ukrán állam kormányává kellett válnia.

A bolsevikok is felismerték az ukránok nemzeti érzéseiben rejlő lehetőségeket. 1917. november 16-án (3.) megtartották a kijevi munkás- és katonaküldöttek tanácsának egyesített ülését, ahol felszólalt Georgij Pjatakov. Azt javasolta a megjelenteknek, hogy mihamarabb hívják össze az Összukrán Tanácskongresszust, ahol válasszák meg az ukrán munkás- és katonaküldöttek vezető szervét, a **Központi Tanácsot**. A megbeszélésen határozatot fogadtak el, melynek értelmében Oroszországban minden hatalom a tanácsokat illeti meg, Ukrajnában pedig a munkás- és katonaküldöttek Központi Tanácsát. Az UKT nevét felhasználva és céljaiknak nemzeti színezetet kölcsönözve próbálták így a bolsevikok megkaparintani a hatalmat.

Az Ukrán Központi Tanács vezetői felismerték ennek veszélyét és **1917. november 20**-án **(7.)** meghirdették *III. Univerzáléjukat*, amely:

● kimondta az **Ukrán Népköztársaságnak** (UNK), mint az Orosz Szövetségi Köztársaság autonóm állami egységének a megalakulását

● meghirdette a földesúri földbirtoklás megszüntetését, a föld ingyenes szétosztását a parasztok között, a 8 órás munkanapot, a demokratikus emberi és szabadságjogokat, az igazságszolgáltatás és a helyi önkormányzatok reformját

● 1918. január 9-re összehívta az Összukrán Alkotmányozó Nemzetgyűlést.

A III. Univerzálé kihirdetésének pillanata

Az Univerzálé elfogadása nem volt egyértelmű a társadalmon belül. A legtöbb vitát a földkérdés váltotta ki. A földbirtokosok soknak tartották az egy parasztcsaládnak járó 40 gyeszjatyina földet és nem támogatták a kormány elképzelését. A földnélküli vagy kevés földdel rendelkező parasztok viszont a föld egyenlő felosztása mellett kardoskodtak. Sokan attól féltek, hogy a Főtitkárság teljesen megszünteti a föld magántulajdonát.

Ebben az időben ülésezett Petrográdban a II. Összorosz Tanácskongresszus, ahol elfogadták a földről szóló dekrétumot. A dekrétum értelmében a földet szétosztották a parasztok között. Egyre több ukrajnai paraszt kezdte támogatni a bolsevikokat. Az UKT megpróbált egyensúlyt teremteni a különböző érdekek között, de a tekintélyét egyre inkább elvesztette.

Ellenőrizd magad!

1. *Milyen volt a visszhangja a bolsevik hatlomátvételnek Kijevben?*

2. *Miért éleződött ki a viszony a bolsevikok és az UKT között?*

3. *Miért látta elérkezettnek az időt az UKT Ukrajna közjogi helyzetének a tisztázására?*

4. *Hogyan akarták a bolsevikok az ukrán nemzeti érzéseket saját céljaikra felhasználni?*

5. *Mikor hirdették ki az UKT III. Univerzáléját, mi volt a lényege?*

6. *Hogyan fogadta az univerzálét az ukrán társadalom?*

Végezd el a feladatot!

● *Szerinted miért támogatta egyre több ukrajnai paraszt a bolsevikokat?*

Jegyezd meg!

1917. november 7-én (október 25.) – bolsevik hatalomátvétel Petrográdban

1917. november 20 (7) – az UKT III. Univerzáléja

18. § Az első bolsevik–ukrán háború. Az UKT IV. Univerzáléja. A breszti béke

1. Az első Összukrán Tanácskongresszus

A Központi Tanács szovjet hatalmi intézménnyé[1] történő átalakításával akarták a bolsevikok ellenőrzésük alá vonni Ukrajnát. Ennek törvénybe iktatásához szükség volt az I. Összukrán Tanácskongresszus összehívására Kijevben. A tanácskozás megkezdése előtti napokban fegyveres felkelést szerveztek a fővárosban. December 13-án éjjel azonban az I. Szergyuk Hadtestnek sikerült lefegyverezni a zendülőket.

1917. december 17-én (4.) megkezdte munkáját az I. Összukrán Tanácskongresszus. A bolsevikoknak nem sikerült megszerezni a többséget, így a hatalmat sem tudták megkaparintani.

2. A Népbiztosok Tanácsának Kiáltványa az ukrán néphez, ultimátumszerű követelések az Ukrán Tanácshoz

1917. december 17-én (4.) a Szovjet Népbiztosok tanácsa ultimátumot intézett az UKT-hez *A Népbiztosok Tanácsának Kiáltványa az ukrán néphez, ultimátumszerű követelések az Ukrán Tanácshoz* címmel, amelyet a bolsevikok két vezére **Vlagyimir Iljics Lenin** és **Lev Davidovics Trockij** írtak alá. A kiáltványban a bolsevik kormány kijelentette, hogy elismeri ugyan az UNK-t és annak jogát a függetlenséghez vagy az Orosz Köztársasággal történő

[1] Szovjet vagy tanácshatalomnak nevezték a bolsevikok által létrehozott állami rendszert.

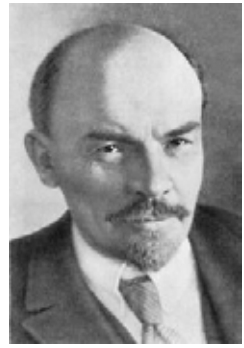

Vlagyimir Lenin

Lev Trockij

szövetségre lépéshez. Nem fogadja el azonban az UKT-t, mivel az nem hajlandó összehívni a tanácsok összukrán kongresszusát és nem ismeri el a bolsevik hatalmat Ukrajnában. Követelte továbbá, hogy a Központi Tanács tiltsa meg azon katonai egységek átvonulását Ukrajna területén, amelyek a Don vidékére igyekeznek Kalegyin fehérgárdista tábornokhoz, a bolsevikok esküdt ellenségéhez. Ezzel szemben kötelezte az ukránokat a Kalegyin ellen induló vörös gárdista egységek támogatására.

Az ultimátumot az ukránok elutasították. Az oroszok meg sem várva a hivatalos választ **1917. december 18**-án **(5.)** megtámadták az Ukrán Népköztársaságot. Kezdetét vette **az első bolsevik–ukrán háború**. A bolsevik hadsereg főparancsnoka Volodimir Antonov-Ovszejenko volt, katonai vezetője pedig Mihajlo Muravjov. 1917. december 21-én (8.) a vörösgárdista csapatok Antonov-Ovszejenko pa-

Volodimir Antonov-Ovszejenko

rancsnokság alatt bevonultak Harkivba. Ettől kezdve Harkiv lett a bolsevik hatalom központja Ukrajnában.

3. A Szovjet Ukrán Népköztársaság megalakulása

Ezekben a napokban ülésezett Harkivban Dombász és a Krivij Roh-i medence tanácsainak kongresszusa. 1917. december 24–25-én (11–12.) megérkeztek ide a Kijevben levitézlett bolsevikok. Csatlakoztak a helyiekhez, és attól függetlenül, hogy más társadalmi-politikai erő nem képviseltette magát ezen a tanácskozáson, az I Összukrán Tanácskongresszusnak nyilvánították magukat.

Az I. Összukrán Tanácskongresszus **1917. december 25**-én **(12.)** pedig kikiáltotta a **Szovjet Ukrán Népköztársaság**ot. Megválasztották a Központi Végrehajtó Bizottságot és elnökét, **Juhim Medvegyev**et.

1917. december 30-án (17.) létrejött a Szovjet UNK kormánya, a **Népi Titkárság**, melynek vezetője **Jevhenyija Bos** lett.

A bolsevikok által választott elnevezések (Szovjet UNK, Népi Titkárság – UNK, Főtitkárság) azt a látszatot akarták kelteni, hogy az ukrán állam létrehozásának Központi Tanács által elkezdett folyamata folytatódik.

Jevhenyija Bos

A Népbiztosok tanácsa számára pedig közjogi jelentősége volt a tanács (szovjet) hatalom létrehozásának Ukrajnában. Ezután már elmondhatta, hogy nem visel háborút az UNK ellen, hanem az ukrán dolgozók által létrehozott tanácskormánynak segít megvédeni függetlenségét.

4. A szovjet csapatok támadása

1918 januárjának végén a szovjet csapatok Csernyihiv–Bahmacs, Hluhiv–Konotop Harkiv–Poltava–Lozova irányából megindultak Kijev felé. Az általános hadvezetést Antonov-Ovszejenko Mihajlo Muravjovra bízta. A kijevi bolsevikok úgy akartak segíteni az ellenségnek, hogy 1918. január 29-én (16.) felkelést robbantottak ki az Arzenál-gyárban, amely öt napig tartott. A felkelést végül leverték, melynek során 300 munkás életét vesztette.

A főváros védelmét irányító Szimon Petljura a Hrebinka–Kruti vasúti csomópontnál akarta feltartóztatni az előrenyomuló Vörös Hadsereget. Ezért friss erőket küldött oda, köztük a kijevi egyetemek és gimnáziumok hallgatóiból toborzott csapatokat, úgynevezett diák-kurinyt Omelcsenko százados parancsnoksága alá. A diákok és a Vörös hadsereg 1918. január 29-én (16.) ütköztek meg egymással. A fogságba esett fiatalokat bolsevikok kivégezték.

A diákok temetése

Muravjov ezután elfoglalta Darnicát, Kijev elővárosát és megkezdte a főváros ostromát. A Központi Tanács ilyen körülmények között értelmetlennek ítélte a további harcot, és parancsot adott a város elhagyására. **1918. február 8-án (január 26.)** Muravjov bevonult Kijevbe, az UKT pedig Zsitomirba menekült. Ezzel véget ért az első bolsevik–ukrán háború.

A Kijevet elfoglaló bolsevikok

5. Az UNK függetlenségének kikiáltása

A Népi Titkárság létrejötte után Ukrajna területén egyszerre két kormány működött. Rendelet- háború kezdődött köztük, amelyben a bolsevikok álltak győzelemre. Sietve érvénytelenítették az ukrán búza kivitelére elrendelt tilalmat és engedélyezték az Oroszországba való exportját.

A Központi Tanács számára világossá vált, hogy Oroszország belátható időn belül nem lesz demokratikus szövetségi köztársaság. Ezért **1918. január 22-**én **(9.)** kihirdették az *UKT IV. Univerzáléj*át, mely kimondta az Ukrán Népköztársaság teljes függetlenségét. A Főtitkárság helyett létrejött a Népi Miniszterek Tanácsa. Volodimir Vinnicsenko lemondott, helyét **Vszevolod Holubovics** vette át.

6. Breszt–litovszki béketárgyalások

Vlagyimir Iljics Lenin kezdeményezésére a Népbiztosok Tanácsa azzal a kéréssel fordult az Antanthoz és a Négyes Szövetség államaihoz, hogy kössenek egymással békét. Az Antant elutasította ezt a javaslatot, a Négyes Szövetség azonban beleegyezett a béketárgyalások megkezdésébe. 1917. december 25-én (12.) Oroszország és a Központi hatalmak fegyverszünetet kötöttek egymással. Az UNK jogos képviselőjeként a Főtitkárság szintén részt kívánt venni ezeken a tárgyalásokon, amibe a Négyes Szövetség bele is egyezett.

1918 januárjában tárgyalások kezdődtek Breszt–Litovszkban a Négyes Szövetség, Szovjet-Oroszország és az UNK képviselői között. Az ukrán küldöttség vezetője **Vszevolod Holubovics** volt, az oroszé **Lev Trockij**, a Négyes Szövetség államaié pedig **Ottokar Chernin** gróf.

Vszevolod Holubovics

Ottokar Chernin

Az UNK Kelet-Galícia, Észak Bukovina, Kárpátalja, Holmscsina, Pidljassja UNK-hoz csatolását szerette volna elérni, vagy ha ez nem sikerül, akkor az utóbbi területek külön autonóm tartománnyá alakítását a Monarchián belül. A szovjet delegáció Trockij vezetésével szóban elismerte az ukrán küldöttség létjogosultságát a tárgyalásokon, de a gyakorlatban kivárt. Arra számított ugyanis, hogy a Vörös Hadsereg csapatai elfoglalják Ukrajna területét és az UNK küldöttségét a Szovjet UNK küldöttsége váltja fel. Trockij azt kérte a tárgyaló felektől, hogy a megbeszéléseket függesszék fel január végéig.

A bolsevik párton belül éles vita alakult ki a békekötéssel kapcsolatban. A baloldali kommunisták elutasították a békekötést, a háború egyoldalú befejezése mellett kardoskodtak. Az ország megszállása esetén partizánharcra szólítottak és várták a világforradalmat. Lenin viszont úgy látta, hogy csak a Négyes Szövetséggel kötött béke mentheti meg rendszerét a pusztulástól.

Trockij a tárgyalások felújítása után kijelentette, hogy a Vörös Hadsereg elfoglalta az UNK területét. Megalakult a Szovjet UNK, ezért a tárgyalásokon már nekik kell az ukrán népet képviselni. Az ukrán küldöttség tagja, Szevrjuk

viszont felolvasta a *IV. Univerzálét* az UNK függetlenségének kikiáltásáról. Chernin grófot ez meggyőzte, annál is inkább, mivel egyre égetőbbé vált a fronton és a hátországban az élelmiszer-probléma.

1918. február 9-én **(január 27.)** az UNK Breszt-Litovszkban megkötötte Németországgal, Ausztria-Magyarországgal, az Oszmán Birodalommal és Bulgáriával a békét. A Négyes Szövetség tagországai önálló államként ismerték el Ukrajnát. Az UNK ígéretet kapott területei megtisztítására a bolsevikoktól. Ennek fejében köteles volt 60 millió pud gabonát, 2 millió 750 ezer pud élő marhát, sok burgonyát, cukrot, szalonnát szállítani Németországba és Ausztria-Magyarországra.

A békeszerződés aláírása után az ukrán küldöttség tudatta a központi hatalmakkal, hogy a bolsevikok elfoglalták Kijevet és azonnali katonai segítséget kért a főváros visszafoglalásához.

Ellenőrizd magad!

1. *Miért sürgették az I. Összukrán Tanácskongresszus összehívását a bolsevikok? Elérték-e céljukat?*

2. *Mi volt a lényege a Népbiztosok Tanácsa ultimátumának az UKT-hez?*

3. *Mikor, és hogyan kezdődött az első bolsevik–ukrán háború?*

4. *Hogyan jött létre a szovjet UNK és kormánya?*

5. *Hogyan próbáltak nemzeti színezetet kölcsönözni államuknak a bolsevikok, és miért?*

6. *Miért volt fontos a Népbiztosok Tanácsának a tanácshatalom kikiáltása Ukrajnában?*

7. *Hogyan történt Kijev megszállása a bolsevikok által?*

8. *Mi volt a lényege az UKT IV. Univerzáléjának?*

9. *Mikor kezdődtek, és milyen eredménnyel zárultak a béketárgyalások Breszt-Litovszkban?*

Végezd el a feladatot!

- *Jellemezd a breszt–litovszki békeszerződést!*

Jegyezd meg!

1917. december 17. (4). – A Népbiztosok Tanácsának Kiáltványa az ukrán néphez, ultimátumszerű követelésekkel az Ukrán Tanácshoz

1917. december 25. (12.) – a Szovjet Ukrán Népköztársaság kikiáltása

1917. december 30. (17.) – a Népi Titkárság megalakulása

1918. január 22. (9.) – a IV. Univerzálé, az UNK függetlenségének meghirdetése

1918. január 29. (16.) – a kruti ütközet és az Arzenál-gyári felkelés

1918. február 8. (január 26.) – Kijevet elfoglalják a bolsevikok

1918. február 9. (január 27.) – breszti béke az UNK és a Négyes Szövetség államai között

19. § Az ukrán állam. Pavlo Szkoropadszkij

1. A német–osztrák csapatok bevonulása Ukrajnába. Az UNK feloszlatása, Pavlo Szkoropadszkij hatalomra kerülése

1918. február 18-án a breszt-litovszki béke értelmében az osztrák–német csapatok megkezdték Ukrajna területének megtisztítását a bolsevikoktól. **1918. március 3**-án a Négyes Szövetség Szovjet-Oroszországgal is megkötötte a **breszti békét**, melyben a bolsevikok osztrák–német nyomásra Ukrajnát önálló államként ismerték el, és bejelentették, hogy tárgyaló asztalhoz ülnek képviselőivel.

A központi hatalmak azt hangoztatták, hogy az Ukrán Tanács oldalán harcolnak, mégis elfoglalták az ország területét, majd megszállási rendszert hoztak létre. Mikolajivban, Mariupolban és Rosztov-na-Donuban szövetséges katonai helyőrségek állomásoztak, amelyek ellenőrzésük alatt tartották az ukrán kőszén- és vasérckitermelést.

1918. március 2-án az UNK csapatai bevonultak Kijevbe, március 3-án a németek követték őket.

1918. március 7-én az UNK kormánya visszaérkezett a fővárosba. Helyre állt a nemzeti hatalom. A kormány azonban nem volt ura a helyzetnek, Ukrajna gyakorlatilag idegen hadseregek kezén volt. A földesurak visszakövetelték birtokaikat, a gyárosok gyáraikat, a szegényparasztok

földet akartak maguknak. Terjedt a partizánmozgalom. Az UNK kormányának gyengesége miatt az országban eluralkodott a káosz és a fejetlenség. Mindenki azt csinált, amit akart.

Közben kiéleződött az ellentét a német hatóságok és az ukrán hatalom között. A németek megértették, hogy az UKT képtelen teljesíteni a breszti békében foglaltakat. 1918. április 25-én tábori bíróságok alakultak, melyek feladata az volt, hogy felelősségre vonják azokat a parasztokat, akik nem szállítottak elég búzát a németeknek. A megszállók közben olyan erőskezű politikust kerestek Ukrajna élére, aki képes úrrá lenni a káoszon. Ebben támogatták őket az ukrán paraszt gazdák is.

Még 1917 őszén a Kijevi, Csernyihivi és Katerinoszlavi kormányzóságokban egyre nagyobb méreteket öltött a *Szabad kozákok mozgalma*, amely Zvenyihorod környékén jött létre 1917 márciusában Nikodim Szmoktyij vezetésével. A szabad kozákok célja a rend és a magántulajdon védelme volt. 1917 októberében csihirini kongresszusukon **Pavlo Szkoropadszkij** tábornokot választották meg tiszteletbeli atamánjukká, akinek Bila Cerkvában volt a főhadiszállása.

Pavlo Szkoropadszkij és II. Vilmos

A földbirtokosok között nagy népszerűségre tett szert az **Ukrán Demokratikus Földműves Párt**. A földművesek szintén hajlottak arra, hogy az UKT-t váltsa fel az ország élén egy határozott és

erőskezű katonai diktátor. A legalkalmasabb személynek erre a feladatra Pavlo Szkoropadszkij tábornok bizonyult, akit támogatott II. Vilmos német császár is.

Közben **1918. április 29**-én elfogadták az UNK Alkotmányát, Mihajlo Hrusevszkijt pedig államelnökké választották. Az Ukrán Népköztársaság órái azonban meg voltak számlálva. A német csapatok ukrajnai főparancsnoka, Hermann von Eichhorn parancsot adott az ukrán kék kaftános hadtest lefegyverzésére. Több minisztert letartóztattak.

Aznap, vagyis **1918. április 29**-én a kijevi cirkusz épületében megkezdte munkáját a Földbirtokosok I. Összukrán Kongresszusa. A tanácskozás nyolcezer résztvevője Pavlo Szkoropadszkijt Ukrajna hetmanjává kiáltotta ki. Az UKT megbukott, és senki sem mert a védelmére kelni.

2. A hetmani kormány megalakulása és belpolitikája

Hetmanná választása után Pavlo Szkoropadszkij kiáltványban fordult az ukrán néphez, amelyben hírül adta az **ukrán állam** megalakulását, az Ukrán Népköztársaság, az Ukrán Központi Tanács, a Népi Miniszterek Tanácsának a felszámolását. Meghirdette a magántulajdonnak, mint a kultúra és a civilizáció alapjának a szentségét. A hetman kezében összpontosult a szejm összehívásáig az egész törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalom. A Hetmani Miniszeri Kabinet elnökévé Szkoropadszkij **Fegyir Lizohub** poltavai földbirtokost nevezte ki. A kormánynak egyetlen szocilaista politikus sem lett tagja, még a földműves demokraták is ellenzékbe vonultak, mert nem támogatták a diktatúrát.

A hetman feloszlatta a helyi közigazgatás szerveit, felújította a cenzúrát, betiltotta a szocialista újságok megjelené-

sét, megtiltotta a demokratikus pártoknak kongresszusaik megtartását. Visszatértek az országba a régi cári rendszer tisztségviselői, akik ott akarták folytani, ahol 1917 februárjában abbahagyták.

Pavlo Szkoropadszkij

Fegyir Lizohub

A parasztokkal való találkozója során a hetman megígérte, hogy Ukrajnában egy személy 25 hektár földdel rendelkezhet majd, és a földbirtokosok kötelesek lesznek fölöslegüket eladni az Állami Banknak. A hetman törekvése nem valósult meg, mert a földesurak visszakövetelték földjeiket, és aki ellenszegült, azt kegyetlenül megkínozták. A falvakban tombolt a terror, mindennaposakká váltak a kivégzések.

A gyárakban és üzemekben ismét bevezették a 9–12 órás munkanapot. Az elégedetlenkedő munkásokat elbocsátották, engedelmeseket vettek fel a helyükre, kevesebb fizetésért.

A hetman társadalmi-gazdasági politikája megosztotta az ukrán társadalmat. A zvenyihorodi gazdák, akik régen Szkoropadszkij hűséges hívei voltak, most szembefordultak vele és elítélték politikáját. Csernyihivscsina földmű-

ves szövetsége és a II. Összukrán Parasztkongresszus is hasonló határozatot hozott. Az Összukrán Munkáskongresszus pedig harcot hirdetett az UNK helyreállításáért, az Ukrán Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívásáért, a termőföld szétosztásáért a parasztok között.

A hetmanhoz fűződő viszonyuk miatt 1918 májusában szakadás állt be az ukrán eszerek között. A *Borotyba* című újság körül létrejött baloldali csoport kivált a pártból és fellázadt a hetman ellen. Őket később **borotybistá**knak nevezték. A többiek továbbra is együttműködtek Szkoropadszkijjal, és megőrizték a párt nevét. Az Ukrán Szociáldemokrata Munkáspárt pedig Ukrajna állami önállóságának helyreállítását tűzte ki célul.

A földbirtokosok, iparosok, bankárok többsége kitartott a hetman mellett. Üdvözölték a föld magántulajdonának helyreállítást és támogatásukról biztosították Szkoropadszkijt az ukrán állam új társadalmi-gazdasági rendszerének létrehozásában. Kongresszusukon létrehozták az iparosok, kereskedők, bankárok, földbirtokosok szövetségét, a *PROTOFISZ*-t. Elnöke A. Golicin herceg lett.

Pavlo Szkoropadszkij tervbe vette az ukrán nemzeti hadsereg létrehozását. 1918 áprilisában–decemberében ukrán katonai egységek alakultak: az önálló *Zaporizzsjai Hadosztály*, a Szergyuk (gyalogos kozák) *Hadosztály,* a *Szicslövészek Galíciai Ezrede* és a *Szürke kaftános Hadosztály.*

1918. október 16-án a hetman univerzálét adott ki a kozákság helyreállításáról a Csernyihivi, Poltavai kormányzóságokban és Szlobodai Ukrajnában.

3. Harc Szkoropadszkij rendszere ellen

Hatalmas méreteket öltöttek Kijev környékén és Jobbparti Ukrajnában a parasztfelkelések. A parasztok felgyújtották a földesúri birtokokat, meggyilkolták a földbirtoko-

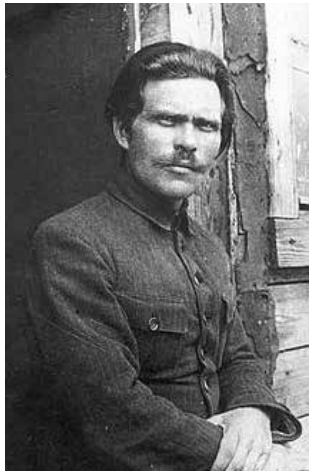

Nesztor Mahno

sokat, uradalmi intézőket. Partizánegységeket, forradalmi ezredeket hoztak létre, a *bohunit* (parancsnoka Mikola Scsorsz) és a *tarascsait* (parancsnoka V.N. Bozsenko).

1918 augusztusában a parasztmegmozdulások központja Katyerinoszlav környékére helyeződött át, ahol 1918. október 16-án parasztfelkelés robbant itt ki. Vezetője **Nesztor Mahno** anarchista[1] falusi tanító volt. A felkelők elfoglalták a kormányzóság Olekszandrijszki járásában lévő Huljajpoljét.

Sztrájkba léptek Ukrajna-szerte a munkások is. 1918 júliusában–augusztusában 200 ezren tagadták meg a munkát.

Különösen veszélyes ellenségnek bizonyultak Szkoropadszkij számára az oroszországi baloldali eszerek, akik a breszti béke miatt kiváltak a bolsevik kormányból. Terrorcselekményekkel akarták kikényszeríteni annak felmondását. Ennek a törekvésüknek esett áldozatul **Wilhelm Mirbach** német nagykövet és **Hermann von Eichhorn** tábornok. Rálőttek magára a hetmanra is.

4. Szkoropadszkij külpolitikája

A breszti békében a németek arra kötelezték Oroszországot, hogy ismerje el Ukrajnát és kössön vele békét. A tárgyalások 1918 májusában kezdődtek. Az orosz küldöttséget Hrisztian Rakovszkij vezette, az ukránt pedig Selu-

[1] *anarchizmus* – bárminemű politikai hatalmat tagadó társadalmi-politikai irányzat, a tekintély elutasítása, káosz, fejetlenség

hin. **1918. június 12**-én a két ország előzetes békét kötött egymással. Helyreállt a vasúti közlekedés és a hírközlés is. Az ukrán állam konzulátusokat nyithatott Oroszország néhány városában. Az államhatárok kérdésében azonban nem sikerült megegyezniük. A bolsevikok ebben a kérdésben taktikáztak, és Németország vereségére vártak.

1918 tavaszán Románia elfoglalta Besszarábiát. Ez kiélezte a viszonyt Románia és az ukrán állam között.

A hetmani kormány a Krím-félsziget északi részét tartotta ellenőrzése alatt. A félsziget többi részén **Matvej Szulkevics** volt orosz tábornok gyakorolta a hatalmat. Szkoropadszkij meg akarta szerezni Ukrajna számára az egész Krímet, ezért ostrom alá vette a félszigetet. Szulkevics megadta magát és kijelentette, hogy kész tárgyalni a Krím-félsziget és az ukrán állam egyesüléséről.

Németország veresége megváltoztatta az ukrán állam külpolitikai irányvonalát és Szkoropadszkij **1918. november 14**-én meghirdette Ukrajna föderációját a fehérgárdista Oroszországgal.

Ellenőrizd magad!

1. *Hogyan szállták meg Ukrajnát az osztrák–német csapatok, és milyen politikát folytattak területén?*

2. *Mikor állt helyre a nemzeti hatalom az UNK-ban, és miért bukott meg?*

3. *Miért volt elégedetlen a német hadvezetés az ukrán kormánnyal, és miben látta a helyzet megoldásának útját?*

4. *Mikor, és hogyan került hatalomra Pavlo Szkoropadszkij?*

5. *Milyen hatással volt a hetmani kormány belpolitikája az ukrán társadalomra?*

6. *Milyen lépéseket tett a hetman az ukrán nemzeti hadsereg létrehozásáért?*

7. *Hogyan folyt a harc Szkoropadszkij ellen?*

8. *Milyen sajátosságai voltak a hetman külpolitikájának?*

Végezd el a feladatot!

- *Jellemezd a hetmani kormány belpolitikáját!*

Jegyezd meg!

1918. március 3. – a breszti béke Szovjet-Oroszország és a Négyes Szövetség államai között

1918. április 29. – Pavlo Szkoropadszkij hetmanná választása

1918 májusa – pártszakadás az ukrán eszerek között. Borotybisták

1918. június 12. – előzetes béke Oroszország és az ukrán állam között

1918. október 16. – Pavlo Szkoropadszkij univerzáléja a kozákság újjáélesztéséről, Nesztor Mahno anarchista feleklése

20. § Az UNK Direktóriuma

1. Szkoropadszkij bukása

1918 augusztusában a Pavlo Szkoropadszkij ellen harcoló erők létrehozták az *Ukrán Nemzeti Szövetség*et, melynek feladata a hetmani rezsim megbuktatása volt. Az Ukrán Nemzeti Szövetség élén először Andrej Nyikovszkij, majd pedig Volodimir Vinnicsenko állt.

1918. november 14-én összeült az Ukrán Nemzeti Szövetség és megválasztotta a hetmanellenes felkelést előkészítő és lebonyolító 5 főből álló **Direktórium**ot. Vezetője **Volodimir Vinnicsenko** lett, tagjai **Szimon Petljura** a

szociáldemokrata párt részéről (ő volt az UNK hadseregének főatamánja), **Fegyir Svec** az eszer párttól, a szamosztyijnikeket **Panasz Andrijevszkij** képviselte, a vasutas szakszervezetet pedig **Andrij Makarenko**.

Balról jobbra a direktórium tagjai:
Makarenko, Svec, Petljura

1918. november 18-án a direktórium hadserege Szimon Petjura parancsnoksága alatt Motovilovkánál súlyos vereséget mért Szkoropadszkij gyalogos kozákjaira. A motovilovkai győzelem után a hetman csapatai fokozatosan átálltak a Direktórium oldalára. Először a Szürke kaftános Hadosztály fordított hátat neki, majd az önálló zaporozsjei hadosztály, mely **Bolbocsan** atamán parancsnoksága alatt elfoglalta Harkivot.

1918. december 14-én a Direktórium csapatai bevonultak Kijevbe. Pavlo Szkoropadszkij lemondott a hetmani címről és elmenekült az országból.

2. Az Antant hadjárata Ukrajna ellen

1918. november 11-én a Négyes Szövetség vereségével véget ért az első világháború. Ezzel Ukrajna függetlenségének a sorsa is megpecsételődött. November 13-án Szovjet-Oroszország felmondta a breszti békét és Georges Clemanceau francia elnök parancsot adott az Antant hadseregének, hogy kezdje meg az intervenciót Ukrajna ellen. November 16-án az Antant hadiflottája kihajózott a Fekete-tengerre. December végéig Odessza és Novorosszijszk között több mint 60 ezer angol és francia haditengerész szállt partra. Céljuk Ukrajna területeinek elfoglalása volt.

Az Antant nem ismerte el az ukrán függetlenséget, ezért nem ismerte el a Direktórium és az UNK legitimitását sem. Ők elsősorban a cári hatalom újjáélesztését szerették volna elérni Oroszországban, ezért minden erejükkel a fehérgárdistákat támogatták. Beleegyeztek abba is, hogy Gyenyikin tábornok Odesszában létrehozza dél-oroszországi kormányát. Az intervenciós csapatoknak sikerült a Tiraszpol–Birzula–Vozneszenszk–Mikolajiv–Herszon vonalig elfoglani a Fekete-tenger északi partvidékét.

3. A Direktórium politikája

1918. december 18-án az UNK Direktóriuma bevonult Kijevbe és átvette a hatalmat. December 26-án megalakította a Népi Miniszterek Tanácsát, miniszterelnökké pedig **Volodimir Csehivszkijt** választotta meg.

A Direktórium helyzete nagyon bizonytalan volt, mivel ellentmondásos politikát folytatott. A parasztok a hetmani rendszer bukása után azt várták, hogy végre földhöz juthatnak. A valóságban azonban a földesúri földeket nem osztották szét közöttük. A Direktórium az ipari dogozóknak is megígérte a munkásellenőrzést a termelésben,

a sztrájkokat és szakszervezeteket viszont továbbra is szétkergették, a munkás szervezeteket betiltották. Gyengítette a Direktórium belső helyzetét a Vinnicsenko és Petljura között feszülő örökös viszály is.

Volodimir Csehivszkij

A Direktórium elképzelése szerint a hatalmat az Ukrán Népköztársaság területén a **dolgozók** (munkások és parasztok) **tanácsainak** és a **dolgozók kongresszusának** kezébe kellett átadni. Választójoggal a munkások és parasztok rendelkezhettek csak, a földesuraktól, gyárosoktól, bankároktól megvonták azt. Az Ukrajnai Dolgozók Kongresszusa **1919. január 23**-án ült össze, de fontos döntéseket nem hozott, mivel a Direktóriumot ismét elűzték Kijevből a bolsevikok.

A valóságban a hatalom a hadsereg atamánjainak kezében összpontosult, akik csak a lakhelyük közelében voltak hajlandóak harcolni. Ennek az lett a következménye, hogy míg decemberben az UNK hadseregének 100 ezer katonája volt, addig másfél hónap múlva már csak 20 ezer. Az atamánok önkényesen viselkedtek, nem teljesítették Kijev utasításait, az országban ezért eluralkodott a káosz. Jobbparti Ukrajnában és Csernyihiv környékén mindennaposokká váltak a zsidó pogromok. A történelemnek ezt a korszakát **atamánscsiná**nak nevezzük.

4. Politikai pártok Ukrajna jövőjéről

Az **USZDMP** 1919 januárjában tartotta kongresszusát, ahol a vezetőségen belül éles vita alakult ki Ukrajna jövőjéről. Vinnicsenko elvetette a tanácsok létrehozásának gondolatát, mivel úgy gondolta, hogy azok a városi munkások

érdekeit védik, nem törődve a falusiakkal. Csehivszkij ezzel szemben a tanácsok létrehozásának szükségessége mellett érvelt. Ellentétben a bolsevikok által létrehozott oroszországi tanácsokkal, ő olyan tanácsokra gondolt, amelyeket egyszerre több párt hoz létre. A párt vezetői között vita alakult ki arról is, kivel törekedjen Ukrajna megegyezésre. Vinnicsenko és Csehivszkij az Antanttal kívánt egyezségre jutni, Petljura Moszkvával.

A kongresszus végül elvetette a tanácsok diktatúráját és a parlament létrehozása mellett foglalt állást. A tanácsok támogatói megalakították a függetlenek frakcióját.

Az **ukrán eszerek** Mihajlo Hrusevszkijjel az élen úgy gondolták, hogy Ukrajnában a hatalom a munkás- és parasztküldöttek tanácsait illeti meg. Mindkét társadalmi osztálynak lélekszámával arányos képvisletet kell biztosítani a tanácsokban.

A baloldali eszerek vagy borotybisták a független szociáldemokratákkal együtt szemberfordultak a Direktóriummal, és harcot hirdettek ellene.

A dolgozók kongresszusa előtt Kijevben állami értekezletet hívtak össze a politikai pártok és a szicslövészek hadtestének parancsnokai részvételével. A tanácskozáson javaslatokat akartak kidolgozni a kongresszus számára a hatalom kérdésével kapcsolatban.

A szicslövészek azon a véleményen volt, hogy Ukrajnát csak egy katonai diktatúra mentheti meg a teljes csődtől, ezért katonai triumvirátus létrehozását javasolták a Direktórium helyett, melynek tagjai Szimon Petljura, Jevhen Konovalec, a szicslövészek hadosztályának parancsnoka és helyettese Andrij Melnik lettek volna.

Jevhen Konovalec

Andrij Melnik

A szociáldemokraták elutasítottak minden diktatúrát, úgy a politikait, mint a katonait és a parlamentarizmus mellett foglaltak állást. Az eszerek pedig a tanácsrendszer bevezetését sürgették Ukrajnában. Az értekezlet résztvevői végül nem jutott közös álláspontra, ezért dolgavégezetlenül tértek haza.

Nesztor Mahno mozgalmi zászlója

Közben megkezdődött a Direktórium hadseregének bolsevizálódása. 1919 januárjában állt át a vörösök oldalára a Dnyeperi Hadosztály Zelenij (Terpila) atamánnal az élen, majd a Dnyeperentúli Hadosztály Grigorjev és Tyutyunynyik atamánok parancsnoksága alatt. Biztosította a bolsevikokat támogatásáról az anarchista vezér, Nesztor Mahno is. A Direktórium oldalán Bolbocsan atamán Zaporizsjai Hadteste és Jevhen Konovalec szicslövészei maradtak csak. A Direktórium végnapjait élte.

Ellenőrizd magad!

1. *Hogyan, kik, mikor és miért buktatták meg Szkoropadszkijt?*

2. *Milyen következményei voltak az első világháború végének Ukrajna jövőjére nézve?*

3. *Mi volt az atamanscsina?*

4. *Hogyan vélekedtek Ukrajna jövőjéről a politikai pártok és szervezetek?*

5. *Milyen események tanúskodtak arról, hogy a Direktórium végnapjait éli?*

Végezd el a feladatot!

● *Jellemezd a Direktórium politikáját! Tárd fel bukásának okait!*

Jegyezd meg!

1918 augusztusa – az Ukrán Nemzeti Szövetség létrejötte

1918. november 14. – a Direktórium megalakulása

1918. november 18. – motovilovkai ütközet

1918. december 14. – Szkoropadszkij lemond a hatalomról

21. § A Nyugat-Ukrán Népköztársaság

1. A Nyugat-Ukrán Népköztársaság kikiáltása

1918 tavaszán–őszén az Osztrák-Magyar Monarchia hadserege kilátástalan helyzetbe került, ezért **1918. október 1**-jén a bécsi parlament képviselői azzal a kéréssel fordultak IV. Károly osztrák császárhoz és magyar királyhoz, hogy kezdjen béketárgyalásokat az antanttal.

Közben a Monarchia nemzetei hozzáláttak függetlenségük kikiáltásának előkészítéséhez. Először a lengyel Régenstanács hirdette meg október 7-én a független lengyel állam létrehozását. A lengyelek a Galíciai-Lodoméria királyság területeit is államuk részének tekintették, ami miatt ellentétbe kerültek az ukránsággal. Ők ugyanis szintén maguknak követelték ezt a tartományt. A bécsi parlament ukrán képviselői október 10-én közös értekezletet tartottak a nemzeti-demokrata párt vezetőségével, ahol határoztak a Alkotmányozó Nemzetgyűlés összehívásáról.

A helyzet kilátástalanságát felismerő császár 1918. október 16-án kiáltványban fordult birodalma lakosságához, amelyben engedélyezte a nemzeti tanácsok létrehozását. Ezzel IV. Károly az Osztrák Birodalmat a népek szövetségi államává kívánta átalakítani.

IV. Károly

1918. október 18-án Lvivben összegyűltek Galícia, Bukovina, Lodoméria ukránságának jeles személyiségei: parlamenti képviselők, politikusok, főpapok, és megalakították a nyugat-ukrán nép legfelső képviseleti-alkotmányozó szervét,

Jevhen Petrusevics

az **Ukrán Nemzeti Tanácsot.** Elnökévé **Jevhen Petrusevics** parlamenti képviselőt választották. Az UNT határozott arról, hogy Kelet-Galíciának, Bukovinának és Kárpátaljának egy államban kell egyesülni.

Az UNT által elfogadott döntéseket a népi megbízottak gyűlése hagyta jóvá 1918. október 19-én a lvivi Népházban. A tanácskozáson éles vita bontakozott ki arról, egyesüljön-e Nyugat-Ukrajna Dnyepermenti Ukrajnával egy egységes államban. Közben megérkezett Lvivbe Vinnicsenko titkos üzenete, melyben kérte a galíciai politikusokat, hogy ne kezdjenek tárgyalásokat Szkoropadszkijjal az együttműködésről. Az ukrán állam bukása ugyanis idő kérdése csupán.

Az osztrák hadsereg ukrán katonái között komoly felvilágosító munkát folytatott az 1918 szeptemberében megalakított Központi Katonai Bizottság **Dmitro Vitovszkij** vezetésével.

Dmitro Vitovszkij

1918. október 28-án Krakkóban megalakult a Lengyel Likvidációs Bizottság, melynek az volt a feladata, hogy az osztrákok támogatásával és egyetértésével november 1-jén átvegye a hatalmat Lvivben. Miután a Nemzeti Tanács tudomást szerzett erről, hozzá látott az ukrán nemzeti felkelés előkészítéséhez. A Központi Katonai Bizottságot Kato-

nai Főbiztossággá alakította át, és megbízta Lviv elfoglalásával.

1918. november 1-jén Galícia székvárosában Dmitro Vitovszkij parancsnoksága alatt végbement az ukrán nemzeti felkelés, és a városházára kitűzték a kék–sárga nemzeti lobogót. A történelembe ez az esemény *novemberi szakítás*ként került be.

Koszty Levickij

A NyUNK címere

1918. november 11-én az Ukrán Nemzeti Tanács megalakította **Koszty Levickij** vezetésével az Állami Titkárságot, **1918. november 13**-án pedig kikiáltotta a **Nyugat-Ukrán Népköztársaság**ot. Elnöke **Jevhen Petrusevics** lett.

2. Törvényalkotói tevékenség a NyUNK-ban

Az Ukrán Nemzeti Tanács komoly törvénykezésbe kezdett. Szabályozta a helyi közigazgatást, megszervezte a bíróságok és igazságszolgáltatás munkáját, megalakította a rendőrséget és az Ukrán Galíciai Hadsereget **Mihajlo Omeljanovics-Pavlenko** parancsnoksága alatt. A földet azonban nem osztották szét, amivel kivívták a nép ellen-

szenvét. Vidéken a parasztok megkezdték a föld önkényes felparcellázását, a városokban munkás- és katonatanácsok jöttek létre. 1919 februárjában megalakult **Kelet-Galícia Kommunista Párt**ja.

3. Észak-Bukovina, Hotinscsina és Kárpátalja

Bukovinában két nép élt évszázadok óta: az ukrán és a román. Az ukránok a NyUNK-hoz húztak, a románok viszont Romániához. **1918. november 3**-án **Bukovina Népi Vicséje** úgy határozott, hogy Ukrajnához akar csatlakozni. A román kormány erről tudomást szerzett, csapatokat küldött Bukovinába, és elfoglalta a tartományt. 1919 januárjában megszerezte magának Besszarábiát is. Az ukrán többségű Hotin-vidéken zavargások kezdődtek. A románok sok ukránt letartóztattak és kivégeztek. Erre válaszul **1919. január 29-**én kirobbant a **hotini felkelés**. A felkelők megalakították a Hotini Direktóriumot és hozzáláttak hadseregük létrehozásához. Rövid időn belül elfoglaltak 100 települést. A románok végül leverték ezt a lázadást is.

Az első világháború végén a Károlyi-kormány 1918. december 21-én Kárpátaljának **Ruszka-Krajna** néven területi autonómiát adott. A ruszin önkormányzat a Tanácsköztársaság idején is fennmaradt. Néhány héttel később azonban a Kárpátalját fokozatosan elfoglaló csehszlovák és román csapatok megszüntették azt. Ungváron, Huszton és Eperjesen nemzeti tanácsok jöttek létre, amelyek a Csehszlovákiához való csatlakozás mellett döntöttek. Hasonló véleményének adott hangot a kárpátaljaiak amerikai emigrációja is. Vidékünk a s**aint-germaini békeszerződés** értelmében lett **1919. szeptember 10**-én Csehszlovákia része lett. A csehek autonómiát ígértek cserébe, amit csak 1938-ban adtak meg.

4. Az UNK és NyUNK egyesülése

A hetmanellenes felkelés idején a NyUNK kormánya küldöttséget menesztett az UNK-ba a két ukrán állam egyesülésének előkészítése céljából. **1918. december 1**-jén **Fasztyivban** a felek erről előzetes szerződést írtak alá. 1919. január 3-án Sztanyiszlavban az Ukrán Nemzeti Tanács jóváhagyta és közzétette az egyesülésről szóló törvényt.

Az Ukrán Népköztársaság és a Nyugat-Ukrán Népköztársaság egyesüléséről szóló okmányt **1919. január 22**-én hirdette ki Volodimir Vinnicsenko Kijevben a Szófia téren. A NyUNK új neve az Ukrán Népköztársaság nyugati területe lett. Az egyesülésről szóló okmányt az alkotmányozó nemzetgyűlésnek kellett jóváhagyni, amire azonban nem került sor a lengyel hadsereg támadásai miatt.

Az állami egyesülésről szóló okmány

Az ukrán állam egyesüléséről szóló okmány kihirdetése

5. Az ukrán–lengyel háború

A lengyelek nem nyugodtak bele Galícia elvesztésébe és háborút kezdtek a NyUNK ellen. 1918. november 22-én

elfoglalták Lvivet. Az állami titkárság először Ternopilba majd Sztanyiszlavba tette át székhelyét.

A decemberben létrehozott Ukrán Galíciai Hadsereg rohamosan növekedett. Míg 1919 februárjában csupán 50–60 ezer katonája volt, addig májusban már 125 ezer. Az UGH először Lvivet próbálta visszafoglalni, de sikertelenül. Később Przemyślt vette ostrom alá. Az antantot megijesztették az UGH sikerei, ezért küldöttséget indított Nyugat-Ukrajnába Barthelemy tábornok vezetésével.

Barthelemy azt javasolta az ukránoknak és lengyeleknek fejezzék be a háborút, és úgy osszák fel egymás között Galíciát, hogy Lviv a Boriszlavi-Drohobicsi kőolajmezőkkel együtt a lengyeleké maradjon. Ebbe természetesen az ukrán fél nem ment bele, így a háború tovább folytatódott.

1919 áprilisában Lengyelországból Galíciába érkezett az a 80 ezer fős hadsereg, amelyet az Antant szervezett Franciaországban élő lengyelekből. A hadsereg parancsnoka **Jusef Haller** volt.

Jusef Haller

Franciaországban gyakorlatozó Haller-vitézek

1919. június 9-én az Ukrán Nemzeti Tanács Jevhen Petrusevicsnek diktátori felhatalmazást adott. Az Ukrán Galíciai Hadsereg főparancsnoka pedig **Alekszandr Grekov** lett.

A csortkivi ütközet előtt

1919. június 7–28. között zajlott az UGH **csortkivi offenzívája**, melynek során az UGH 25 ezer katonája feltartóztatta a lengyelek 100 ezer fős hadseregét. Varsó ekkor csapatokat küldtek Haller megsegítésére, az Antant pedig engedélyezte nekik egész Galícia megszállását. Július elején Petrusevics az UGH főparancsnokává **Miron Tarnavszkijt** nevezte ki. Haller hadseregét azonban már nem lehetett megállítani. 1919. július 16–17-én az UGH csapatai átkeltek a Zbrucson és egyesültek az UNK hadseregével.

Ellenőrizd magad!

1. *Milyen körülmények között jött létre az Ukrán Nemzeti Tanács? Vezetőinek mi volt a célja?*

2. *Hogyan ment végbe a novemberi szakítás, mik voltak a következményei?*

3. *Hogyan lett Bukovina és Hotinscsina Románia része?*

4. *Milyen országhoz került Kárpátalja?*

5. *Mi volt az oka, hogyan zajlott, és mivel ért véget az ukrán–lengyel háború?*

Végezd el a feladatot!

- *Jellemezd a NyUNK törvényalkotói tevékenységét!*
- *Vázold fel a NyUNK és UNK állami egyesülésének folyamatát!*

Jegyezd meg!

1918. október 18. – az Ukrán Nemzeti Tanács megalakulása
1918. november 1. – nemzeti felkelés Lvivben
1918. november 11. –az Állami Titkárság létrejötte
1918. november 13. – a Nyugat-Ukrán Népköztársaság kikiáltása
1919. január 22. – Az UNK és a NyUNK egyesüléséről szóló okmány elfogadása
1919. június 7–28. – a csortkivi offenzíva

22. § A második ukrán-bolsevik háború. Az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság létrejötte

1. A tanácsrendszer létrejötte Ukrajnában

Az ukrán bolsevikok **1919 júliusában** Moszkvában megalakították az Ukrán Kommunista (bolsevik) Pártot (UK(b)P). Kiáltványukban Ukrajnát Szovjet-Oroszország elidegeníthetetlen részének nyilvánították, függetlenségét pedig ideiglenes állapotnak tekintették. Megválasztották az Összukrán Központi Forradalmi-katonai Bizottságot Andrej Bubnovval az élen.

Nyíltan Moszkva sohasem beszélt Ukrajna elfoglalásáról, ők az ukrán bolsevikoknak nyújtandó orosz segítségről szónokoltak földesuraik és gyárosaik ellen folytatott

harcukban. Kezüket ideig-óráig megkötötte a breszti béke. Miután a németek elvesztették az első világháborút, az oroszok **1918. november 11**-én felmondták azt. A szovjet Népbiztosok Tanácsa ezután már nem tekintette Ukrajnát önálló államnak, és azt javasolta a helyi bolsevikoknak, hogy tagadják meg a hetman valamint az UKT utasításainak végrehajtását.

1918 őszén elkezdődött az első és második ukrán felkelő hadosztályok megszervezése. A hadosztályok feladata a hetmani rendszer elleni küzdelem volt. Ezek a katonai egységek teljesen Szovjet-Oroszország ellenőrzése alatt álltak és orosz fegyverekkel harcoltak. 1918. november 17-én a Szkoropadszkij elleni harc irányítása céljából Joszif Sztálin, Georgij Pjatakov, Volodimir Zatonszkij és Volodimir Antonov-Ovszijenko részvételével Forradalmi Katonai Tanács alakult.

Georgij Pjatakov

Volodimir Zatonszkij

Joszif Sztálin

1918. november 28-án az ukrán bolsevikok Szudzsában megalakították **Ukrajna Ideiglenes Munkás-Paraszt Kormányát**, melynek tagjai Georgij Pjatakov, Artyom (Fjodor Szergejev), Kliment Vorosilov, Emmanuil Kviring, Jurij Kocjubinszkij és mások voltak. A kormány

kiáltványban szólította fel az ukrán népet a hetman elleni harcra. Végső célként pedig a szovjet (tanács) rendszer létrehozását tűzte ki Ukrajnában. Megalakult a Vörös Hadsereg és az Összukrán Rendkívüli Bizottság. A városokban a bolsevikok létrehozták a forradalmi-katonai bizottságokat, vidéken pedig a szegényparaszt bizottságokat. Ezek lettek a helyi hatalom szervei.

Kliment Vorosilov

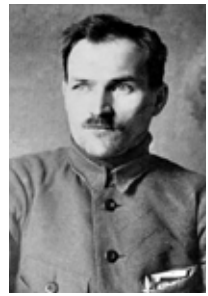

Artyom

Emanuel Kviring

Jurij Kocjubinszkij

A szovjet csapatok ezután Harkiv, Csernyihiv és Kijev irányában haladtak előre. 1918 novemberének végére elfoglalták Jampilt, Szudzsát, Hluhivot és **1919. január 3**-án az Ideiglenes Munkás-Paraszt Kormánnyal együtt bevonultak Harkivba, amely hosszú időre Ukrajna fővárosa lett. **1919. január 4**-én Volodimir Antonov-Ovszijenko vezetésével megalakult az Ukrán front.

2. A második bosevik-ukrán háború

Volodimir Csehivszkij az UNK kormányának feje táviratban érdeklődött a Népbiztosok Tanácsánál arról, hogy Szovjet-Oroszország miért folytat háborút Ukrajna ellen.

Georgij Csicserin szovjet-orosz külügyi népbiztos válaszában kifejtette, országa nem visel háborút az UNK ellen és Ukrajna területén nem állomásoznak vörös hadtestek.

A háború valójában a Direktórium és a független bolsevik Ideiglenes Munkás-Paraszt Kormány között zajlik.

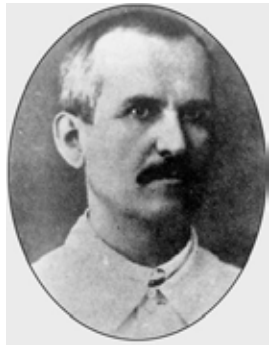

Volodimir Csehivszkij

Georgij Csicserin

Csehivszkij ezután küldöttséget menesztett Moszkvába, amely arról értesítette a Népbiztosok Tanácsát, hogy az ukrán kormány kész bevezetni a szovjet (tanács) rendszert, hajlandó gazdasági szerződést kötni Moszkvával és semlegesnek nyilvánítja magát, ha az orosz fél kivonja hadseregét az UNK területéről és elismeri függetlenségét.

A tárgyaló feleknek nem sikerült megegyezni, és a Direktórium **1919. január 16-**án hadat üzent Szovjet-Oroszországnak. Kezdetét vette a második bolsevik-ukrán háború.

Az Ukrán Front csapatai Poltava, Katerinoszlav és Donyec irányába haladtak előre. Komoly segítséget nyújtottak nekik azok a felkelő-partizán egységek, melyek a Direktórium oldaláról fokozatosan átálltak az ő oldalukra. Mozgalmukat „**zöld mozgalom**nak” nevezték, mivel az erdőkből csaptak le rajtaütésszerűen az ellenségre, ezután pedig az erdőbe is vonultak vissza. Először a Dnyeperi Hadosztály csatlakozott a vörösökhöz Zelenij atamán vezetésével. Őket a Dnyeperentúli Hadosztály követte Grigorjev,

Tyutyunnik és Szavickij atamánok parancsnoksága alatt. Később Mahno is átpártolt a bolsevikokhoz.

Az UNK hadseregének kötelékében Petro Bolbocsan Zaporizzsjai hadteste és Jevhen Konovalec szicslövész gárdája maradt. Az ország területe gyakorlatilag az atamánok kezébe került, akik tartományukban élet-halál urai voltak. Pogyillja Jakiv Sepely, Herszon Grigorjev, Kijev pedig Zelenij atamán irányítása alatt állt. Különösen Jobbparti Ukrajna és Csernyihiv vidékének zsidó lakossága szenvedett tőlük, pogromokat[1] hajtottak végre ellenük. A központi kormány tehetetlen volt az **atamanscsinával** szemben. Az országon anarchia lett úrrá.

Zsidó pogromok

1919. január 12. és február 5. között a szovjet csapatok elfoglalták Csernyihivet, Katerinoszlávot, Kremencsukot, Poltavát, a Donyec-medencét. Csernyihiv bevétele után az első ukrán felkelő hadosztály bohuni és tarascsi ezredei Mikola Scsorsz valamint Vaszil Bozsenko parancsnoksága alatt megközelítették Brovarit, vereséget mértek Petljurá-

[1] pogrom – valamely kisebbség ellen irányuló, irányítatlan (noha nem feltétlenül spontán), csoportos vagy tömeges erőszakcselekmény. Az orosz 'погром' (pusztítás) szóból származik, célpontja gyakran volt a zsidóság vagy a cigányság. A középkori Európában elsősorban járványok idején fordultak elő pogromok, a más vallásúaknak tulajdonítva e csapásokat.

ra, majd **1919. február 5**-én bevonultak Kijevbe. A Direktórium Vinnyicába menekült.

3. A Direktórium ekeseredett próbálkozásai az ukrán függetlenség megvédése érdekében

A Direktórium megpróbált megegyezni az Antanttal, bár tisztában volt azzal, hogy a nyugati demokráciák nem ismerik el az ukrán állam függetlenségét. Tárgyalások kezdődtek Odesszában az UNK és a nagyhatalmak között. Az Antant azt követelte az ukránoktól, hogy mondjanak le a kormány szociáldemokrata tagjai, vagyis Vinnicsenko és Petljura. Növeljék hadseregük létszámát 300 ezer főre és helyezzék azt az Antant közvetlen parancsnoksága alá. Vinnicsenko ezután lemondott, Petljura pedig kilépett Ukrán Szociáldemokrata Munkáspártból. A szocialista Volodimir Csehivszkij szintén visszaadta megbízatását. A kormány élére a pártonkívüli Osztapenko került. Az Antanttal azonban még így sem sikerült közös nevezőre jutni. A Direktórium ezután Zsmerinkába tette át székhelyét.

4. Az Ukrán Népbiztosok tanácsának a megalakulása és politikája

1919 elején Lenin Harkivba irányította Hrisztian Rakovszkijt, hogy tegyen rendet az UK(b)P-n belül. 1919. január 6-án az Ideiglenes Munkás-Paraszt Kormány jóváhagyta az ukrán állam hivatalos megnevezését, amely **Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság** lett. Ezt az elnevezést Ukrajna 1936-ig viselte. 1919. március 10-én Harkivban összeült a III. Összukrán tanácskongresszus és elfogadta az USZSZK Alkotmányát. A legfelsőbb hatalmat a köztársaságban a tanácskongresszusok között az Összukrán Központi Végrehajtó Bizottság gyakorolta **Grigo-**

rij Petrovszkijjal az élen. A kormány új neve Népbiztosok Tanácsa lett, vezetője pedig **Hrisztian Rakovszkij**.

A bolsevikok 1919–1921 között a **hadikommunizmus politikáját** folytatták. Ennek a politikának volt egy sor sajátossága:

- az áru- és pénzviszonyok, a kereskedelem, a szabadvállakozás megszüntetése;
- a gyárak, üzemek, a föld, a bankok államosítása, erőszakos kollektivizáció;
- kötelező terménybeszolgáltatás;
- általános munkakötelezettség;
- kegyetlen megtorlások a társadalom széles rétegei ellen;
- a politikai pártok beszüntetése, az egypártrendszer bevezetése.

A bolsevikok betiltottak a baloldali eszerek kivételével minden politikai pártot. Ők is csak azért maradhattak meg, mert falun nagy volt a befolyásuk. Az ukrán baloldali eszerek borotybista-kommunistáknak, az orosz baloldali eszerek pedig borbista-kommunistáknak nevezték magukat. Ők is a diktatúra hívei voltak, de szemben a bolsevikok proletárdiktatúrájával, ők a dolgozó nép diktatúráját akarták létrehozni.

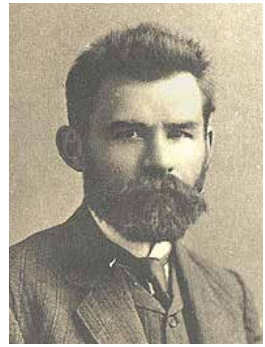

Grigorij Petrovszkij

Hrisztian Rakovszkij

Ezekben az években került sor a cukorgyárak, bányák, kohók, gépgyárak államosítására. Az állami tulajdonba vett vállalatok irányítása céljából megalapították az Ukrán Népgazdasági Tanácsot. Hozzáláttak a parasztbirtokok erőszakos kollektivizálásához. 1919 elején bevezették a kötelező terménybeszolgáltatást. A parasztok kötelesek voltak átadni a bolsevik államnak termésüket. Szegényparaszt bizottságok és élelmiszer-készletező osztagok járták a falvakat. Erőszakkal elvették a parasztoktól javaikat. Aki ellenszegült, azzal kegyetlenül leszámoltak. Az elkobzott búza egy része az övék lett, így még érdekeltek is voltak a terrorban.

1919. június 1-jén az Összorosz Központi Végrehajtó Bizottság dekrétumot fogadott el Oroszország, Ukrajna, Lettország, Litvánia, Belorusszia és Krím katonapolitikai szövetségéről, ami azt jelentette, hogy:

- egyesítik hadseregeiket és egy parancsnokság alá vonják őket;
- egyesítik népgazdasági tanácsaikat;
- egyesítik vasútjaikat; pénzügyüket, munkaerejüket.

Moszkva azt szerette volna, ha az USZSZK autonóm tartományként formálisan csatlakozik Oroszországhoz. Ezzel szemben Rakovszkij az államok szövetségének volt a híve.

Ellenőrizd magad!

1. *Mi jellemezte az orosz bolsevikok viszonyát az ukrán függetlenséghez?*

2. *Hogyan változott meg az oroszok ukrajnai politikája az első világháború után?*

3. *Hogyan készült fel Moszkva Ukrajna elfoglalásához?*

4. *Mikor, és milyen céllal jött létre Ukrajna Ideiglenes Munkás-Paraszt Kormánya?*

5. *Mi volt a lényege a Csehivszkij-Csicserin üzenetváltásnak?*

6. *Mikor, miért és hogyan kezdődött a második bolsevik-ukrán háború?*

7. *Milyen városokat foglaltak el a vörösök, és mikor alakult meg az Ukrán Front?*

8. *Milyen erők segítették az Ukrán Front előrenyomulását?*

9. *Mi volt az atamanscsina?*

10. *Mikor került Kijev bolsevik kézre?*

11. *Milyen erőfeszítéseket tett a Direktórium az ukrán függetlenség megóvása érdekében?*

12. *Mikor, és mire változtatták meg a bolsevikok államuk nevét?*

13. *Milyen elvek alapján szervezték meg az államhatalmat?*

14. *Mi volt a katonapolitikai szövetség lényege?*

Végezd el a feladatot!

- *Jellemezd a hadikommunizmus politikáját!*

Jegyezd meg!

1918. november 28. – az Ukrajnai Ideiglenes Munkás-Paraszt Kormány létrejötte

1919. január 3. – az Ideiglenes Munkás-Paraszt Kormány bevonul Harkivba

1919. január 4. – az Ukrán Front megalakulása

1919. január 16. – a második bolsevik-ukrán háború kezdete

1919. február 5. – a bolsevikok elfoglalják Kijevet

1919. június 1. – a szovjet köztársaságok katonapolitikai szövetségének megalakulása

1919 júliusa – az Ukrán Kommunista (bolsevik) Párt megalakulása

23. § A szovjet csapatok harca Gyenyikin fehérgárdistái ellen

1. Bolsevikellenes felkelések falun és a hadseregben

A hadikommunizmus politikája a bolsevikok ellen fordította az embereket. A lázongások átterjedtek a hadseregre. Azok az atamánok, akik azelőtt elárulták Petljurát és a vörösök oldalára álltak, most szembefordultak ezekkel a gazdáikkal is. A bolsevikellenes megmozdulások vezérei Zelenij más néven Danilo Terpilo, Nesztor Mahno és Matvej Grigorjev atamánok voltak.

Zelenij (Danilo Terpilo)

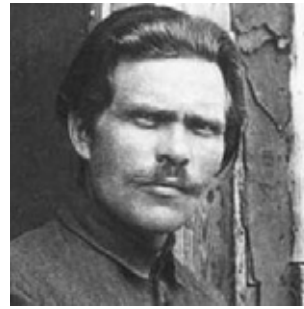

Nesztor Mahno

Matvej Grigorjev

1919 márciusában Katerinoszlavban fellázadt a tanácshatalom ellen **Zelenij (DaniloTerpilo)** atamán. Csak nagy nehézségek árán sikerült Antonov-Ovszejenkónak levernie a megmozdulást.

Zelenij (Terpilo) atamán lázadását **Nesztor Mahno** megmozdulása követte Huljajpole környékén, aki ellen Hrisztian Rakovszkij nem sietett fellépni, mivel a Mariupol és Volnovahi közötti frontszakaszt Mahno csapatai tartották ellenőrzésük alatt.

A legjelentősebb bolsevikellenes megmozdulás **Matvej Grigorjev** atamán vezetésével zajlott 1919 májusában. A

felkelés rövid időn belül átterjedt egész Dél- és Jobbparti Ukrajnára. Grigorjev jelszava *Ukrajna az ukránoké!* és a *Tanácsok bolsevikok nélkül!* volt. Az ukrán pártok nem támogatták őt, mint ahogy Zelenij és Mahno sem. Grigorjev Herszon térségében megpróbált csatlakozni Mahno hadseregéhez, de a „batykó”[1] parancsára megölték.

2. Gyenyikin támadása Ukrajna ellen

A fehérgárdisták[2] vezére **Anton Gyenyikin** tábornok egyformán ellenségesen viselkedett az USZSZK-val és az UNK-val. Célja a cári Oroszország helyreállítása volt az ukrán területekkel együtt. 1919. május 4-én elfoglalta Luhanszkot, majd júniusban Harkivot és Katerinoszlavot. Ezután parancsot adott csapatainak a Moszkva elleni hadjárat megkezdésére. A kaukázusi hadsereg Pjotr Vrangel vezetésével a Volga partján haladt előre, a Doni hadsereg Voronyezs felé vette útját, az Önkéntes hadsereg pedig a Dnyeper-mentén próbálta elfoglalni Ukrajnát.

Gyenyikin olyan gyorsan tört előre Ukrajnában, hogy Herszon vidékén három szovjet hadtestet elvágott a külvilágtól. A forradalmi katonai bizottság elnökének Szergej Kamenyevnek a parancsára a három hadtest a Déli hadseregcsoportba egyesült és augusztus 30-án Jona Jakir irányításával megkezdte 600 km-es útját észak felé. Visszafoglalta a gyenyikinistáktól Zsitomirt, majd megközelítette Kijevet, de a fővárost már nem sikerült bevennie.

---

[1] Mahnot „batykónak”, vagyis apának nevezték a katonái.

[2] fehérgárdistáknak vagy fehéreknek a cári rend híveit nevezték, a bolsevikokat pedig vörös gárdistáknak, vagy vörösöknek. Ezek a szimbólumok a nagy francia forradalom idejéből származtak. A Bourbonok címerében ugyanis fehér liliom volt, így a királypártiak jelképe is ez a szín lett. A munkások pedig vörös zászlók alatt indultak a barikádokra.

3. Az UGH és az UNK hadseregeinek az egyesülése

Mint már említettük, az UGH Miron Tarnavszkij parancsnoksága alatt 1919. július 16–17-én átkelt a Zbrucson és egyesült az UNK hadseregével. A két hadsereg parancsnoksága között azonban elvi ellentétek feszültek. Míg a nyugat-ukrajnaiak a bolsevikoktól tartottak leginkább és készek voltak kiegyezni akár Gyenyikinnel is, addig az UNK vezetői legfőbb ellenségüknek épp a fehérgárdisták vezérét tekintették és nem voltak ellene a bolsevikokkal való tárgyalásoknak, sőt megegyezésnek sem.

Az ukrán egységek két irányban haladtak előre. Az UGH **Kijev** megszerzését, az UNK hadserege pedig **Odessza** visszafoglalását tűzte ki célul. A Kravsz tábornok vezette nyugat-ukrán csapatok egyszerre érkeztek Kijev alá Bredov fehérgárdista tábornok legényeivel és 1919. augusztus 30-án elsőként vonultak be a fővárosba. 1919. augusztus 31-én azonban átengedték Kijevet Gyenyikinnek. Ez az esemény *kijevi katasztrófa* néven került be a történelembe.

Az első téli hadjárat résztvevői

Az USZSZK vezetése elmenekült Kijevből. Az UGH 1919. november 6-án átállt Gyenyikin oldalára. Petljura pedig Varsóba utazott tárgyalni.

Az UGH árulása után a fehérgárdisták felújították támadásukat Ukrajna ellen. Az UNK hadseregének maradványai Omeljanovics-Pavlenko vezetésével portyára indultak a szovjet és fehérgárdista csapatok hátországába, ami 1920 májusáig tartott. Ez volt az **első téli hadjárat**.

4. Gyenyikin megszállási rendszere

Gyenyikin nem ismerte el Ukrajna függetlenségét, és a megszállt országot három területre osztotta, a Harkivira, Kijevire valamint a Novorosszijszkira, melyek élén korlátlan hatalommal felruházott főkormányzók álltak. Féktelen terror vette kezdetét. Halálra ítélték a nemzeti mozgalmak résztvevőit. A bolsevikok elleni gyűlölet gyakran antiszemitizmusba torkollott (a szocialista politikusok között sok volt a zsidó nemzetiségű ember). Mindennaposakká váltak a pogromok, melyek felülmúltak minden képzeletet.

Gyenyikin

Az iskolákban ismét orosz nyelven folyt az oktatás, a zemsztvóknak megtiltották az ukrán tanintézmények anyagi támogatását. Lekerültek a falakról a Sevcsenko képek, az ukrán könyveket, újságokat megsemmisítették.

Gyenyikin külön törvényben szabályozta a földkérdést. A földesúri birtokok nagysága nem haladhatta meg a 400 gyeszjatyinát, a parasztok pedig családonként 45 gyeszjatyina földet kaphattak örökváltság fejében. A megtermelt búza egyhar-

madát kötelesek voltak beszolgáltatni a földesuraknak és a bérlőknek. Minden gyeszjatyina után pedig továbbá 5 pud búzát kellett adniuk Gyenyikin hadseregének. Amennyiben nem teljesítették ezt a követelményt, kegyetlenül megbüntették őket.

A gyárakban újra bevezették a 11–12 órás munkanapot. A szakszervezeteket feloszlatták. A munkások érdekvédelem nélkül maradtak.

5. Népfelekelés Gyenyikin ellen

Gyenyikin megszállási rendszere nagy felháborodást váltott ki a nép körében. 1919 őszén már több száz partizánegység harcolt ellenük, melyek között voltak olyanok, amelyek bolsevik, mahnoista vagy petljurista irányítás alatt álltak. Különösen aktív partizánmozgalom bontakozott ki Herszon környékén. A Mikolajivi járás Bastanka községében 1919 szeptemberében felkelés robban ki Gyenyikin ellen, és kikiáltották a **Bastankai Köztársaságot**, mely 2 hónapig maradt fenn. A gyenyikinisták végül vérbe fojtották a megmozdulást, résztvevőit kivégezték. A legsikeresebben Gyenyikin ellen Mahno harcolt a 14 ezer főt számláló lovasságból és gyalogságból álló egységeivel. A szovjet hatalom egy huljajpolei megmozdulása után törvényen kívül helyezte a „batykót”, aki 1919 szeptemberében megszervezte az **Ukrán (mahnoista) Forradalmi-felkelő Hadsereget**. Petljura felajánlotta neki, hogy harcoljanak együtt Gyenyikin ellen. 1919 októberére már Mahno tartotta ellenőrzése alatt Bergyanszk, Mariupol és Kahovka térségét. Gyenyikin kénytelen volt bevetni ellene legjobb erőit. Mahno visszavonult, de elfoglalta Katyerinoszlavot, amit 1919 decemberéig meg is tartott.

6. A gyenyikinisták veresége

Gyenyikin moszkvai hadjáratának esélyei egyre bizonytalanabbá váltak, mivel senki sem támogatta törekvéseit. Az Antant megpróbált egységfrontot létrehozni Gyenyikin megsegítésére a finn Mannerheim tábornok, a lengyel Pilsudszky és a Petrográdot ostromló Judenics részvételével. Az együttműködésből azonban nem lett semmi, mivel a fehérgárdisták vezére nem ismerte el Finnország függetlenségét és nem volt hajlandó tárgyalni Lengyelország keleti határairól sem. Judenics pedig maga is segítségre szorult.

A Vörös Hadseregnek ezért viszonylag könnyű dolga volt és 1919. december 12-én visszafoglalta Harkivot, december 16-án pedig Kijevet. 1920. február 20-án Kotovszkij lovasai bevonultak Odesszába.

Ellenőrizd magad!

1. *Milyen okok vezettek a bolsevikellenes megmozdulásokhoz vidéken és a hadseregben? Kik voltak a vezérei?*

2. *Mi volt a célja Gyenyikin tábornoknak, és hogyan akarta elérni?*

3. *Milyen ellentétek feszültek az UGH és az UNK hadseregének parancsnokai között?*

4. *Értelmezd a szókapcsolatot: kijevi katasztrófa?*

5. *Mikor zajlott az első téli hadjárat?*

6. *Miként reagált az ukrán nép a fehérgárdisták politikájára?*

7. *Hogyan következett be a gyenyikinista rendszer bukása?*

Végezd el a feladatot!

- *Jellemezd Gyenyikin megszállási rendszerét!*

Jegyezd meg!

1919. augusztus 31. – kijevi katasztrófa
1919. november 6. – 1920. május 6. – első téli hadjárat
1919. december 16. – Kijevet visszafoglalják a bolsevikok

24. § Az USZSZK helyreállítása

1. A tanácsrendszer helyreállítása Ukrajna területén

A bolsevikok tanultak az ukrán-bolsevik háborúk idején elkövetett hibákból és változtattak Ukrajnával kapcsolatos politikájukon.

1919. november 30-án az OSZFSZK Forradalmi-katonai Bizottsága Hrisztian Rakovszkij javaslatára az USZSZK-t az ukrán munkások és parasztok független államaként ismerte el. Az Összukrán Forradalmi Bizottság pedig 1920. február 5-én kelt törvényében megfosztotta a földesurakat birtokaiktól és utasítást adott a termőföld szétosztására a szegényparasztok között.

A tanácshatalom helyreállítása Ukrajna területén 1919 decemberében vette kezdetét az Összukrán Forradalmi Bizottság létrehozásával. Forradalmi bizottságok jöttek létre a kormányzóságokban, járásokban, városokban és a falvakban is. Az Összukrán Forradalmi Bizottságot 1920 februárjában Népbiztosok Tanácsává és Összukrán Központi Végrehajtó Bizottsággá alakították át. A Népbiztosok Tanácsának elnöke Hrisztian Rakovszkij, az ÖKVB elnöke pedig Hrihorij Petrovszkij lett. 1920 áprilisában-májusában választásokat tartottak a tanácsokba, majd összehívták a IV. Összukrán tanácskongresszust. Az USZSZK fővárosa hivatalosan Harkiv lett.

Volodimir Vinnicsenko Bécsben létrehozta az ukrán kommunisták határontúli bizottságát, amely üdvözölte az ukrajnai átalakulásokat. Vinnicsenko 1920 májusában-szeptemberében felkereste Harkivot és Moszkvát. Találkozott Trockijjal, Kamenyevvel, Zinovjevvel és Sztálinnal. A bolsevik vezetők komoly beosztásokat ígértek neki, ha részt vesz a kommunizmus építésében. Miután megismerkedett az ország valós helyzetével, Vinnicsenko nem kívánt együttműködni az új hatalommal, és visszatért Bécsbe.

2. A bolsevikok politikája

1920 februárjának végén az USZSZK Népbiztosainak Tanácsa törvényt fogadott el a kötelező terménybeszolgáltatásról, mely nemcsak a gabona beadását irányozta elő, hanem más mezőgazdasági termékekét is. A begyűjtéssel a szegényparaszt bizottságok és az élelmiszer-készletező osztagok foglalkoztak. Az utóbbiaknak azok az éhező városi munkások voltak a tagjai, akik csak így juthattak családjuk számára kenyérhez. Az elkobzott kenyér 10–15%-a a szegényparaszt bizottságoknál maradt. Aki ellenszegült, azt kuláknak[1] nyilvánították és kegyetlenül megbüntették. 1920-ban a tervezett 160 millió pud búza helyett csak 71,5 milliót sikerült készletezni az állam számára.

Ezzel egy időben zajlott az iparvállatok és bankok államosítása. 1920 nyarára Ukrajnában már 10,8 ezer államosított gyár és üzem működött, ahol az ipari munkások 82%-a dolgozott. Az államosított iparvállalatok munkáját az OSZFSZK Gazdasági Főtanácsa koordinálta. A piaci viszonyokat parancsuralmi gazdaságirányítási módszerek váltották fel, ami káoszhoz vezetett a termelésben. Dolgo-

[1] *kulák* – gazdag paraszt

Az első kenyérnekvaló az állam számára

Kényszermunka-táborban

zók ezrei szöktek meg munkahelyükről, munkaerőhiányt okozva ezzel a termelésben. Lenin és Trockij a kialakult helyzetet a gazdaság militarizálásával próbálta megoldani. Ezzel a céllal alakult meg 1920 januárjában az Ukrán Munka Hadserege és vezető szerve az Ukrán Munka Hadseregének Tanácsa. A tanács szervezte a vállalatok nyersanyaggal, üzemanyaggal történő ellátását és a munkafegyelem biztosítását. Minden 18 és 50 éves férfi számára bevezették az általános munkakötelezettséget. Akik megtagadták a munkát, azokat hadiszökevénynek nyilvánították, és kényszermunka-táborokba küldték. Az első ilyen munkatábor **1920. október 12**-én jöttek létre. Az USZSZK belügyi népbiztosságán belül megalakult a Kényszermunka-táborok Központi Főosztálya (Centralnoje upravlenije lagerej (CULAG)).

3. Az egypártrendszer kialakulása

A bolsevik párt a kezdetektől fogva a többpártrendszer megsemmisítésére és az Ukrán Kommunista (bolsevik) Párt diktatúrájának megteremtésére törekedett. Kezdetben ugyan ideiglenesen megtűrte az Ukrán (borotybista) Kommunista Párt működését, de később változtatott a politikáján és elérte azt, hogy 1920 márciusában a párt feloszlassa önmagát. Olekszander Sumszkij, a borotybisták vezére az UK(b)P Központi Bizottságának a tagja lett. 1920 júniusában a borbista párt is feloszlatta magát, és beolvadt az UK(b)P-be.

Olekszandr Sumszkij

Egyedül csak a kis létszámú UKP működhetett ezután tovább.

A 20-as évek elején a bolsevik párton belül még voltak olyan erők, amelyek felemelték szavukat az elhatalmasodó önkény ellen. Timofej Szapronov vezetésével alakult meg a Demokratikus Centralizmus-frakció, mely ellenezte a bolsevikok erőszakos politikáját és a gazdaság militarizálását. 1920 márciusában Harkivban összehívták az UK(b)P IV. konferenciáját, ahol a „decisták” nem voltak hajlandók megválasztani a párt élére a központ által javasolt Hrisztian Rakovszkijt. Végül az OK(b)P vezetőségének sikerült elfojtani a párton belüli lázadást. Résztvevőit kizárták a bolsevik pártból és példásan megbüntették.

Ellenőrizd magad!

1. *Hogyan változott meg a bolsevikok Ukrajnával kapcsolatos politikája 1920-ban?*

2. *Miként ment végbe a tanácshatalom helyreállítása Ukrajnában?*

3. *Miért nem kívánt együttműködni az új hatalommal Vinnicsenko?*

4. *Milyen változásokra került sor az ipar fejlődésében?*

5. *Vázold fel az egypártrendszer létrejöttének folyamatát Ukrajnában!*

6. *Kik voltak a „decisták”, és milyen sors várt rájuk?*

Végezd el a feladatot!

- *Jellemezd a bolsevikok politikáját vidéken!*

Jegyezd meg!

1920. október 12. – az első kényszermunka-tábor megalakulása

25. § A szovjet–lengyel háború. Vrangel szétzúzása

1. Szovjet–lengyel viszony

1919-re a lengyel csapatok elfoglalták Belorusszia nagy részét és Ukrajnát is a Zbrucs, valamint Horiny folyókig. A Vörös Hadsereg nem tudta megállítani az előrenyomuló ellenséget, ők Gyenyikinnel voltak elfoglalva. 1920 januárjában a Szovjet Népbiztosok Tanácsa jegyzékben biztosította Varsót arról, hogy nem fog átkelni a Zbrucson. Ezzel egy időben azonban a nyugati frontra irányította Észak-Kaukázusi Hadseregét. Az Antant megijedt az orosz lépéstől és katonai segítséget nyújtott a harcoló lengyeleknek. Rövid időn belül 1494 ágyú, 350 aeroplán, 2800 golyószóró, 325 500 fegyver érkezett Franciaországból a frontra. Az USA-ból pedig 20 000 golyószóró, tehergépkocsi, 4 millió pár katonacsizma. A lengyel hadsereg ezáltal Európa legjobban felszerelt katonai egysége lett.

2. A varsói megállapodás

1920 tavaszán Varsóban megbeszélések kezdődtek az UNK küldöttsége és Lengyelország kormánya között egy bolsevikellenes szövetség létrehozásáról. **1920. április 21**-én a tárgyaló felek **politikai-gazdasági** szerződést írtak alá. Lengyelország elismerte az Ukrán Népköztársaságot, és kijelentette, hogy nem tart igényt Jobbparti Ukrajnára. Az Ukrán Népköztársaság cserébe lemondott Nyugat-Ukrajnáról. Az **1920. április 24**-én megkötött **katonai megállapodás** értelmében az UNK hadseregét lengyel parancsnokság alá helyezték. A lengyelek ellátását Ukrajna területén az ukrán fél biztosította, Petljura hadserege pe-

dig lengyel fegyvereket kapott. Az ukrán vasutakat szintén Varsónak rendelték alá.

3. A lengyel csapatok ukrajnai hadjárata. Szovjet ellentámadás

A lengyel-ukrán csapatok 1920. április 25-én kezdték meg a bolsevik hatalom felszámolását az UNK területén. Már a támadás első hetében sikerült elfoglalniuk Zsitomirt, Berdicsevet, Kozjatint. **1920. május 6**-án bevonultak Kijevbe. A Petljura által várt bolsevikellenes felkelés elmaradt. A lengyelek hódítóként viselkedtek Ukrajnában. Raboltak, gyilkoltak, üldözték a zsidókat. Ezzel kivívták a nép ellenszenvét.

1920. június 5-én a Vörös Hadsereg ellentámadásba ment át. Három hadosztálya áttörte a frontot és két nap alatt visszafoglalta Zsitomirt, majd pedig Berdicsevet. **1920. június 12**-én Kijev is az övék volt.

A Lengyelország elleni további harc céljából a bolsevikok létrehozták a Nyugati és a Dél-nyugati frontot.

A Dél-nyugati front **Alekszandr Jegorov** vezetésével Lviv felé indult. A bolsevikok kezdeti sikereiken felbátorodva úgy gondolták, hogy elérkezett a világforradalom ideje, és 1920. július 8-án Ternopolban kikiáltották a Galíciai Szocialista Szovjet Köztársaságot. Megválasztották a Galíciai Forradalmi Bizottságot Volodimir Zatonszkij vezetésével. Bilosztokban megalakult a Lengyel Forradalmi Bizottság is.

Alekszandr Jegorov

A Nyugati front csapatai **Mihail Tuhacsevszkij** parancsnoksága alatt Varsó irányába haladtak elő-

Mihail Tuhacsevszkij

re. A szovjet vezetők meg voltak győződve arról, hogy a lengyel munkások lemondanak hazafiságukról a munkáshatalom megteremtése érdekében és szembefordulnak saját földesuraikkal, gyárosaikkal, bankáraikkal. Ők azonban hazájukat választották, és nem támogatták a Vörös Hadsereget. Augusztus 13-án Tuhacsevszkij megközelítette a Modlin erődítményt, de másnap a lengyel hazafiak megsemmisítő csapást mértek rá, és visszaszorították a Bug folyón túlra. Ez a győzelem volt a **visztulai csoda**.

4. A rigai szerződés. Második téli hadjárat

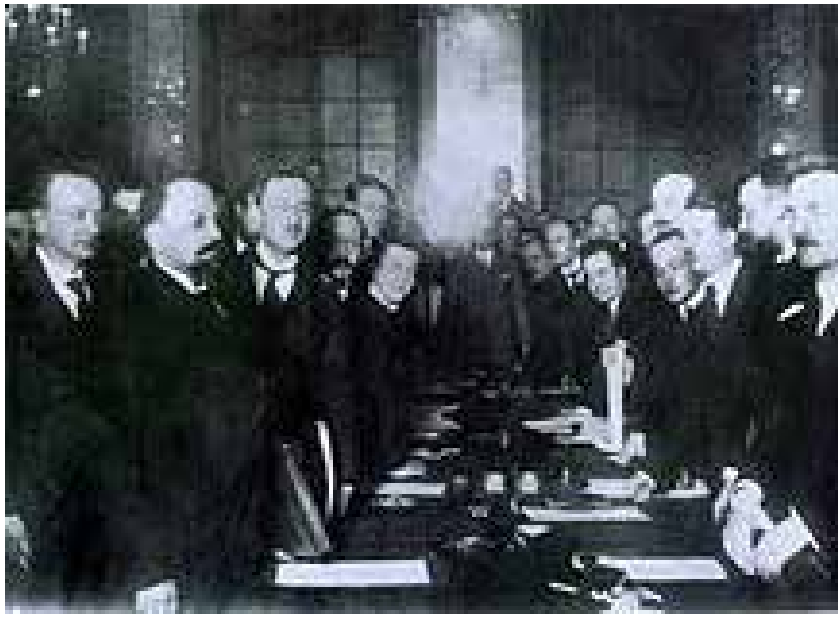

1920 augusztusában a bolsevikok és a lengyelek tárgyaló asztalhoz ültek. **Október 12**-én fegyverszüneti szerződést írtak alá, **1921. március 18**-án pedig megkötötték a **rigai békét**, melynek értelmében Lengyelország elismerte az USZSZK-t, ennek fejében megkapta Nyugat-Ukrajnát és Nyugat-Belorussziát. A határvonal Lengyelország és az USZSZK között a Kurson-vonalon, vagyis a Zbrucs mentén húzódott.

Az UNK és Lengyelország szakítása után a reguláris ukrán csapatok maradványai tovább harcoltak Ukrajna függetlenségéért. 1921 novemberében ezek az egységek **második téli hadjáratnak** vagy **novemberi portyának** nevezett támadást indítottak Ukrajna ellen. A Zsitomir vidékén található Bazar nevű kisváros közelében a portya résztvevőit bekerítették és szétzúzták. Csak egy kis részüknek sikerült kitörni az ostromgyűrűből Tyutyunnik zászlós vezetésével, a többiek fogságba estek. 1921. november 23-án a bolsevikok 359 foglyot kivégeztek. A második téli hadjárattal ért véget az UNK csapatainak fegyveres harca Ukrajna függetlenségéért.

5. Pjotr Vrangel

Gyenyikin veresége után a fehérgárdista csapatok maradványai a Krím-félszigetre vonultak vissza. A bolsevikellenes mozgalom élére ekkor **Pjotr Vrangel** báró állt, aki Gyenyikin utódjának nyilvánította magát. Megalakította Dél-Oroszország kormányát, az Önkéntes Hadsereget nevét Orosz Hadseregre változtatta. Kijelentette, hogy Oroszország népeinek joguk van

Pjotr Vrangel

megválasztani saját államformájukat. A parasztoknak oda ígérte örök használatra a földesúri földeket. Vrangel nem akarta elfoglalni Moszkvát és helyreállítani az Orosz Birodalmat, ő a Donyec medencét szerette volna birtokba venni.

Csapatai 1920 áprilisában lendültek támadásba Perekop, a csongári erődítmények és Kahovka térségében, de vereséget szenvedtek. Június 6-án újra indították hadműveleteiket és a hónap végéig elfoglalták Észak-Tauriát, megkaparintották a Herszon–Nikopol–Bergyanszk vonaláig húzódó területeket. Augusztus elején Vrangel csapatai megindultak a Donyec-medence felé. Szeptember végére elfoglalták Mariupolt és Szinelnikovét. Komolyan veszélyeztették Katerinoszlavot és Odesszát.

6. A Vörös Hadsereg ellentámadása

Mihail Frunze

A Vörös Hadsereg kötelékében megalakult a Déli front, melynek parancsnoka **Mihail Frunze** lett. Feladata Vrangel megsemmisítése volt. A bolsevikok 1920. október 2-án még Nesztor Mahnoval is szövetkeztek a fehérgárdista tábornok ellen.

A szovjet ellentámadás a kahovkai hídfőállásnál vette kezdetét. Vrangelt a bekerítés veszélye fenyegette, ezért csapataival a Perekopi-szoros mögé vonult vissza a Krím-félszigetre.

A Déli-front **1920. november 7-**én kezdte meg Perekop bevételét, melyben 200 ezer katona vett részt, köztük Mahno alakulatai. Az ostrom 5 napig tartott és a Vörös Hadsereg győzelmével végződött. November 17-én harc nélkül megadta magát Jalta.

Vrangel hadseregének maradványai Törökországba menekültek. Akiknek ez nem sikerült, azokat a bolsevikok kegyetlenül lemészárolták. 8–12 ezer ember vesztette életét ekkor. A vérengzést Kun Béla[1] vezette.

7. Petljura csapatainak sorsa

A Zbrucs, a Dnyeszter és a Déli-Bug között rekedt petljuristák szövetségre léptek a fehérgárdistákkal a bolsevikok elleni harc céljából. Szeptemberben elfoglalták a Zbrucs bal partját és megindultak kelet felé. 1920. október 12. után azonban megváltozott minden, mivel a vörösök és a lengyelek fegyverszünetet kötöttek egymással. 1920. november 18-án Primakov vörös kozákjai és Kotovszkij lovas brigádja betörtek Jobbparti Ukrajnába, Petljuráékat a Zbrucson túlra szorították, ahol a lengyelek internálták őket. Ezzel egy időben a vörösök megsemmisítették Bulah-Balahovics fehérgárdista tábornok csapatait is.

8. Mahno végnapjai

Vrangel megsemmisítése után a bolsevikok elhatározták, hogy megszabadulnak kellemetlen szövetségesüktől – Mahnotól. Frunze parancsára 1920. november 25-én kezdetét vette a mahnoista rendszer felszámolása. Jevpatorija környékén bekerítették őket, de Mahno krími hadseregcsoportja kitört az ostromgyűrűből és a Perekop-szoroson át kijutott a kontinensre. Mahno ekkor Huljajpoléban volt, őt is megpróbálták körülzárni. A bolsevikoknak itt sem jártak szerencsével. A felkelők áttörték az ostromgyűrűt és egyesültek a Krími hadseregcsoport maradványaival.

[1] Kun Béla – kommunista politikus, a magyarországi Tanácsköztársaság tényleges vezetője. Külügyi és hadügyi népbiztos volt. 1920-ban Moszkvába emigrált.

Frunze 60 ezer katonát vetett be ellenük, de a mahnoisták elfoghatatlannak bizonyultak.

Ellenőrizd magad!

1. *Hogyan alakult a szovjet–lengyel viszony 1919-ben?*
2. *Mi volt a lényege a varsói megállapodásnak?*
3. *Mikor kezdték meg a lengyel-ukrán csapatok a bolsevik rendszer felszámolását az UNK területén, milyen sikerrel?*
4. *Hogyan vette kezdetét a Vörös Hadsereg ellentámadása?*
5. *Milyen irányba haladtak előre a Dél-nyugati front egységei?*
6. *Milyen hibát követett el a Nyugati front parancsnoksága lengyelországi hadjárata során?*
7. *Mikor fogadták el, és mi volt a lényege a rigai békének?*
8. *Mit tudsz a második téli hadjáratról?*
9. *Ki lett a fehérgárdisták vezére Gyenyikin szétzúzása után, milyen célokat tűzött maga elé?*
10. *Hogyan sikerült Vrangelt legyőzni?*
11. *Mi lett a sorsa Petljura csapatainak?*
12. *Hogyan „hálálta” meg Mahno fáradozásait a szovjet rendszer?*

Jegyezd meg!

1920. április 21, 24. – varsói megállapodás
1920. május 6. – Kijevet elfoglalják a lengyelek
1920. június 12. – Kijev ismét bolsevik kézen
1920. augusztus 13. – visztulai csoda
1920. november 7. – Perekop ostroma
1921. március 18. – rigai béke
1921 novembere – novemberi portya, vagy második téli hadjárat

26. § A kultúra fejlődése

1. A kulturális fejlődés főbb sajátosságai

Az 1917–1918-as évek eseményei rombolólag hatottak az ukrán kultúra fejlődésére Az országon anarchia lett úrrá. Kijevben például tízszer változott a politikai hatalom. A nemzeti értékek pusztultak vagy Ukrajna határain kívülre kerültek. A kulturális folyamatok azonban nem lassultak le, mivel az egymást váltó kormányok megértették, hogy az irodalmat, zenét, művészeteket, oktatást felhasználhatják saját politikai rezsimjük megerősítésére, igazolására.

Az UKT, az UNK és Szkoropadszkij hetmanátusa idején olyan nemzeti erők voltak hatalmon, amelyek támogatták az ukrán sajtót és könyvkiadást. Míg 1917 tavaszán 63 újság jelent meg ukrán nyelven, addig 1917-ben 78, 1918-ban pedig 108. Legjelentősebbek: *UKT hírek*, *Főtitkársági hírnök*, *Nova Rada*, *Munkásújság*. A nők számára nyomtatták a *Női hírnök*öt, a fiatalok számára az *Ifjú* című lapot. A diákok újságja volt az *Oldalkormány*. Jól működő könyvkiadónak számított a *Vik* és a *Csasz*. Az *Ukrajinszka skola*t Ruszova szerkesztette Cserkaszenkóval. 1918 végére Ukrajna-szerte már 104 kiadó működött.

Az ukrán állam sajtójáért Dmitro Doncov felelt. Kezdeményezésére hívták össze 1918 júniusában az Újságírók Összukrán kongresszusát.

A bolsevikok a kultúrát a lakosság kommunista szellemben történő átnevelésére használták. 1919 februárjában megalakult a propaganda és agitációs népbiztosság (agitprop). Munkás, szakszervezeti és kommunista klubok, kultúrházak, könyvtárak, népi színházak jöttek létre, ahol széles körben folyt a bolsevik ideológia terjesztése. Bolsevi-

zálódtak a Proszviták is. Nemzeti érzelmű vezetőiket kommunista funkcionáriusok váltották fel.

1920 tavaszán kezdetét vette az írástudatlanság felszámolásáért folytatott kampány. A köztársaság területén köteleztek minden 8 és 50 év közötti személyt, hogy tanuljon meg írni-olvasni anyanyelvén vagy oroszul. Ukrajna városaiban és falvaiban 7 ezer esti iskola és szakkör nyílt, ahol 200 ezren tanultak. Oktatásra heti 3–4 alkalommal került sor. A tanárok olyan értelmiségiek voltak, akik általános munkakötelezettségüket teljesítették így. **1920 augusztusában** megalakult az írástudatlanság ellen küzdők köztársasági bizottsága. Vezetője Hrihorij Petrovszkij lett.

A bolsevikok bezártak minden magánkiadót, és megalakították az összukrán államit, amely agitációs és propagandairodalmat nyomtatott a széles néptömegek számára. Közben fokozatosan csökkent az anyanyelven megjelenő könyvek száma: 1917-ben 714 könyvet adtak ki ukránul, 1918-ban 1084-et, 1919-ben pedig már csak 665-t. A moszkvai bolsevik kiadványok mellett olyan köztársasági és helyi újságok jelentek meg, mint a *Bolsevik*, a *Kommunista*, *Az ÖKVB hírei*, a *Falusi szegényparasztok*, a *Falusi kommuna* vagy *A munka hatalma*.

2. Oktatás

A cárizmus idején az ukrajnai iskolákban oroszul folyt az oktatás. Az ukrán nemzeti oktatás kialakítását a népoktatási főtitkárság kezdte el **Ivan Sztesenko** vezetésével az UKT idején. 1917 áprilisában hívták össze az első pedagógus-kongresszust, amely felvázolta az ukrán iskolák létrehozásának tervét.

1917 folyamán 217 ukrán tannyelvű általános iskolát hoztak létre. 1917 márciusában megnyitotta kapuit Kijev

két ukrán tannyelvű gimnáziuma, a *Tarasz Sevcsenko* és a *Cirill és Metód testvériség* nevét viselő. 1918 tavaszára az országban már 80 ukrán gimnázium működött. Az év végére ez a szám elérte a 150-et. 1917 augusztusában megalakult az Összukrán Tanítószövetség. Törvényt fogadtak el arról is, hogy Ukrajna iskoláiban tanítási nyelvüktől függetlenül kötelezővé teszik az ukrán nyelv és irodalom, az ukrán történelem és a földrajz oktatását.

A bolsevikok hatalomra kerülésük után hozzáláttak az új oktatási rendszer kiépítéséhez. **Volodimir Zatonszkij** vezetésével létrehozták a népoktatási népbiztosságot. Az ukrán nyelv megszűnt államnyelvként működni, minden nyelvet egyenjogúvá nyilvánítottak. A régi iskolatípusokat, népiskolákat, gimnáziumokat, líceumokat felszámolták, és 1919 júliusában határozatot fogadtak el az **egységes munkaiskoláról**. Ez az oktatási intézmény kétszintes volt: az első szint öt osztályból állt és 8 éves koruktól 13 éves korukig tanultak itt a gyerekek, a második pedig négyosztályos a 13–17 éves tanulók számára. A fiúk és lányok együtt tanultak. Az oktatás mindenki számára hozzáférhető, ingyenes és kötelező is volt egyben. A munkaórákon a tanulók ismereteiket közvetlenül a termelésben gyakorolták.

Vöröskatonák a betűvetést tanulják

A februári forradalom alatt az Ideiglenes Kormány a Kijevi Egyetemen négy ukrán tanszéket nyitott. 1917 októberében az Ukrán Központi Tanács határozata értelmében Kijevben létrejött az Ukrán Népi Egyetem. Szkoropadszkij idején 1918 októberében két ukrán egyetem alakult. Egy Kijevben, egy pedig Kamjanec-Pogyilszkijban. Az utóbbinak a rektora Ivan Ohijenko volt. A harkivi és odesszai orosz tannyelvű egyetemeken ukrán tanszékek nyíltak. 1918 júniusában megkezdte munkáját a Zsidó Népi Egyetem, Katerinoszlavban pedig az orosz magánegyetem két ukrán tanszékkel, ahol Dmitro Javornickij is oktatott.

1919-ben Ukrajna bolsevik kormánya meghirdette az új egyetemi felvételi rendet, melynek értelmében a főiskolákra elsősorban a munkások és szegényparasztok gyermekei nyerhettek felvételt. A diákok ösztöndíjban részesültek, a tandíjat megszüntették. Az egyetemi felvételinél nem volt kötelező az érettségi bizonyítvány felmutatása. Az érettségivel nem rendelkező diákok számára három hónapos úgynevezett nulladik szemesztert szerveztek, ahol behozhatták lemaradásukat. 1919-ben hároméves munkásfakultások (szakérettségi tanfolyamok) nyíltak, a középiskolai tantárgyak elsajátítása céljából. Az egytemeket megszüntették és népoktatási főiskolákat hoztak létre helyettük. 1920-ban Ukrajnában 20 tanárképző főiskola működött.

3. Tudomány

1918. november 24-én jött létre Szkoropadszkij hetmansága alatt az **Ukrán Tudományos Akadémia**. Elnökévé Volodimir Vernadszkijt (biológus), titkárává Ahatangel Krimszkij (történész, nyelvész, orientalista) választották. A hetman nem sajnálta a pénzt a kultúrára. Az Ukrán Nemzeti Könyvtár számára sok értékes, köztük régi könyvet vásárolt. Megnyitotta kapuit a Nemzeti Levéltár,

a Nemzeti Képzőművészeti Múzeum, az Ukrán Történelmi Múzeum és az Ukrán Művészeti Akadémia.

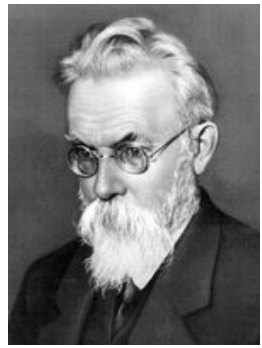

Volodimir Vernadszkij

Ahatangel Krimszkij

1919 és 1920 között leghatékonyabban az akadémia bölcsészeti szakosztálya működött, amelynek Dmitro Bahalij, Ahatangel Krimszkij és Szerhij Jefremov voltak a tagjai. A szakosztály az ukrán nép kultúrtörténetével, hazai és világtörténelemmel, földrajzzal, néprajzzal, filozófiával és nyelvészettel foglalkozott.

A második szakosztály a fizika-matematikai tudományokat és természettudományokat kutatta. Élén Mikola Kascsenko híres fizikus állt.

A harmadik szakosztály Mihajlo Tuhan-Baranovszkij irányításával a társadalmi-gazdasági tudományokat tanulmányozta. Megbízhatóan működött ezekben az években az M. Ptuha által létrehozott demográfiai intézet is. 1920 végére az UTA-nak már több mint 200 munkatársa volt.

Ellenőrizd magad!

1. *Milyen sajátosságai voltak a kultúra fejlődésének 1917–1918-ban?*

2. *Hogyan viszonyultak a nemzeti kormányok az újság- és könyvkiadáshoz?*

3. *Mire használták a kultúrát a bolsevikok?*

4. *Hogyan fejlődött az oktatás a nemzeti kormányok idején?*

5. *Hogyan szervezték át az oktatást a bolsevikok?*

6. *Milyen sajátosságai voltak a főiskolai képzésnek a nemzeti kormányok és a bolsevikok idején?*

7. *Mikor jött létre az Ukrán Tudományos Akadémia, milyen szerepet játszott a tudományos élet szervezésében?*

Jegyezd meg!

1918. november 24. – az Ukrán Tudományos Akadémia megalakuása

27. § Irodalom és művészetek

1. Irodalom

A XX. század elején az ukrán irodalom jelentős változásokon ment át. A nagy nemzedék képviselői:Ivan Franko, Leszja Ukrajinka, Mihajlo Kocjubinszkij, Ivan Necsuj-Levickij már nem éltek. Sok író, költő lett a terror áldozata, mások emigrációba kényszerültek, de voltak olyanok is, akik mélyen hittek a bolsevikok által hirdetett kommunista eszmékben. 1917–1918-ban az irodalmi élet központja Kijev volt. Különféle irodalmi-művészeti csoportok jöttek itt létre, amelyek szakítottak a „polgári individualizmus” eszméivel, és a kollektivizmus szükségességét hirdették az irodalomban és művészetekben.

1918 októberében alakult ki a proletkult művészeti mozgalom, amely a munkások művészetének megszervezését és támogatását tekintette feladatának. A proletkultosok követelték a burzsoá tudományos akadémia feloszlatását és a szocialista ismeretek proletár akadémiájának létreho-

zását. Azon a véleményen voltak, hogy az irodalmi alkotásokat kollektívan kell írni az utca és a tömeggyűlések nyelvén.

Vaszil Ellan-Blakitnij (1894–1925) az első proletkultos csoport létrehozója Kijevben, a borotybista párt tagja. 1920-ban jelent meg *Kalapács koppan, szív dobban* című kötete. Jelszava: *Vesszen a múlt a jövő érdekében!*

Vaszil Csumak (1901–1919) fiatal költő, a borotybista párt tagja. 1919-ben a gyenyikinisták kivégezték Kijevben. 1919-ben jelent meg *Előének* című műve.

Hrihorij Csuprinka (1879–1921) már érett költőként élte át a forradalmat. Munkássága átmenetet jelentett az ukrán klasszikus és avantgarde stílusok között. Művei: *Tűzvirág, Hulló csillag, Orkán* (1910), *Ellentét* (1912), elbeszélő költeménye *Egyedül-lovag* (1913). 1921-ben a bolsevikok agyonlőtték.

Vaszil Ellan-Blakitnij

Vaszil Csumak

Hrihorij Csuprinka

Pavlo Ticsina (1891–1967) az ukrán szimbolizmus képviselője. 1918-ban jelent meg *Napfényes klarinétok* című műve. Ugyanebben az évben Mihajlo Szemenko költő, Lesz Kurbasz színművész valamint Petrickij festőművész társaságában tagja lett a szimbolisták *Fehér stúdiójá*nak.

Pavlo Ticsina

Volodimir Szoszjura

Mikola Szemenko

Volodimir Szoszjura (1898–1964) szimbolistaként kezdte munkásságát. Volt Petjura kozákja, Gyenyikin foglya, 1920-ban a bolsevikok agyonlőtték, de csodával határos módon életben maradt. A váratlan sikert számára forradalmi-romantikus elbeszélő költeményei a *Vörös tél* (1922) és a *Harmadik század* hozták meg.

Mihajlo Szemenko (1892–1937) pánfuturista költő. Az első pánfuturista klub, a *Flamingó* megalapítója. Később létrehozta az *Aszpanfut*ot (Pánfuturisták asszociációja). Főbb művei: *Piero elbízza magát, Piero szerelmes, Kilenc poéma; Piero halálugrása, Bloc-notes* és a *Rózsátlan kertek*ben.

A neoklasszikus stílust az ukrán irodalomban **Mikola Zerov, Mihajlo Draj-Hmara, Makszim Rilszkij** képviselték. Mihajlo Draj-Hmara első verseskötete *Ifjú tavasz* címen látott napvilágot. Makszim Rilszkij pedig a következő műveket írta: *Fehér szigeteken* (1910), *Őszi csillagok alatt* (1918), *Kék messzeség* (1922). A neoklasszikusok tagadták a proletkultosok azon elméletét, hogy az irodalmi alkotásokat kollektívan kell írni az utca és a tömeggyűlések nyelvén. Ők a nyugat-európai példákon érlelt kifinomult stílust részesítették előnyben.

2. Kórusművészet

1917–1919-ben Ukrajna-szerte több kórus alakult. 1918 júniusában alakult a **II. Ukrán Nemzeti Kórus**. 1919 tavaszán kezdte meg munkáját **Olekszandr Kosic** kórusa. A kórusok külföldön is turnéztak. Ilyen alkalmakkor az ukrán nép történetéről, kultúrájáról is beszámoltak. Az ukrán kórusművészet jeles képviselője volt **Nesztor Horodovenko.** 1917-ben a Kijevi Egyetem kórusát vezette, 1920–1937 között pedig a **DUMKA** kórus élén állt**.** (A kórus neve betűszó és az Állami Ukrán Vándorkórus kezdőbetűi takarja: **Д**ержавна **У**країнська **М**андрівна **Ка**пела). 1919-ben jött létre **Mikola Liszenko** irányításával a **Kijevi Szimfonikus Zenekar**.

3. Színházművészet

1917 tavaszán alakult meg az Ukrán Nemzeti Színművész Társaság, melynek jeles színészek, rendezők voltak a tagjai. Új színházak szerveződtek: az Intermédiumok háza Mihail Boncs-Tomasevszkij vezetésével, a Pe-Mel könnyű komédiák színháza és a zsidó színház.

1918-ban Kijevnek három vezető színháza volt: az Állami Drámai Színház, az Állami Népszínház és a Fiatal Színház.

Az Állami Drámai Színház élén Olekszandr Zaharov állt. Többnyire Vinnicsenko darabokat adtak elő. A Fiatal Színházat Lesz Kurbasz igazgatta.

1919 márciusában alakult meg a Sevcsenko Színház, melynek főrendezője Olekszandr Zaharov lett, vezető színésze pedig Hanna Boriszohlibszka.

Lesz Kurbasz

Hanna Boriszohlibszka

Panasz Szakszaganszkij

Maria Zanykoveckaja

Az Állami Népszínházat Panasz Szakszaganszkij vezette, híres színésznője volt Maria Zanykoveckaja. 1920 januárjában Vinnyicában Hnat Jura létrehozta az Ivan Franko Színházat.

4. Képzőművészet

1917 decemberében az Ukrán Központi Tanács megalapította az Ukrán Állami Képzőművészeti Akadémiát. Első elnöke **Georgij Narbut** világhírű grafikusművész lett. A művész 1917 márciusától dolgozott Kijevben. Az UNK kormányának megrendelésére bélyegeket, különféle pénzérméket, bankjegyeket, dicsérő okleveleket tervezett. Narbut tervezte többek között Ukrajna címerét is. 1920-ban halt meg Kijev lengyel megszállása idején.

Narbut illusztrációja az Aeneashez

500 hrivnyás Narbut tervei alapján

A korszak egyik legjelentősebb festőművésze a nyugat-ukrajnai származású **Mihajlo Bojcsuk** volt. A Krakkói Művészeti Akadémia végzőse, az Ukrán Állami Képzőművészeti Akadémia elnöke. Szívesen dolgozott fiatal művészekkel. Festőiskolát alapított, követőit bojcsukistáknak nevezték.

Bojcsuk:
A termés

Bojcsuk:
A rigó

Bojcsuk:
Kislány

Kavaleridze: Sevcsenko

1918 októberében avatták fel Romniban Ukrajna első Sevcsenko-emlékművét, Ivan Kavaleridze fiatal képzőművész alkotását. Az esemény összukrajnai ünnep volt. Az emlékmű leleplezésének tiszteletére rendezett hangverse-

nyen többek között ott volt Maria Litvinenko-Volgemut és Mihajlo Mikisa népszerű énekesek, és Mikola Voronij költő is.

1919–1920-ban vette kezdetét a szovjet propaganda monumentális tervének végrehajtása. Megsemmisítették a cári rendszer idején alkotott szobrokat, annak

ellenére, hogy komoly képzőművészeti értékkel bírtak. Helyükre Lenin-, Marx-, Engels-, Szverdlov-szobrok kerültek, mint az új rendszer ideológia jelképei. Azzal a céllal állították őket, hogy fennen hirdessék: a bolsevikok orosz és ukrán földön az idők végezetéig hatalmon maradnak, nincs értelme az ellenállásnak.

5. Filmművészet

Az ukrán forradalom idején a filmművészet is fejlődött. Kijevben két filmstúdió működött ekkor, a *Fény-árnyék* és a *Művészképernyő*. 1918 júniusában jótékonysági filmvetítést tartottak, melynek bevételéből emlékművet akartak állítani Kruti hőseinek. A közönség a *Breszti békekonferencia*, *A bolsevik terror áldozatainak temetése* és a *Búcsú a Kruti alatt hősi halált halt diákoktól* című filmeket tekinthették meg ukrán feliratozással.

A bolsevikok nagy lehetőséget láttak a filmiparban, elsősorban rendszerük népszerűsítésének lehetőségét. Államosították a két filmstúdiót, egyesítették és *Vörös csillag filmstúdió* néven működtették tovább. Elsősorban propagandafilmek készültek ekkor: *A vörös kadétok életéből, Vörösök és fehérek, Szovjet orvosságok* stb.

6. Hitélet

A XX. század elején Ukrajnában két egyház működött, a pravoszláv és a görög katolikus. Az izraelita, protestáns,

muszlim vallás elsősorban a nemzeti kisebbségek körében volt elterjedt. A papok csak orosz nyelven prédikálhattak.

1917 tavaszán kezdetét vette az ukrán autokephál pravoszláv[1] egyház létrejöttének folyamata. Az Összukrán pravoszláv zsinat 1918. január 20-án ült össze. A többség elvetette az autokephália gondolatát, és azon a véleményen volt, hogy az ukránoknak a megújult Moszkvai pátriárkátus keretei között kell maradni. A zsinat idején meggyilkolták Volodimir kijevi metropolitát, utódja Kijev és Galícia metropolitájaként Antonyij lett. Az UKT nem avatkozott bele az egyház ügyeibe, mivel a vallást az emberek magánügyének tekintette.

A hetmani kormány viszont úgy gondolta, hogy a független államnak független egyházra van szüksége.

1919. január 1-jén az Ukrán pravoszláv egyház kimondta függetlenségét a Moszkvai pátriárkátustól, bár a konstantinápolyi pátriárka ezt nem ismerte el. A szovjet hatalom szintén nem támogatta az autokepháliát.

1921. október 14-én összehívták az I. Összukrán pravoszláv zsinatot, amely jóváhagyta az autokepháliát és **Vaszil Lipkivszkijt** az Ukrán Autokephál Pravoszláv Egyház metropolitájává választotta.

Nyugat-Ukrajna nemzeti újjászületésében fontos szerepet játszott a görög katolikus egyház és érseke Andrej Septickij. Kárpátalja ruszinságának többsége is görög katolikus volt. Főpásztoruk, Firczák Gyula sokat tett a helyi lakosság gazdasági felemelkedéséért (*Hegyvidéki-akció*). Bukovina népességének 2/3-a a román pravoszláv egyház kötelékéhez tartozott és erős román nemzeti nyomás alatt élt.

[1] Moszkvától független ukrán pravoszláv egyház

Ellenőrizd magad!

1. *Milyen irányzatok alakultak ki az ukrán irodalmon belül?*

2. *Kik voltak a proletkultosok, mi jellemezte tevékenységüket?*

3. *Kik tartoztak a szimbolistákhoz?*

4. *Ki képviselte a pánfuturizmust?*

5. *Hogyan fejlődött az ukrán kórusművészet?*

6. *Milyen színházak alakultak ekkor?*

7. *Melyek voltak Kijev vezető színházai, mit tudsz róluk?*

8. *Mi volt a monumentális propaganda szovjet tervének lényege?*

9. *Hogyan fejlődött a filmművészet?*

10. *Milyen szerepet játszott a görög katolikus egyház Nyugat-Ukrajna életében?*

Végezd el a feladatot!

- *Sorold fel a neoklasszikusokat és jellemezd munkásságukat!*
- *Jellemezd a képzőművészet fejlődését!*
- *Vázold az Ukrán Autokephál Pravoszláv Egyház létrejöttének folyamatát!*

Jegyezd meg!

1921. október 14. – az Ukrán Autokephál Pravoszláv Egyház létrejötte

4. TÉMA

UKRAJNA AZ ÚJ GAZDASÁGPOLITIKA IDEJÉN (1921–1928)

28. § Ukrajna 1921–1923 között

1. Az 1921–1923-as éhség

1921 májusában-júniusában szárazság sújtotta a Volga mentét, Ukrajna déli kormányzóságait és Észak-Kaukázust. A bolsevikok azonban nem vettek tudomást a kialakult nehéz helyzetről. Nem vonták vissza a kötelező termény-beszolgáltatásról szóló törvényt. A szegényparaszt bizottságok továbbra is járták a falvakat, és elvették az emberektől az utolsó falatot, még a vetőmagot is. A világháború és polgárháború következtében a gazdaság romokban hevert, ami szintén éhség kialakulásához vezetett.

Az 1921–1923-as éhség Ukrajna öt déli kormányzóságát, a Donyeckit, Katerinoszlavit, Zaporizzsjait, Odesszait és Mikolajivit érintette. A katonai alegységek lezártak minden utat, ami a déli területeket az északiakkal kötötte össze. Azt az élelmiszert, amit bárki is délre próbált vinni rokonainak vagy eladásra, elkobozták. Januárban 1 millió 900 ezren éheztek, júliusban pedig már 3 millió 800 ezren, vagyis a lakosság 40%-a. A világháború, polgárháború és az éhség következtében 5,5–7,5 millió ukrán vesztette életét (1,5–2 millióan pusztultak éhen). Az emberek megettek mindent, kutyákat, macskákat, sokszor a holttesteket. A hivatalos iratokban a kannibalizmus 50 esetét jegyezték fel.

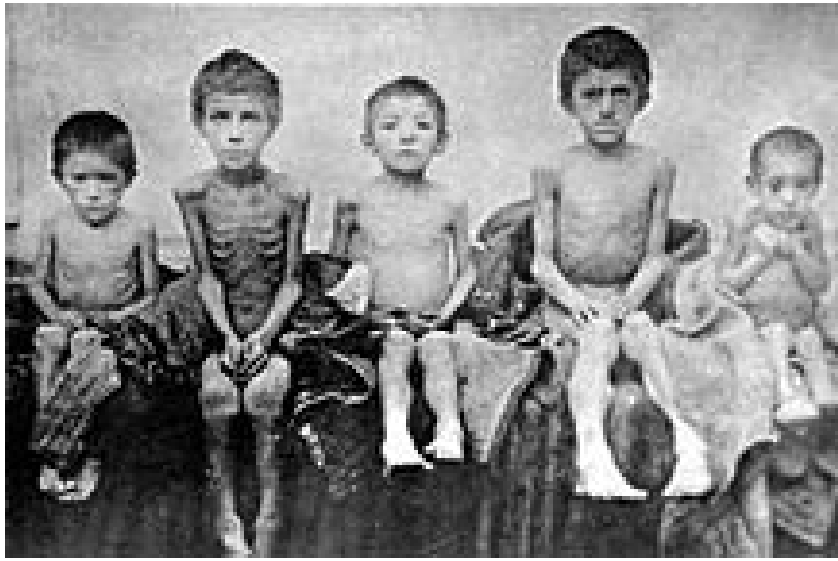

Éhező gyermekek 1921–1923

A központ csak az USZSZK vezetőinek többszöri kérelmezésére engedélyezte, hogy az Ukrajnában összegyűjtött adomány maradjon ott. 1922 második felétől egy nemzetközi szervezet, az Amerikai Segélyhivatal kezdett segélyeket szállítani az ukrajnai éhezőknek. De csak korlátozott mennyiség jutott Ukrajnába, a segélyek oroszlánrésze ugyanis Oroszországba került.

2. Az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság államjogi helyzete

A bolsevik hatalom sohasem ismerte el az USZSZK függetlenségét, és megpróbálta Oroszországgal különböző szövetségekbe kényszeríteni. **1919. június 1**-jén jött létre a szovjet (tanács) köztársaságok **katonapolitikai szövetsége**. A polgárháború idejére Moszkva fennhatósága alá helyezték a szövetségben résztvevő államok, köztük

Ukrajna hadseregét, gazdaságát, pénzügyeit, munkaerejét és vasútját. Az USZSZK ezután csak a térképen őrizte meg függetlenségét. **1920. december 28**-án Moszkvában Vlagyimir Iljics Lenin és Georgij Csicserin szerződést írt alá Hrisztian Rakovszkijjal Szovjet-Oroszország és az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság katonai és gazdasági szövetségéről. A szerződés értelmében összevonták a két ország katonai, tengerészeti, külkereskedelmi, pénzügyi, munkaügyi, közlekedési, postaügyi népbiztosságait és népgazdasági tanácsát. Így került Ukrajna **szerződéses szövetségbe** az OSZFSZK-val (Orosz Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság).

3. Az USZSZK külpolitikája

A volt Orosz Birodalom területén több állam jött létre: Lengyelország, Lettország, Észtország, Litvánia, Azerbajdzsán, Belorusszia, Buhara, Örményország, Grúzia, a Távol-keleti Köztársaság, Oroszország, Ukrajna és Horezm szerződéses szövetsége. Közülük csak Oroszország és az USZSZK folytatott külpolitikai tevékenységet.

Az USZSZK első békeszerződését Jurij Kocjubinszkij írta alá 1921 februárjában Litvániával. Nem sokkal ezután hasonló szerződést kötöttek Lettországgal és Észtországgal is. 1921. március 18-án született meg a rigai béke Lengyelországgal. Az ukrán küldöttség részt vett a genovai konferencián és a rapallói megbeszéléseken.

4. A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének (SZSZKSZ vagy Szovjetunió) a megalakulása

Hrisztian Rakovszkij 1922 márciusában azzal a kéréssel fordult az OK(b)P Központi Bizottságához, hogy nyilat-

kozzon az USZSZK és az OSZFSZK közötti szerződéses szövetség jövőjéről. A kérdés tisztázására Moszkvában bizottságot hoztak létre. A föderációval kapcsolatban három nézet alakult ki:

1) a szerződéses szövetségben lévő államok autonóm jogokkal lépjenek be Oroszország kötelékébe. Ez volt az autonomizálás elve, amelyet Sztálin képviselt.

2) Hrisztian Rakovszkij és a grúzok egy laza államszövetséget, konföderációt akartak.

3) Lenin amellett foglalt állást, hogy minden ország egyenlő jogokkal lépjen be a föderációba. Végül ez a nézet győzött.

1922. december 30-án az I. Összövetségi szovjet kongresszuson létrejött az USZSZK, Belorusszia, OSZFSZK és a Kaukázusontúli országok egyenjogú államszövetsége a **Szovjetunió,** azaz a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége. 1924 januárjában elfogadták a Szovjetunió Alkotmányát, 1925 májusában pedig az USZSZK Alkotmányát. 1924-ben Ukrajna kötelékében megalakult a Moldáv Autonóm Szocialista Szovjet Köztársaság.

1923-ban a megyék és járások helyett körzetek és kerületek jöttek létre. 1925-ben felszámolták a kormányzóságokat. Háromszintes államigazgatást vezettek be: központ, körzet, kerület. Az USZSZK területe ebben az időben 452 ezer négyzetkilométer volt, lakosságának száma 25,5 millió fő.

Lenin nem bízott Hrisztian Rakovszkijban, ezért 1923 júniusában menesztette beosztásából. Az USZSZK Népbiztosok Tanácsának elnökévé **Vlasz Csubart** nevezte ki, aki 1934-ig töltötte be ezt a tisztséget.

A Szovjetunióban, így az USZSZK-ban is egypártrendszer volt, ezért minden fontos kérdésben a bolsevik párt döntött. Az Ukrán Kommunista (bolsevik) Párt élén Moszk-

vához és elsősorban Joszif Visszarionovics Sztálinhoz hűséges elvtársak álltak. Az UK(b)P első titkára 1923–1925 között Emanuil Kviring, 1925–1928 között Lazar Kaganovics, 1928–1938 között pedig Sztanyiszlav Koszior volt.

Vlasz Csubar

Sztanyiszlav Koszior

Lazar Kaganovics

Ellenőrizd magad!

1. *Milyen okok vezettek az 1923–1923-as éhséghez, mik voltak a következményei?*

2. *Jellemezd az USZSZK és az OSZFSZK között kialakult államközi viszonyt!*

3. *Milyen külpolitikát folytatott az USZSZK?*

4. *Vázold fel a tanácsköztársaságok államszövetségével kapcsolatos nézeteket!*

5. *Hogyan, és milyen feltételekkel jött létre a Szovjetunió?*

6. *Kik álltak ezekben az években az USZSZK élén?*

Jegyezd meg!

1920. december 28. – szerződéses szövetség létrejötte az USZSZK és az OSZFSZK között

1921–1923 – éhség Ukrajnában

1922. december 30. – a Szovjetunió megalakulása

1924 januárja – a Szovjetunió Alkotmányának elfogadása

1924 – a Moldáv Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság megalakulása

1925 májusa – az USZSZK Alkotmányának elfogadása

29. § Az új gazdaságpolitika bevezetése

1. Áttérés az új gazdaságpolitikára (nep)

Az új gazdaságpolitikára vagy nepre (orosz betűszó: **n**ovaja **e**konomicseszkaja **p**olitika) való áttérés szükségességét Lenin 1921. február 8-án vetette fel az OK(b)P plénumán. A bolsevikok vezére ugyanis megértette azt, hogy csak abban az esetben mentheti meg a hatalmát, úgy számolhatja fel a káoszt, a pusztulást a gazdaságban, ha ideiglenesen szakít a hadikommunizmussal és engedélyezi a piaci viszonyok egyes elemeinek helyreállítását. 1921. március 15-én az OK(b)P X. kongresszusán határozat született a kötelező terménybeszolgáltatás terményadóra való felváltásáról. Augusztusban a Népbiztosok Tanácsa rendeletben szabályozta a terményadó nagyságát, ami 117 millió pud volt a korábbi 160 millióval szemben.

Lenin az új gazdaságpolitika (nep) kifejezést először 1921. június 16-án alkalmazta az Összoroszországi élelmezésügyi értekezleten. Itt arról beszélt, hogy helyre kell állítani a kereskedelmet és a pénzforgalmat az országban. 1922–1924 pénzreformot hajtottak végre. 1922 októberében megjelent az aranyfedezettel rendelkező cservonyec.

Egy cservonyeces

Huszonöt cservonyeces

2. Az új gazdaságpolitika lényege

Mint már említettük, a nep során a kötelező terménybeszolgáltatást terményadó váltotta fel. Engedélyezték a magánvállalkozást és kereskedelmet. A nagykereskedelem és külkereskedelem viszont továbbra is állami monopólium maradt. A kis- és közepes állami vállalatokat bérbe adták, vagy visszaszolgáltatták tulajdonosaiknak. Az új gazdaságpolitika idején meggazdagodott vállalkozókat **nepmanok**nak nevezték. Az állami vállalatokat trösztökbe egyesítették önelszámolásos alapon. A gazdasági önelszámolás a vállalatok működésének olyan módszere, amely egyesíti magában a központosított termelésirányítást és a gyárak, üzemek viszonylagos önállóságát. Ez azt jelenti, hogy ter-

Újra engedélyezik a kis- és középkereskedelmet

Éttermek, szórakozóhelyek nyílnak

melési költségeiket saját jövedelmükből térítik meg. Bevételükkel maguk rendelkezhetnek, így anyagilag is ösztönözhetik dolgozóikat a minőségi munkára.

3. Új gazdaságpolitika az iparban

1921 őszétől a Donyec-medence szénbányái a *Donvuhillja* (Donyeci szén), a kohászati üzemek a *Pivdensztal* (Déli acél), a vasércbányák pedig a *Pivdennorudnij* (Déli érc) trösztbe egyesültek. A vegyiparban három ilyen gazdasági egyesülés jött létre: a *Himvuhillja*, *Szkloszoda*, és a *Kokszobenzol*. A trösztök létrejötte után az állami tulajdonban lévő vállaltok általános irányítása az Ukrán Népgazdasági Tanács kezében összpontosult. A nep idején összesen 5200 kisebb vállalatot adtak bérbe. Az új gazdaságpolitika meghozta az első gyümölcseit. Az 1925–1926-os gazdasági évben az ipari termelés elérte és túl is szárnyalta háború előtti szintjét.

Mivel a gazdaság fejlődéséhez elsősorban energiára volt szükség, ezért megkülönböztetett figyelmet fordítottak a Donyec-medence újjáépítésére. 1922-re az ország kezdett kilábalni az üzemanyag-válságból, 1925–1926-ban elérték a háború előtti szénkitermelés 78%-át, 1928-ban pedig túl is szárnyalták azt.

1922. január 2-án megalakult az Ukrajnai Villamosítási Bizottság. A GOELRO terv[1] alapján hozzákezdtek a Dnyeperi Vízerőmű, a Sterivkai és a Csugujevi Állami Villanytelep építéséhez.

A hatalmas kohászati kombinátok romokban hevertek. 1925–1926-ban a nyersvasgyártás a háború előtti termelési szintnek csupán az 58%-át, az acélgyártás pedig a 63%-

[1] GOELRO-terv – Oroszország villamosításának 1920. február 21-én elfogadott terve (Goszudarsztvennij plán Elektrifikacii Rosszii)

át tette ki. Ukrajna vaskohászatának helyreállítására utalták ki a szovjet vaskohászatra kijelölt beruházási keret 60%-át. 1926-ban helyezték üzembe a dnyeperi, konsztantyinovkai, makijivkai, jenakijevói kohóműveket.

Eredményesen fejlődött a gépgyártás. **1921**-ben a Kicskaszi gyárban elkészül az első traktor. Később Harkivban megindul a *Kommunar* lánctalpas, Tokmakban pedig a *Zaporozsec* kerekes traktor gyártása.

Kommunar

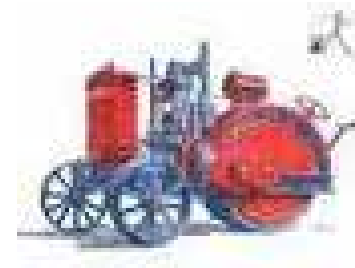

Zaporozsec

Akaratlanul is felmerült a kérdés, miből finanszírozza az állam az új vállalatok, a Dnyeprohesz, a Kramatorszki nehéz-gépgyár vagy a Krivoj Rohi kohó építését. A szovjet hatalom komoly bevételhez csak vidéken juthatott.

4. Új gazdaságpolitika vidéken

1923-ban a parasztok tulajdonában 31 millió gyeszjatina föld volt, ami a köztársaság földalapjának 92%-át képezte. 1923. május 19-én az ÖUKVB határozatot fogadott el az egységes mezőgazdasági adó bevezetéséről pénz formájában. Az adót elsősorban a tehetősebb parasztok fizették, mivel a szegényparasztok fel voltak mentve alóla. Az 1925–1926-os gazdasági évben nem adózott a parasztgazdaságok egyötöde. A nepnek köszönhetően helyreállt a mezőgazdasági fejlődés. A búzatermelés a 20-as évek közepére elérte a háború előtti szintet, 1929-ben pedig a gazdaságok 61%-a rendelkezett igavonó állattal, szemben az 1925-ös 54%-al.

Az állami készletezési szervezeteknek könnyebb volt együttműködni a mezőgazdasági szövetkezetekkel, mint az egyéni parasztgazdaságokkal. Az állam ezért támogatta a különféle értékesítési, készletezési, feldolgozó, hitelszövetkezetek alakulását. 1921. április 13-án az USZSZK Népbiztosok Tanácsa létrehozta a fogyasztói szövetkezetek egységes rendszerét Ukrajnában. A nep idején különféle speciális szövetkezetek szerveződtek: gép-traktor, állattenyésztői, meliorációs. A szövetkezeteket gazdák hozták létre önkéntes alapon, a kolhozokba viszont földjüktől megfosztott parasztokat kényszerítettek. A 20-as évek végére a parasztgazdaságok több mint a fele bekapcsolódott a szövetkezeti mozgalomba. Megjelentek az első traktorok, cséplőgépek, modern mezőgazdasági berendezések. Gazdagodott a vidék, gazdagodott az ország. A városi munkásság elfelejtette az éhezést. Úgy tűnt, minden helyes irányban halad.

Новая техника в колхозе. 1929 г.

Az első traktorok 1929-ből

A bolsevikokat azonban a nép jóléte érdekelte a legkevésbé. Végső céljuk a kommunizmus volt. A piaci viszonyokhoz való visszatérést ideiglenes lépésnek tekintették. A 20-as évek végén az ország élén Joszif Sztálin állt, aki ekkor már az iparosításon törte a fejét, amit 1925 decemberében az Összövetségi Kommunista (bolsevik) Párt XIV. kongresszusán a bolsevikok meg is hirdettek. 1927 novemberében kezdetét vette a Dnyeperi vízerőmű megépítése.

Állami készletezők vidéken

A bolsevikoknak pénzre volt szükségük céljaik eléréséhez, amit a mezőgazdaságból tudtak csak kisajtolni. Ezt úgy érték el, hogy az ipari termékek árát mesterségesen magason tartották, míg a mezőgazdasági termékekét alacsonyan. Így árolló keletkezett. A parasztok alacsony áron nem akarták eladni termékeiket, ami **készletezési válságokhoz** vezetett. Ez azt jelentette, hogy az állam kevesebb terményhez jutott, mint amennyi elő volt irányozva. Ilyen válságok alakultak ki 1923-ban, 1924–1925-ben, majd 1927–1928-ban. Az első két esetben a kormány emelte a mezőgazdasági termékek árát, a harmadik esetben pedig terrorhoz folyamodott, ami a nep végét jelentette a mezőgazdaságban.

Ellenőrizd magad!

1. *Miért szakítottak ideiglenesen a bolsevikok a hadikommunizmussal?*

2. *Mikor vezették be az új gazdaságpolitikát, mi volt a lényege?*

3. *Hogyan hatott az ipar fejlődésére a nep?*

4. *Milyen hatással volt az új gazdaságpolitika a mezőgazdasági termelésre?*

5. *Miért volt érdekelt a hatalom a nep idején a szövetkezetek szervezésében? Miért alakultak ki készletezési válságok, hogyan oldotta meg őket a hatalom?*

Jegyezd meg!

1921. március 15. – az OK(b)P X. kongresszusán határozatot hoznak a kötelező terményjáradék terményadóval való felváltásáról. A nep kezdete.

1921 augusztusa – az Ukrán Népbiztosok Tanácsa határoz a terményadó nagyságáról.

1925 decembere – irányvétel az ország iparosítására.

1927 novembere – kezdetét veszi a Dnyeprogesz építése.

30. § Ukránosítás. Oktatás és tudomány az új gazdaságpolitika idején

1. Ukránosítás

1923 áprilisában az OK(b)P XII. kongresszusán a kommunisták meghirdették „az őslakosság befolyásának fokozására” irányuló politikájukat, amely Ukrajnában **ukránosítás** néven vált ismertté.

Az ukránosítás értelmében a párt- és állami szervekben ukránokat, vagy ukránul beszélőket kellett alkalmazni. Az ügyvitelben is kötelezővé vált az ukrán. Ukrán iskolákat nyitottak, ösztönözték az ukrán könyvek, folyóiratok kiadását, a nemzeti kultúra fejlesztését. A bolsevikok fő célja ezzel a politikával nem az ukránok nemzeti jogainak biztosítása volt, hanem a nép kommunista szellemben történő átnevelése, valamint a szovjet hatalom elfogadtatása volt. Sok hazafias érzelmű kommunista komolyan hitt a nemzeti újjászületés gondolatában, és mindent megtett az ukrán kultúra fejlődéséért. Ide sorolhatjuk **Mikola Szkripnik**et, **Olekszandr Sumszkij**t és **Hrihirij Hrinykó**t, az USZSZK oktatásügyi népbiztosait. Ennek az új irányvonalnak köszönhetően tért vissza Ukrajnába 1924-ben Mihajlo Hrusevszkij.

Hrihorij Hrinyko

Olekszandr Sumszkij

Mikola Szkripnik

Az ukránosítás politikáját kezdettől fogva ellenezték az orosz nemzetiségű funkcionáriusok. **Dmitro Lebigy**, az UK(b)P titkára például azzal az elmélettel állt elő, hogy Ukrajnában két kultúra küzd egymás ellen: a haladó, proletár orosz kultúra és az elmaradott, paraszti ukrán kultúra. Ebben a harcban a természetesen a bolsevikok az orosz kultúra oldalán állnak.

Dmitro Lebigy

Az ukránosításnak a 20-as évek végére megszülettek az első eredményei. A helyi állami hivatalok és szervezetek 75%-a áttért az ukrán ügyviteli nyelvre. 1927-re az UK(b)P vezetőinek 42 %-a megtanult ukránul. Nőtt az ukrán iskolák száma. Míg 1925-ben a tanintézetek 79%-a volt ukrán tannyelvű, addig 1930-ban már a 85%-a. Az Ukrajnában élő nemzetiségek, oroszok, görögök, lengyelek, németek, zsidók szintén létrehozhatták iskoláikat.

2. Oktatás

Az oktatást a bolsevikok elsősorban saját céljaiknak rendelték alá. 1920 decemberében létrehozták a Politikai-oktatásügyi Főbiztosságot, a Holovpolitoszvitát, amely a *szovjet hatalom törvényeit és intézkedéseit volt hivatott megmagyarázni a népnek*. Vidéken erőszakkal felszámolták a Proszvitákat, 1921–1923-ban faluházakká alakították át őket. Az írástudatlanság felszámolását is a kommunizmus népszerűsítésének rendelték alá. A tanulókat pártos szellemben írt *ÁBC*-kel látták el, olyanokkal, mint a *Vörös zászló*, *Vasutasok ÁBC-je*, *Egy új világot építünk*. **1923**-ban megalakult a **Le az írástudatlansággal Társaság** Hrihorij Petrovszkij vezetésével**.**

1922-ben fogadták el *Az USZSZK közoktatási törvénykönyvét*, amely az iskolákat a bolsevik párt ideológiai elveinek rendelte alá. A törvénykönyv az oktatás céljaként határozta meg „a néptömegek kiszabadítását a szellemi rabságból, öntudatának erősítését, a kommunista társa-

dalom kollektivista lélektanával felvértezett, materialista világnézetű új ember megteremtését".

1924-ben megkezdték az előkészületeket a kötelező négyosztályos elemi oktatás bevezetésére. A városokban ezt a követelményt pár év alatt teljesítették. Az iskolaköteles gyerekek 40%-át még így sem sikerült beiskolázni.

Ezekben az években Ukrajna-szerte 1,5 millió felügyelet nélkül maradt árva vagy félárva gyermek bolyongott az utcákon. A kialakult helyzet orvoslása céljából több tucat oktató-nevelő intézetet hoztak létre számukra. **Anton Makarenko**, ismert pedagógus sokat tett annak érdekében, hogy a nehéz sorsú gyermekekből becsületes felnőtteket neveljen. 1921-ben a Poltavai kormányzóság Kovaljovka községében gyermekkolóniát hozott létre kiskorú jogsértők számára. 1926-ban a kolónia Harkivba költözött, felvette Makszim Gorkij nevét és 1928-ig működött.

Anton Makarenko

Makarenko tanítványai körében

1920-ban a bolsevikok megszüntették az egyetemeket, a főiskolákra is kizárólag munkások és parasztok gyerekeit vehették fel. Bővült a munkásfakultások hálózata. Míg 1921-ben 12 szakérettségi tanfolyam működött, addig 1930-ban már 30.

1923-ban az USZSZK Népbiztosok Tanácsa határozatot hozott az ukrán tanítási nyelvre való fokozatos áttérésről a felsőoktatásban. A hadseregben is az ukrán lett a szolgálati nyelv. Az ukránul beszélő parancsnokokat a Vörös Törzsőrmesterek harkivi iskolájában képezték ki. **1921**-ben megkezdte munkáját a Harkivi Pártfőiskola, 1922-től Artyom Kommunista Egyetem, ahol az UK(b)P számára oktattak helyi kádereket.

3. Tudomány

A tudományos élet központja az Ukrán Tudományos Akadémia volt, amelyet 1921-ben Összukrán Tudományos Akadémiává szerveztek át (ÖUTA), és a népoktatási népbiztosságnak rendeltek alá. Vernadszkij lemondása után az akadémia elnökévé 1921 júliusában Mikola Vaszilenkót választották. A hatalom azonban nem hagyta jóvá tisztségében, mivel Szkoropadszkij kormányában miniszterként tevékenykedett. 1922-ben az akadémia új elnöke Oreszt Levickij lett, aki nem sokkal kinevezése után meghalt. Végül 1922 májusában az ÖUTA élére **Volodimir Lipszkij** híres botanikus került, aki 1928-ig volt az intézmény vezetője.

Volodimir Lipszkij

Az ÖUTA-n belül három szakosztály működött: történelmi-bölcsészeti, fizika-matematikai és a társadalmi-gazdasági. 1924-ben az akadémiának harminc rendes tagja volt. 40 tudományos kutatóintézetében 400 tudományos munkatárs dolgozott.

A történelmi-bölcsészeti szakosztályon Agatangel Krimszkij, Szerhij Jefremov és Mihajlo Hrusevszkij tevékenykedtek. Folyóiratokat adtak ki: *Az ÖUTA történelmi-bölcsészeti szakosztályának közleményei*t, majd 1924-től az *Ukrajná*t. **1921-**ben megalakult az Ukrán nyelv Tudományos Intézete, amely 1939-ig 49 szótárt jelentetett meg. Hrusevszkij élete fő művén dolgozott tovább, a több kötetes *Rusz-Ukrajna történeté*n.

A fizikai-matematikai szakosztályon Dmitro Hrave, Mikola Krilov matematikusok, Lev Piszarzsevszkij és Volodimir Kisztyakivszkij kémikusok folytatták kutatómunkájukat. Mikola Krilov és Mikola Boholjubov matematikusok új tudományágat teremtettek: a nemlineáris mechanikát. Sztepan Timosenko akadémikus a szakosztály keretei között létrehozta a Műszaki Mechanikai Kutatóintézetet. A hídépítés szakértője Konsztantin Sziminszkij volt. A társadalmi-gazdasági szakosztályon különösen eredményes munkát Mihajlo Ptuha demográfus végzett.

Ellenőrizd magad!

1. *Mikor vezették be, és mi volt a lényege az ukránosításnak?*

2. *Kik támogatták, és kik ellenezték az ukránosítást?*

3. *Sorold fel az ukránosítás eredményeit!*

4. *Milyen szerepet szántak az oktatásnak a bolsevikok?*

5. *Mi volt a közoktatás célja* ***Az USZSZK közoktatási törvénykönyve*** *szerint?*

6. *Hogyan befolyásolta a felsőoktatás fejlődését az ukránosítás?*

Végezd el a feladatot!

- *Mutasd be Anton Makarenko tevékenységét!*
- *Jellemezd az ukrán tudomány helyzetét a 20-as években!*

Jegyezd meg!

1921 – a Harkivi Pártfőiskola és az Összukrán Tudományos Akadémia létrehozása
1922 – Az USZSZK közoktatási törvénykönyve és az Artyom Kommunista Egyetem
1923 – az ukránosítás bevezetése
1924 – a kötelező négyosztályos elemi oktatás bevezetésének előkészítése

31. § Irodalom. Művészetek. Egyház

1. Irodalom

Az ukránosítás hatására az ukrán irodalom a nemzeti újjászületés korszakát élte. Az irodalmi élet központja ebben az időben Harkiv volt, ahol különböző művészeti egyesületek jöttek létre. Proletár írók alkották a **Hart**, paraszti származásúak pedig a **Pluh** tagságát. Sok fiatal tollforgató látogatta az **Aszpanfut**ot, **Lankát**, **Molodnyak**ot és az **Avantgarde-**ot.

A húszas évek második felében alapította Mikola Hviljovij (orosz származású, eredeti neve Fityiljov) barátjával, Mihajlo Jalovijjal a Proletár Irodalom Szabad Akadémiáját, a VAPLITE-t. A szervezet tagságát rajtuk kívül Mikola Bazsan, Olekszandr Dovzsenko, Volodimir Szoszjura, Pavlo Ticsina, Jurij Janovszkij, Mikola Kulis és mások alkották.

Mikola Hviljovij

1925–1928 között vita bontakozott ki az ukrán irodalom jövőjéről, melynek során Hviljovij arra szólí-

totta az írókat, hogy vegyenek példát Európáról, ne csak az orosz irodalmat utánozzák. Szakítsanak a provincializmussal, vállalják bátran európai gyökereiket. Ezt fejezte ki jelszava is: *El Moszkvától, irány Európa!* Nézeteiért ukrán nacionalizmussal vádolták meg, bár köztudottan orosz nemzetiségű volt. 1928-ban a VAPLITE-t felszámolták. 1933-ban Jalovijt letartóztatták.

2. Színházművészet

Az 1920-as években Ukrajna vezető színházai a Tarasz Sevcsenko Állami Drámai Színház és az Ivan Franko Állami Drámai Színház voltak. Az elsőt Olekszandr Zaharov, a másodikat pedig Hnat Jura vezette. **1922. március 31-**én Lesz Kurbasz Kijevben megalapította a Berezil Színházat. (Nevét a berezeny, március szó után kapta). Színpadán elsősorban nyugat-európai és ukrán klasszikusok műveit mutatták be. A kortársak közül leginkább Mikola Kulis színdarabjai voltak a legnépszerűbbek. A Berezil maga köré gyűjtötte az ukrán színjátszás kimagasló személyiségeit: Panasz Szakszahanszkijt, Ivan Marjanenkót, Amvroszij Bucsmát, Marjan Kruselnickijt, Olekszandr Szergyukot.

3. Zeneművészet. Képzőművészet

A zeneművészetben kitűntek tevékenységükkel Hrihorij Virjovka, Lev Revuckij, Konsztantin Bohuszlavszkij zeneszer- zők. A DUMKA kórus Szovjetunió leghíresebb kórusa volt. Élén az örökös karmesternek kinevezett Nesztor Horodovenko állt. Az énekkar bejárta egész Ukrajnát, fellépett a Don-vidéken, Kubányban, Grúzi-ában, Azerbajdzsánban, Moszkvában. 1929-ben még Párizsban is vendég-szerepelt.

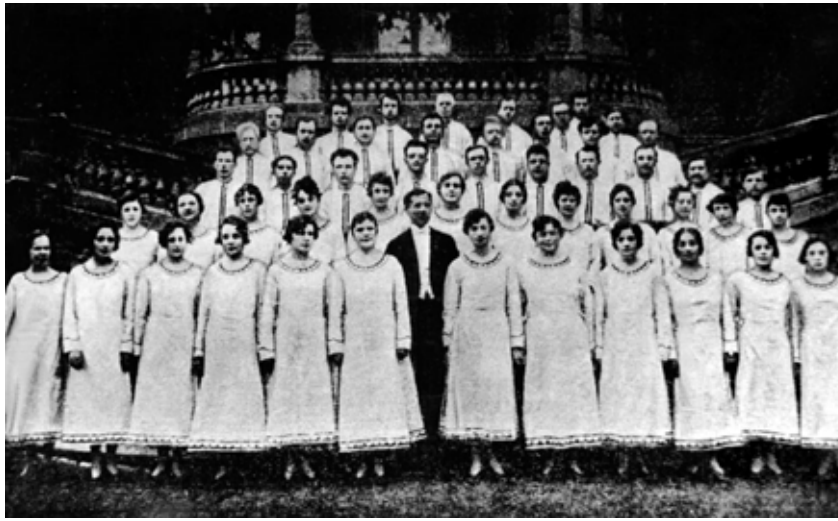

A DUMKA 1928-ban

A képzőművészetben szintén több művészeti egyesület jött létre. 1922-ben alakult meg Odesszában a Kosztandi Társaság, valamint a Vörös Ukrajna Művészeinek Egyesülése. A korszak híres képzőművészei voltak: Ivan Jizsakevics, Fegyir Kricsevszkij, Karpo Trohimenko, akik a korabeli események valósághű ábrázolását tartották legfontosabb feladatuknak.

Tovább folytatták tevékenységüket az Ivan Bojcsuk követőiből alakult bojcsukista iskola kitűnő művészei. Alkotásaikon utánozhatatlan módon ötvöződtek az ősi ukrán és bizánci festészet elemei.

4. A filmgyártás

Az 1920-as évek művelődési életében fontos helyet foglalt el a mozi. 1922-ben kezdte meg működését az odesszai filmstúdió, 1927-ben pedig a kijevi. Ebben az időben Ukrajna-szerte több mint 500 filmszínház működött. Nagy

népszerűségnek örvendett Volodimir Hargyin *Osztap Bandura* című filmje, amelyet 1923-ban rendezett és Maria Zanykoveckaja volt a főszereplője.

A 20-as években vált ismerté Olekszander Dovzsenko filmrendező, aki 1927-ben megalkotta *Zvenihora*, 1929-ben pedig *Arzenal* című filmjét.

5. Hitélet

Vaszil Lipkivszkij metropolita

Mint tudjátok 1921. október 14-én megalakult az Ukrán Autokephal Pravoszláv Egyház (UAPE) Vaszil Lipkivszkij metropolita irányításával. Az autokephal templomokban ukránul folyt a mise az alig érthető egyházi szláv nyelv helyett. Az egyház igazgatása is demokratikus elvekre épült és a hívek részvételével történt. Az orosz pravoszláv egyház ellenségesen fogadta az önálló ukrán egyház létrehozását és harcot hirdetett ellene. 1928 után a hatalom is üldözni kezdte őket.

Végül 1930-ban az UAPE-t betiltották. Vaszil Lipkivszkijt 1937-ben letartóztatták és kivégezték. 73 éves volt ekkor.

Ellenőrizd magad!

1. *Milyen sajátosságai voltak az ukrán irodalom fejlődésének az 1920-as években?*

2. *Elemezd Hviljovijnak az ukrán irodalomra gyakorolt hatását!*

3. *Hogyan fejlődött a zene és a képzőművészet?*

4. *Mit tudsz az ukrán mozi első lépéseiről?*
5. *Miért tiltották be az autokephal egyházat?*

Végezd el a feladatot!

- *Jellemezd az UAPE tevékenységét!*

Jegyezd meg!

1922. március 31. – a Berezil Színház megalakulása
1925–1928 – vita az ukrán irodalom jövőjéről
1927 – a *Zvenihora* bemutatása
1929 – az *Arzenal* bemutatása
1930 – az UAPE betiltása

5. TÉMA

UKRAJNA „SZOVJET MODERNIZÁCIÓJA” (1928–1939)

32–33. § Szocialista iparosítás

1. Mit értünk szocialista iparosítás alatt?

Szocialista iparosítás alatt a bolsevik párt azon intézkedéseit értjük, melyek célja az ország ipari megújulása, gyárak, üzemek, vasutak és más gazdasági létesítmények építése volt. Végrehajtásáról az ÖK(b)P XIV. kongresszusán határoztak 1925 decemberében.

Az iparosítás fontosságával mindenki egyetértett. Modernizáció nélkül ugyanis nem lehetett megteremteni a szocialista társadalmat és a világforradalom is hiú ábránd maradt csupán. A vita az ÖK(b)P vezetőségén belül a finanszírozás kérdése körül bontakozott ki.

Lev Davidovics Trockij, a párt egyik erős embere, az iparosításhoz szükséges forrásokat a parasztság kirablása útján akarta előteremteni árolló segítségével. Ez a politika az iparcikkek árának magasan tartását és az élelmiszerek árának mesterségesen alacsonyan tartását jelentette. A mezőgazdaságból így óriási pénzeket lehetett kiszivattyúzni és a gyárak, üzemek, vasút, erőművek építésébe befektetni. Trockij elképzelése a vidék teljes tönkretételét jelentette.

Lev Trockij

Joszif Sztálin

Az ÖK(b)P főtitkára 1922 óta **Joszif Visszarjonovics Sztálin** volt. A hatalomért folytatott harcban Trockijt tartotta, nem véletlenül, legfőbb ellenfelének. Az iparosítással kapcsolatban ezért homlokegyenest más nézeteket vallott. Ő és a párt vezetőinek többsége az egyenletes fejlődés, valamint a nep folytatása mellett tették le a voksukat. 1927 decemberében került sor az ÖK(b)P XV. kongresszusára. Sztálinnak sikerült meggyőzni elvtársait, hogy Trockij hibás álláspontot képvisel, és ki kell zárni a pártból. Ez meg is történt. Ily módon Sztálin megszabadult egyik legveszélyesebb ellenlábasától.

2. Az iparosítás meghirdetése és üteme

Miután biztonságban érezte hatalmát, Sztálin megfeledkezett korábbi véleményéről és erőltetett iparosításba kezdett. Az ÖK(b)P XV. kongresszusán jóváhagyták a népgazdaság fejlődésének első ötéves tervét[1] az 1928/29–1932/33-as évekre. Az ötéves terv 16%-os ipari fejlődést irányzott elő. Ez nagyon magas és gyakorlatilag elérhetetlen cél volt. 1929 áprilisában az ÖK(b)P XVI. konferenciáján még erre is rá kontráztak, mivel megalkották az ötéves terv optimális változatát, amely már 23%-os növekedésről beszélt. Később Sztálin *A nagy fellendülés éve* című művében teljesen elrugaszkodott a valóságtól és 32%-ban határozta meg a

[1] A kommunisták 1928-tól a Szovjetunió felbomlásáig a népgazdaság fejlődését ötéves ciklusokra tervezték.

nagyipar 1929/30-as fejlődését, az ÖK(b)P XVI. kongresszusán pedig már 45%-ban.

Ukrajna gazdasági fejődésének első ötéves tervét a IX. Összukrajnai tanácskongresszusa fogadta el 1929-ben. A gazdasági beruházások összegét 13 milliárd rubelben határozták meg, ami országosan 64 milliárd rubelt tett ki. Tervbe vették a Dnyeprogesz építésének befejezését, más vízerőművek, bányák, gyárak létesítését. A villamos energia termelést 2,5 szeresére, a gépgyártást 3-szorosára, a vegyipart pedig 3,5 szeresére kellett növelni.

3. Gabonakészletezési válság

Az iparosításhoz óriási anyagi forrásokra volt szükség, amit csak a parasztokból lehetett kisajtolni a már említett árollóval. Ez a politika 1927–1928-ban gabonakészletezési válsághoz vezetett. Korábban is kialakultak hasonló válságok, de az állam igyekezett ezeket gazdasági módszerekkel megoldani. Csökkentette az iparcikkek árát és növelte a búza felvásárlási árát. Most viszont Sztálin politikai lépésekhez folyamodott. Azzal vádolta meg a módosabb parasztgazdákat, akiket ő kulákoknak nevezett, hogy a szovjet rendszer ellenségei és tudatosan nem akarják beszolgáltatni termésüket az államnak. Felszólította a bírókat és ügyészeket, hogy alkalmazzák velük szemben a BTK üzérkedésre vonatkozó 107. cikkelyét. 1928–1929-ben Ukrajnában 33 ezer parasztot állítottak bíróság elé. ítéltek el e cikkely alapján.

4. Az erőltetett iparosítás ellenzői

Az ÖK(b)P-n belül többen ellenezték az erőltetett iparosítást és a nep folytatását szorgalmazták. Sztálin korábbi harcostársai voltak ők: Alekszej Rikov, a Szovjetunió Nép-

biztosok Tanácsának elnöke, Nyikolaj Buharin, Mihail Tomszkij, akikkel együtt harcolt 1927-ben Trockij ellen. Most viszont 1929-et írtak és Sztálin, mint lehetséges riválisoktól tőlük is meg akart szabadulni. Jobboldali elhajlással vádolta meg őket. Pár évvel később, 1938-ban mindhármukat kivégezték.

Alekszej Rikov

Nyikolaj Buharin

Mihail Tomszkij

5. Mindenben a „kártevők” a hibásak

A szovjet gazdaságpolitika elhibázottnak bizonyult és eleve sikertelenségre volt ítélve. Ezt azonban Sztálin és követői nem szívesen ismerték be. A gazdasági fiaskóért a „kártevőket” tették felelőssé, akik tudatosan gátolják a szovjet iparosítást. Gyújtogatnak, vízzel árasztják el a bányákat, tönkre teszik a berendezéseket, villanytelepeket.

Különösen a régi szakemberek voltak számukra gyanúsak, megfélemlítéssel akarták őket az új rendszer szolgálatára bírni. **1928**-ban Donbász Sahtinszki járásának 49 régi szakemberét állították bíróság elé, akik közül hetet ki is végezetek. Azzal vádolták meg őket, alaptalanul, hogy tönkre akarták tenni az ország bányaiparát.

Andrej Visinszkij, a Legfelsőbb bíróság elnöke ítéletet hirdet a sahtinszki perben

A **sahtinszki ügy** után az ukrán nemzeti értelmiség képviselői következtek. **1930**-ban perbe fogták a nem létező **Ukrajna Felszabadítása Szövetség** 45 tagját, köztük Szerhij Jefremovot, Volodimir Csehivszkijt és másokat a munkáshatalom megdöntésére tett kísérletért. Az UFSZ-üggyel kapcsolatosan Ukrajna-szerte 5 ezer diákot, tanárt, orvost tartóztattak le és ítéltek el.

6. A parancsuralmi módszereket alkalmazó tervgazdálkodás kialakulása

Az új gazdaságpolitika idején a bolsevikok ideiglenesen engedélyezték a piacgazdálkodás egyes elemeinek alkalmazását. Az emberek fellélegeztek, úgy tűnt, életük normális mederbe terelődött. 1929 után azonban szakítottak a neppel, és bevezették a tervgazdálkodást. A két gazdálkodási

mód között óriási a különbség. A piacgazdálkodás alapja a termelőeszközök magántulajdona és a szabad verseny. A termelés ütemét pedig a kereslet határozza meg. A tervgazdálkodásnál a gyárak, üzemek, bankok és a föld állami kézben vannak, a vállalatokat megfosztják önállóságuktól és a központ dönti el, miből mennyit gyártsanak. 1929. december 5-én az ÖK(b)P határozott az iparirányításnak újjászervezéséről. A gazdaságirányítás közvetlen láncszemei a trösztök helyett a vállalatok lettek, melyektől megvonták önelszámolásos szabadságukat.

Az iparvállalatokat attól függően, mit termelnek két csoportra osztották. Az *A* csoporthoz tartozott a nehézipar, a *B* csoporthoz pedig a könnyű- és élelmiszeripar. Az állam elsősorban a nehézipar fejlődését támogatta, a könnyű- és az élelmiszeripart a maradék elv alapján finanszírozta. Az ukrajnai nehézipart közvetlenül Moszkva irányítása alá helyezték. A köztársasági népbiztosságok csupán a helyi, jelentéktelen iparágakat ellenőrizhették. Az USZSZK-t teljesen megfosztották gazdasági önállóságától.

7. Sztálin egyszemélyi hatalmának megszilárdulása

Kliment Vorosilov

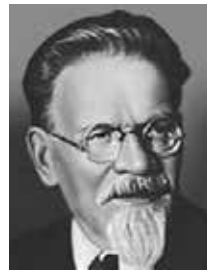

Mihail Kalinyin

Vjacseszlav Molotov

Nyikita Hruscsov

1929-re Joszif Visszarjonovics Sztálin leszámolt minden jelentős ellenfelével (Trockijjal, Buharinnal, Rikovval) és

megszilárdította egyszemélyes hatalmát. Parancsuralmi, totalitáris rendszert épített ki. **Totalitáris rendszer** alatt olyan politikai rendszert értünk, amelyben az államhatalom egy párt kezében összpontosul, és megsemmisít minden demokratikus szabadságjogot. A terror segítségével teljes mértékű ellenőrzést gyakorol a társadalmi élet minden szférája fölött. Sztálin közvetlen munkatársai Kliment Vorosilov, Vjacseszlav Molotov, Lazar Kaganovics, Mihail Kalinyin, Nyikita Hruscsov voltak.

8. Az emberek életkörülményei

Az erőltetett iparosítás során a nép életszínvonala egyre romlott. 1928–1929 telén jegyrendszert vezettek be az alapvető élelmiszerekre, amit csak 1935-ben vontak vissza. A lakosságot államkölcsönök vásárlására kötelezték. 1930-ban *Az ötéves tervet négy év alatt!,* 1931-ben *A döntő harmadik év!*, 1932-ben pedig *A befejező negyedik év!* jelszó alatt. Az új építkezéseken „előbb a gyár aztán a város” elv érvényesült. Az emberek barakkokban éltek rettenetes körülmények között.

9. Szocialista verseny. Sztahanovista mozgalom

A dolgozók munkáját a hatalom nem béremeléssel, hanem tömeges munkaversenyekkel akarta hatékonyabbá tenni. A szocialista munkaversenyeket a szakszervezetek szervezték a párt általános irányítása mellett. 1929. január 20-án a *Pravdá*ban megjelent Lenin *Hogyan szervezzük meg a versenyt?* című cikke. **1929. január 31-**én pedig megszületett az első munkaverseny-szerződés az Artemvuhilja tröszt Centralnaja és Juzsnaja bányái között.

Alekszej Sztahanov

Szocialista verseny nemcsak vállalatok, hanem munkások között is zajlott. Elindítója Alekszej Sztahanov, a kagyijivkaji Centralnaja-Irmino bánya vájára volt, aki 1935. augusztus 30-31-re virradó éjjel 107 tonna szenet termelt ki, ami 14,5 szerese volt az akkor 7 tonnás normának. Ezt annak az új módszernek köszönhette, amely a vájárok és bányászok közötti munkamegosztáson alapult. Az újságok széleskörűen népszerűsítették Sztahanov munkahőstettét. Azt azonban elhallgatták, hogy a vájárra egy egész csapat dolgozott.

A szerszámgép-gyártásban Gudov a Moszkvai Ordzsonikidze Szerszámgépgyár marósa, az autógyártásban Buszigin a Gorkij autógyár kovácsa, a vasúti közlekedésben pedig P. Krivonyisz a szlavjanszki mozdonyszín masinisztája lett a sztahanovista mozgalom elindítója. Mihail Izotov a horlivkai Kocseharka bánya vájára pedig mozgalmat indított a szakemberek szakmai képzésében.

Pása Angelina az sztarobesovoi GTA női traktorosa versenyre hívta a női traktorbrigádokat *Százezer lányt a traktorokra!* jelszóval.

10. Az első ötéves terv teljesítése

1933 februárjában Sztálin bejelentette, hogy az első ötéves tervet 4 év és 3 hónap alatt sikeresen teljesítették.

Tilos volt viszont a termelési mutatók és adatok nyilvánosságra hozása. Mint később kiderült a XV. kongresszuson célul kitűzött 45%-os ipari fejlődés helyett 15,7%-os növekedést sikerült elérni, ami még azt a 16%-ot sem érte el. Az eredmények azonban még így is jelentékenyek voltak: felépült a Dnyeprogesz (1927. november 8. – 1932. október 10.), a Krivij Rohi, Kijevi, Harkivi vízerőmű, 1931. október 1-jén megkezdte a termelést a Harkivi traktorgyár is.

11. A második és harmadik ötéves tervek. Az iparosítás eredményei

A második ötéves terv az 1933–1937 évekre volt beütemezve, a harmadik pedig 1938–1942-re. A bolsevikok tanultak korábbi hibáikból és az ipari növekedést 16,5%-ban határozták meg. Célul tűzték ki továbbá a tőkés elemek végleges kiszorítását a társadalomból, ami a terror fokozását jelentette.

1938 decemberében az ÖK(b)P KB-a, az SZSZKSZ Népbiztosok Tanácsa és a Szakszervezetek Összövetségi Központi Tanácsa határozatot fogadott el *A munkafegyelem fokozásával, az állami társadalombiztosítás gyakorlatának tökéletesítésével, és az ez ügyben tapasztalt visszaélésekkel kapcsolatos intézkedésekről.* Bevezették a munkakönyveket.

1940.júniusában az SZSZKSZ Legfelsőbb Tanácsa törvényerejű rendeletet hozott *A nyolcórás munkanapra, a hétnapos munkahétre való áttérésről, és arról, hogy a munkásoknak, alkalmazottaknak tilos önkényesen elhagyniuk a vállalatokat, intézményeket.* A munkások nem mehettek el munkaidőben szolgálati helyükről, nem késhettek. A legjelentéktelenebb fegyelemsértésért börtönbüntetés, vagy munkatábor járt.

Az egyszerű emberek hősies, önfeláldozó munkájának köszönhetően a Szovjetunió komoly ipari országgá vált. Egy évtized leforgása alatt 35 iparóriás létesült. Közülük 12 Ukrajnában. A **Zaporizssztal**, az **Azovsztal,** a **Krivorizssztal**, a **Dnyeprogesz**, a **Dnyeperi alumíniumgyár**, a **Kramatorszki gépgyár** és a **Harkovi traktorgyár** újonnan épült. A **Luhanszki gőzmozdonygyár**at, a **Makijivkai, Dnyiprodzserzsinszki, Dnyipropetrovszki** és az **Alcsevszki kohó**kat pedig teljesen átalakították. A zaporizzsjai **Kommunár gyár** kombájnokat kezdett gyártani, a harkivi **Sarló és kalapács** pedig cséplőgépeket.

Ellenőrizd magad!

1. *Mit értünk szocialista iparosítás alatt?*

2. *Milyen két nézet alakult ki az iparosítással kapcsolatban a párton belül?*

3. *Mikor fogadták el az első ötéves tervről szóló törvényt, és hogyan határozták meg a későbbiekben a fejlődés ütemét?*

4. *Mi volt az oka az 1927–1928-as gabonakészletezési válságnak, és hogyan oldotta meg a problémát Sztálin?*

5. *Kik ellenezték az erőltetett iparosítást, és mi lett a sorsuk?*

6. *Mivel magyarázták a bolsevikok gazdaságpolitikájuk csődjét?*

7. *Miben különbözik a piacgazdálkodás a tervgazdálkodástól?*

8. *Mikor szilárdult meg teljes egészében Sztálin egyeduralma, és kik voltak közvetlen munkatársai?*

9. *Mi a totalitárius rendszer?*

10. *Hogyan éltek az emberek az 1920–1930-as években?*

11. *Mikor indult el a sztahanovista mozgalom? Kik voltak a követői?*

Végezd el a feladatot!

- *Sorold fel az iparosítás eredményeit!*

Jegyezd meg!

1928–1932 – első ötéves terv
1935 – sztahanovista mozgalom
1933–1937 – második ötéves terv
1938–1942 – harmadik ötéves terv

34–35. § Kollektivizáció. Éhínség Ukrajnában

1. Mit értünk kollektivizáció alatt?

Kollektivizáció alatt a parasztok közös (kollektív), szocialista gazdaságokba (kolhozokba) történő kényszerítését értjük, melynek során elveszik földjüket, vagyonukat, modernkori jobbágyokká téve őket. A bolsevik állam így akarta előteremteni az iparosításhoz szükséges pénzeszközöket és megszilárdítani ellenőrzését a falu felett. A kollektivizációt 1927-ben hirdették meg az ÖK(b)P XV. kongresszusán.

2. Áttérés a teljes kollektivizációra

Az 1927–1928-as gabonakészletezési válság idején Joszif Sztálin napirendre tűzte az ország teljes kollektivizálását. 1929-ben az ÖK(b)P novemberi plénumán áttekintették a kolhozosítással kapcsolatos kérdéseket. A párt felső vezetése, Sztálin, Molotov és Kaganovics azon a véleményen voltak, hogy a kollektivizációt az év végéig be kell fejezni. Sztanyiszlav Koszior az UK(b)P főtitkára is hasonló nézeteket vallott. A sztálini vezetés és ukrajnai képviselői a

kétes értékű első helyet szánták az USZSZK-nak ebben a folyamatban.

Voltak józanabb vélemények is. O. Slihter, az USZSZK földművelési népbiztosa amellett foglalt állást, hogy a kollektivizálást az ötéves terv során szükséges végrehajtani. Végül a plénumon bizottságot hoztak létre annak a kérdésnek a tanulmányozására, milyenek a kolhozszervezés kilátásai a Szovjetunió különböző régióiban.

A bizottság munkájának eredményeképpen 1930 januárjában megszületett a bolsevik párt határozata a kollektivizáció üteméről. A rendelet Ukrajnát azon vidékek közé sorolta, ahol a kollektivizálást 1931 őszéig vagy 1932 tavaszáig kell befejezni.

A kolhozok nem rendelkeztek gépekkel, berendezésekkel. A mezőgazdasági termelést kiszolgáló technika a Gép-traktorállomásokon (GTA, ukránul MTSZ, masinno-traktorna sztancija) volt. Ukrajna első gép-traktorállomása 1928. november 28-án alakult meg az Odesszai körzet Berezivkai kerületében, és T. H. Sevcsenko nevét viselte.

GTA

3. Erőszakos kolhozosítás

A parasztok nem szívesen mondtak le önként tulajdonukról, ezért a kollektivizálást csak erőszakos módszerekkel lehetett végrehajtani. 1930. február 24-én Sztanyiszlav Koszior levél formában direktívát intézett a helyi pártvezetőkhöz, melyben felszólította őket arra, hogy a kollektivizálást az ukrán sztyeppén 1930 tavaszáig, az összes többi területen pedig 1930 őszéig fejezzék be. Minden módszer engedélyezett volt. A pártvezetők már előre bűnbocsánatot nyertek. A pártaktivisták vörös és fekete zászlókkal járták a falvakat. Akik a szocializmust és kolhozt választották, azok a vörös zászló alá álltak, akik nem, azok a fekete alatt sorakoztak. Rájuk börtön várt és megpróbáltatások sorozata. A kollektivizálás üteme egyre gyorsabb lett. 1930. január 20-ig az ukrán gazdaságok 15%-át kollektivizálták, március 1-ig pedig már a 63 %-át.

Korabeli szórólap

A bolsevik párt sikerként könyvelte el a parasztok tömeges belépését a kolhozokba. Erőszakos módszereivel viszont csak azt érte el, hogy a falu lázadozni kezdett a rendszer ellen. 1930-ban a felkelők csaknem 40 ezren voltak már, és tömeges méreteket öltött a kolhozokból való kilépés is. A hatalom hadsereget vetett be saját népe ellen. Bűnbakra volt szükség.

1930. március 2-án Sztálin a *Pravdá*ban megjelentette *A siker szédítő ereje* című cikkét, melyben álszent módon elítélte a kollektivizálás erőszakos módszereit és a felelősséget a helyi vezetőkre hárította. A kolhozparasztoknak engedélyezték ezután, hogy háztájiban is gazdálkodhassanak.

4. A kulákságnak, mint osztálynak a megsemmisítése

A bolsevikok meggyőződése szerint a kollektivizálást azért nem sikerült gyorsan végrehajtani, mert a módos parasztok (kulákok) nem akarták elfogadni a szovjet rendszert és elutasították a kolhozba való belépést. Ők a rendszer ellenségei,

az ő hibájuk a bolsevik fiaskó a mezőgazdaságban. Kezdetben a kulákokat óriási adóval, a bérmunka alkalmazásának megtiltásával, a földbérlet korlátozásával sújtották. 1929 decemberében Sztálin a marxista történészek konferenciáján már a kulákságnak, mint osztálynak a felszámolásáról beszélt. 1930. január 30-án döntés született a kulákgazdaságok megsemmisítésére irányuló intézkedésekről a teljes kollektivizálásra kijelölt vidékeken.

5. Milyen jogai voltak a kolhozparasztnak?

Az állam korlátlan ellenőrzés alatt tartotta a kolhozokat, amelyek legfőbb feladata a gabonabeszolgáltatás volt. A kolhozisták nem kaptak fizetést, hanem az év végén a teljesített munkaegységek alapján természetbeni juttatásban részesültek. Az éhenhalástól a háztáji mentette meg őket. Másodrangú embereknek számítottak, akik még a falujukat sem hagyhatták el. Személyi igazolványuk sem volt. 1932. december 31-én az Összukrán Központi Végrehajtó

Bizottság és az USZSZK Népbiztosok Tanácsa határozatot hozott az egységes személyigazolvány bevezetéséről. Ez a határozat csak a városi lakosságra vonatkozott.

6. Éhínség

A gabonabeszolgáltatás során az USZSZK nem teljesítette a kitűzött terveket. Míg 1930-ban 400 millió pud búzát készleteztek, addig 1931-ben 380 milliót, 1932-ben pedig már csak 195 millió pudot gyűjtöttek be. Ezt is a falu teljes kiszipolyozásával tudták elérni, még a vetőgabonát is elkobozták. A fizikailag is legyengült parasztság képtelen volt hatékonyan dolgozni A kolhozokban fejetlenség uralkodott. Teljes volt a közöny.

1932-ben éhínség kezdődött Ukrajnában. Éjszakánként elkeseredett anyák bolyongtak a learatott mezőkön, hogy az ottfelejtett kalászokat összegyűjtve megmentsék gyermekeiket az éhhaláltól. Gúnyosan „fodrászoknak" nevezték őket. Az állami raktárak ezzel szemben tömve voltak gabonával.

Az 1932–1933-as éhínség (holodomor) Ukrajnában olyan társadalmi-gazdasági jelenség volt, melynek során a hatalom megvonta a lakosságtól az alapvető élelmiszereket. Ez változásokhoz vezetett a népesség demográfiai és szociális struktúrájában. A sztálini vezetés azért bűntette Ukrajnát, mert az ukrán nép elutasította a kollektivizálást.

A szovjet vezetés nem sietett az éhező ukránság segítségére, hanem fokozta a rájuk gyakorolt nyomást. **1932. augusztus 7**-én Sztálin törvényt írt alá az állami vállalatok, kolhozok, szövetkezetek tulajdonának védelméről és a társadalmi (szocialista) tulajdon megerősítéséről, amit a nép **öt kalász törvény**nek nevezett el. **1932. november 8**-án az ÖK(b)P titkos határozatot hozott az élelmiszer-termékek szállításának leállításáról Ukrajna falvaiba.

A búza állami beszolgáltatása

1932. november 1-jén rendkívüli gabonakészletezési bizottság érkezett Ukrajnába Vjacseszlav Molotov vezetésével. Nem sokkal később, 1932 decemberében Lazar Kaganovics is az USZSZK-ba utazott Sztálin azon parancsával, hogy amennyiben a köztársaság nem teljesíti a beszolgáltatási tervet, a néptől el kell kobozni a vetőmagkészletet is.

1932. december 6-án az UK(b)P (főtitkára Sztanyiszlav Koszior) és USZSZK Népbiztosok Tanácsa (elnöke Vlasz Csubar) közös határozatot hozott arról, hogy „fekete táblákra" (listákra) kerülnek mind azon falvak, melyek szabotálják a készletezési terv teljesítését. Velük szemben megtorló intézkedéseket foganatosítottak. Korlátozták vagy teljesen leállították az élelmiszer-termékek beszállítását, de voltak más gazdasági kényszerítő eszközök is.

ЧОРНА ДОШКА

1. СЕЛО ПЕЖИ.
2. КОЛГОСП „НОВЕ ЖИТТЯ", ЛОБУЧЕВСЬКОЇ СІЛЬРАДИ.
3. КОЛГОСП „СХІД", Н-МИКОЛАТВСЬКОЇ СІЛЬРАДИ.
4. КОЛГОСП „МОДЕЛЬНИЙ ЦЕХ", Н-СЕРГІЇВСЬКОЇ СІЛЬРАДИ.
5. КОЛГОСП „ЗА РОКОВИЙ ЖИТТЯ", ВАРНАШІВСЬКОЇ СІЛЬРАДИ.
6. КОЛГОСП „ЧЕРВОНА УКРАЇНА", ПРАВОБЛЕННЇВСЬКОЇ СІЛЬРАДИ.

В КОЛГОСПАХ ЧОРНОЇ ДОШКИ

ірити склад колгоспу

РАЙОННА ЧОРНА ДОШКА

ЗНІМАЄМО З РАЙОННОЇ ЧОРНОЇ ДОШКИ

ВАНОСИМО НА РАЙОННУ ЧОРНУ ДОШКУ

Az UK(b)P másodtitkáraként és a harkivi pártbizottság első titkáraként Sztálin Ukrajnába küldte Pavel Posztisevet. Ő irányította a megtorló intézkedéseket azon kommunisták ellen, akik képtelenek voltak saját népük hóhéraivá válni.

Pavel Posztisev

Sztanyiszlav Koszior

Vlasz Csubar

1932–1933-ban az ukrán nép az éhenhalás küszöbére érkezett. Az emberek megették a kutyákat, macskákat, patkányokat, lótetemet. Megették a fák kérgét, a falevele-

ket, még az eltemetett halottakat is. Gyakori jelenség volt a kannibalizmus. A parasztok a városokban próbáltak élelmet szerezni, de nem jutottak el oda, mivel a falvakat a hadsereg körülzárta. A katonák visszatoloncoltak mindenkit a biztos éhhalálba.

A történészek között nincs egységes vélemény az 1932–1933-as éhség áldozatainak számával kapcsolatban. Vannak, akik 3 millió főben határozzák azt meg, de vannak olyanok is, akik számukat 10 millióra teszik.

7. Kolhozok az éhség után

1933 januárjában megalakultak a GTA-k politikai osztályai, melyek feladata a kollektivizáció további levezénylése és a kolhozok politikai megerősítése volt. Moszkvából, Leningrádból és más nagyvárosból 16 ezer munkás érkezett Ukrajnába ezzel a céllal. A földműveléshez nem értettek és a helyi viszonyokat sem ismerték, de vakon követték a párt utasításait. Munkájukat a helyi belbiztonsági szervek segítették. 1933-ban a politikai osztályok 34 ezer kulákot lepleztek le.

1933. január 19-én közös párt- és kormányhatározat született a kolhozok és egyéni gazdaságok kötelező gabonabeszolgáltatásáról. Bevezették többek között a gabona-

készletezés hektáronkénti elvét. Tavasszal a kolhozok tudomására hozták, hogy mennyi gabona maradhat náluk, és mennyit kell beszolgáltatni az államnak. A felesleget akár el is adhatták. A kolhozokban termelői brigádokat és munkacsoportokat hoztak létre. Bevezették a normamegállapítást és a teljesítmény szerinti bérmegállapítást. A kolhozokat ellátták gépekkel. 1929 szeptemberében gördült le a zaporizzsjai **Kommunar gyár** futószalagjáról az első ukrán kombájn.

Ellenőrizd magad!

1. *Mit értünk kollektivizáció alatt, mikor került meghirdetésre?*

2. *Miért a gabonakészletezési válság idején tűzte Sztálin napirendre az ország teljes kollektivizálását?*

3. *Milyen nézetek alakultak ki 1929-ben a párt novemberi plénumán a kollektivizációval kapcsolatban?*

4. *Milyen volt a kollektivizáció üteme?*

5. *Mik voltak a GTA-k?*

6. *Milyen módszereket alkalmaztak a bolsevikok a kollektivizáció során?*

7. *Miért írta meg Sztálin Szédülés* ***A siker szédítő ereje*** *című cikkét?*

8. *Miért volt szükség a bolsevikok szerint a kulákok kiirtására?*

9. *Milyen jogai voltak a kolhozistáknak?*

10. *Milyen okai voltak az 1932–1933-as éhínségnek?*

11. *Milyen politikát folytattak a bolsevikok az éhínség idején?*

12. *Hogyan fejlődtek a kolhozok az éhínség után?*

Jegyezd meg!

1927 – az ÖK(b)P XV. kongresszusa dönt a kollektivizáció megkezdéséről
1928. november 28. – az első GTA Ukrajnában
1929 decembere – Sztálin a marxista történészek konferenciáján a kuláksag megsemmisítéséről beszél
1930 januárja – párthatározat a kollektivizáció ütemére
1930. március 2. – Sztálin cikke *A siker szédítő ereje* címmel
1932–1933 – éhínség Ukrajnában

36–37. § Ukrajna társadalmi-politikai rendszere. Tömeges megtorlások

1. Változások az ukrán társadalom szerkezetében

Az iparosítás és kollektivizálás következtében gyökeresen megváltozott az ukrán társadalom. Végérvényesen eltűntek a gyártulajdonosok, kereskedők, szorgalmasan dolgozó, magántulajdonnal rendelkező parasztok. Megszűnt a gazdaszellem falun, átadva helyét a modernkori rabságba taszított szovjet kolhozparasztságnak. Szembetűnően növekedett a munkások száma (1,7 millióról 4,6 millióra), a városi lakosság részaránya a népességen belül (30 %-ról 58 %-ra). A szegényebb rétegek előtt megnyílt az út a felsőfokú tanintézményekbe. Kialakult egy gyökeresen új értelmiségi réteg, amely elfogadta a kommunista ideológiát és megpróbálta szívvel-lélekkel, vagy csak azt hazudva, kiszolgálni „kenyéradó gazdáit”. Létrejött egy új kiváltságos rend, a párt nómenklatúra, vagyis a pártszervezetek vezetői, akik

külön üzletekben vásároltak, bármihez hozzájuthattak, saját kórházakban kezelték őket.

2. A győztes szocializmus alkotmánya

Az iparosítás és kollektivizáció befejezésével, a bolsevikok szerint, a Szovjetunióban felépült a szocializmus. Igazodva a társadalmi kihívásokhoz az országnak új alkotmányra volt szüksége. 1936. december 5-én az SZSZKSZ VIII. rendkívüli tanácskongresszusa jóváhagyta Szovjetunió új Alkotmányát.

Kijev 1934-ben. Aszfaltozzák az utcákat a kormány megérkezése előtt

1937. január 25–30-án a XIV. rendkívüli összukrán tanácskongresszus pedig elfogadta az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Alkotmányát. Ukrajna új neve Ukrán

Szocialista Szovjet Köztársaság helyett Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság lett. Legmagasabb államhatalmi szerve pedig Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa. Annak két ülésszaka között a hatalmat a Legfelsőbb Tanács Elnöksége gyakorolta. A végrehajtó hatalom továbbra is a Népbiztosok Tanácsa kezében összpontosult. A köztársaságok az alkotmány szerint bátran kiléphettek az unióból, de a valóságban ez elképzelhetetlen volt. Az USZSZK fővárosa 1934-től Harkiv helyett Kijev lett.

3. Fortélyos félelem igazgat

Az 1936-os Alkotmány értelmében az állampolgárok rendelkeztek minden alapvető emberi és politikai joggal. A felvonulásokon Sztálint dicsőítették, mint 1951-ben versében Balla László:

Egy képet hordoznak,
egy nevet kiáltanak,
zengnek, zengnek, azét,
aki mindig velük van,
azét, aki a vezérük,
győztes munkán s a harc diadalain,
s a levegőben zeng,
a levegőben zeng,
egyre erősebben zeng:
Sztálin, Sztálin, Sztálin!

Éjszakánként azonban a rettegés volt az úr. A *csornij voron*nak nevezett rendőrségi kocsi járta a városokat és falvakat. Jaj volt annak a családnak, amelyiknek a háza előtt megállt. Mert onnan valaki eltűnt évekre, vagy akár örökre. Koholt vádak alapján, sok esetben bírósági ítélet nélkül.

A kommunisták és vezérük, Joszif Sztálin csak megfélemlítéssel tudták hatalmukban tartani a népet. Mindenütt ellenséget kerestek, és ha nem találtak, akkor pedig kineveztek valakit vagy valakiket annak. József Attila szavaival élve *Fortélyos félelem igazgatott* ekkor, amely beleivódott mindenbe, a fákba, bokrokba, emberekbe, azok sejtjeibe.

4. Totalitarizmus. Sztálinizmus

A 20–30-as évek fordulóján a Szovjetunióban kialakult a totalitarizmus és annak legutálatosabb formája, a sztálinizmus. A totalitarizmusról a múlt órákon már tanultatok. De mit is nevezünk sztálinizmusnak? A sztálinizmus Joszif Sztálinról kapta a nevét. Jellemző vonásai: tekintélyelvű bürokratikus államigazgatás, a párt és államhatalmi szervek összefonódása, a társadalom szigorú ideológiai ellenőrzése, megtorló intézkedések foganatosítása az uralkodó rendszer ellenségeivel és ellenzékével szemben. A kifejezést először Lazar Kaganovics alkalmazta, természetesen pozitív kicsengéssel. Az USZSZK élén csupa olyan ember állt, aki teljes mértékben kiszolgálta ezt a rendszert és teljesítette Sztálin akaratát.

Mivel az USZSZK pártállam volt, ezért minden hatalom az UK(b)P kezében összpontosult. A nagy francia forradalom óta tudjuk, a forradalom felfalja gyermekeit. A pártvezetők sem kerülték el sorsukat. Őket is bedarálta a sztálini gépezet. Sztanyiszlav Kosziort 1938-ban leváltották. Helyét Nyikita Hruscsov vette át.

A Népbiztosok Tanácsa élén is változások történtek. Vlasz Csubart még az éhínség után 1934-ben menesztették. Panasz Ljubcsenko, Mihajlo Bondarenko és Demjan Korotcsenko követték őt tisztségében. Az ilyen magas beosztásból történő felmentés életveszélyes volt az érintett személyre nézve. Legtöbbször a nép ellenségének nyilvánították, amit kivégzés, vagy több évtizedes munkatábor követett.

5. A nagy terror

A 30-as években folytatódott a szovjet rendszer megtorló politikája a valós vagy vélt ellenségeivel szemben. A bolsevikok lemondtak még a törvényesség látszatáról is. Az 1930-as évek második fele (1937–1938) a *nagy terror* időszakaként vagy *jezsovscsina*ként (Nyikolaj Jezsov volt az NKVD vezetője ezekben az években) került be a történelembe.

1934-után a másképp gondolkodók üldözése tömeges méreteket öltött. Ekkor gyilkolták meg Szergej Kirovot is.

1934. december 1-jén Leningrádban egy Leonyid Nyikolajev nevű magányos gyilkos lelőtte a leningrádi pártbizottság első titkárát **Szergej Mironovics Kirovot**, valódi nevén Kosztrikovot. A gyilkossággal kapcsolatban több verzió is közszájon forgott. Az egyik szerint Leonyid Nyikolajev azért ölte meg Kirovot, mert annak viszonya volt feleségével Milda Drauléval. A másik változat hívei, különösen napjainkban, úgy gondolják, hogy Sztálin szervezte az egészet,

Kirov ugyanis nagy népszerűségnek örvendett a nép körében, vagyis Koba féltette hatalmát.

Sztálin ezt a gyilkosságot arra használta fel, hogy beindítsa a terrorgépezetet. Tömeges kampány indult az osztályellenségek „leleplezésére" és a velük szembeni megtorló intézkedések foganatosítására. Bírósági ítélet nélkül emberek milliói kerültek a gyilkos gépezet lánctalpai alá. Létrejöttek az NKVD különleges trojkái (helyi szinten a pártbizottság titkára, a tanácselnök és a belbiztonsági szervek vezetője tartoztak hozzá. Legfelsőbb szinten pedig Sztálin, Molotov, Kaganovics, Hruscsov, Mikojan vagy valaki más a központi vezetés tagjai közül), amelyek bíróságon kívüli ítélkező szervként működtek.

1934. december 1-jén az SZSZKSZ Központi Végrehajtó Bizottságának Elnöksége elfogadta a terrorcselekmények előkészítésével és végrehajtásával kapcsolatos vádak kivizsgálásáról szóló határozatot. Ezeket az ügyeket 10 nap leforgása alatt kellett kivizsgálni, ügyvéd és ügyész nélkül. Fellebbezésnek, vagy kegyelemnek helye nem volt. 1937-től kezdve hasonlóan bírálták el a „kártevők"és a „diverzánsok" ügyeit is. Sztálin személyes utasítására fizikai kényszerítő eszközöket is alkalmazhattak a letartóztatottakkal szemben.

6. A megtorló gépezet

Sztálin politikájának gyakorlati megvalósítói a belbiztonsági szervek voltak. Az idők folyamán sokféleképpen nevezték őket, de a lényeg mindig ugyanaz maradt, Sztálin utasításainak a végrehajtása.

1917–1922 között Összoroszországi rendkívüli bizottság, röviden VCSK, cseka (az orosz vszerosszijszkaja csrezvicsajnaja komisszija kifejezésből) volt a neve. Félix Edmun-

dovics Dzerzsinszkij állt az élén. Feladata az ellenforradalom és szabotázs elleni harc volt.

Nevezték ezután GPU-nak, OGPU-nak és NKVD-nek is (belügyi népbiztosság) is. Vezetői a történelem legvisszataszítóbb véreskezű gyilkosai voltak. Dzerzsinszkij 1926-ban bekövetkezett halála után Vjacseszlav Menzsinszkij (1926–1934), Henrih Jagoda (1934–1936), Nyikolaj Jezsov (1936–1938) és Lavrentyij Berija (1938–1945).

Henrih Jagoda

Nyikolaj Jezsov

Lavrentyij Berija

Vjacseszlav Menzsinszkij

1934. június 10-én hozták létre a Javítómunka-táborok és telepek Főigazgatóságát. (**G**lavnoje **U**pravlenyije **Lág**erej, **GULAG**). Az 1937–1938 tömeges megtorlások idején

a GULAG-on 10 millió rab sínylődött. Ők állították elő a Szovjetunió ipari termékeinek 14%-át.

A munkatáborok lakói részt vettek a Fehér-tenger–Balti-tenger és a Volga–Don csatorna építésében, a Volgai, Uszty-Kamenogorszki vízerőművek létrehozásában, az ország távol-keleti és szibériai részében húzódó vasútvonalak lerakásában.

7. A megtorlások fokozódnak

A tömeges megtorlások kiterjedtek a társadalom minden rétegére, a párt és állam vezetőire, katonákra, tudósokra, munkásokra, parasztokra. Több „ellenforradalmi szervezetet” lepleztek le ezekben az években, köztük az Ukrán Nemzeti Központot, az Ukrán Katonai Szervezetet, a Lengyel Katonai Szervezetet, a Kijevi Fehérgárdista Terrorista Központot. 1937 második felében majdnem teljes egészében kiirtották az USZSZK kormányát és az UK(b)P KB-t: Kviringet, Rakovszkijt, Kocjubinszkijt, Kosziort, Csubart. Volodimir Zatonszkijnak pedig azért kellett meghalnia, mivel 1934-ben az ÖK(b)P XVII. kongresszusán ő volt a szavazat számláló bizottság elnöke és tudta, hogy Sztálin megválasztása ellen nem 3-an szavaztak, hanem 292-en.

Alekszandr Jegorov

Jona Jakir

Ivan Dubovij

A Vörös Hadsereg sem úszta meg a megtorlásokat. Megvádolták és bíróság elé állították Tuhacsevszkij és Jegorov marsalokat. Kivégezték Jona Jakirt a kijevi katonai körzet és Ivan Dubovijt a harkivi katonai körzet parancsnokait. A második világháború kirobbanása előtt a parancsnokok 37%-nak volt csak felsőfokú végzettsége, 37%-a pedig még középiskolával sem rendelkezett. A megtorlásokat végző belügyiseket is elpusztították. Elvtársai végezték ki Jagodát és Jezsovot is.

8. Sztálin magyarázata és a jogászok „találmánya”

Andrej Visinszkij

Sztálin a tömeges megtorlásokat azzal magyarázta, hogy a „szocializmus építése során fokozódik az osztályharc”. Az ellenséget pedig ki kell irtani a boldogabb jövő érdekében.

A kirakatperek idején a vádat a Szovjetunió főügyésze, Andrej Visinszkij képviselte. Andrej Januarjevics azt vallotta, hogy a vádlott elítéléséhez elegendő, ha bevallja bűnét, a bíróságnak nem kell rábizonyítani semmit.

Ellenőrizd magad!

1. *Hogyan változott meg az ukrán társadalom szerkezete?*

2. *Miért, és mikor fogadták el a Szovjetunió és az USZSZK új alkotmányát? Milyen új dogokat tartalmaztak ezek a dokumentumok?*

3. *Hogyan tudták a kommunisták hatalmukban tartani a népet?*

4. *Kik álltak ebben az időben az USZSZK élén?*

5. *Mikor következett el a nagy terror időszaka és milyen események vezettek a kialakulásához?*

6. *Hogyan használta fel a Kirov elleni merényletet Sztálin saját céljai eléréséhez?*

7. *Kik voltak a sztálini politika gyakorlati megvalósítói?*

8. *Mi a GULAG?*

9. *Kik lettek a sztálini megtorlások áldozatai?*

10. *Mivel magyarázta a terror politikáját Sztálin?*

11. *Milyen jogi találmány szerzője volt Andrej Visinszkij?*

Jegyezd meg!

1934. január 21. – Kijev lett az USZSZK fővárosa
1934. június 10. – a GULAG létrehozása
1934. december 1. – Kirov meggyilkolása
1936. december 5. – a Szovjetunió új alkotmánya
1937. január 25–30 – az USZSZK új alkotmánya
1937–1938 – a nagy terror időszaka

38–39. § Kultúra az 1930-as években

1. Oktatás és népnevelés

A bolsevikok fokozatosan felszámolták az ukránosítás politikáját. 1929-ben határozat született arról, hogy az állami szervek és az országos vállalatok egymás között valamint a központtal ezután csak orosz nyelven értekezhetnek. Az ukránul beszélőket nacionalista elhajlással vádolták meg. Mint már szó volt róla 1933-ban rendkívüli hatáskörrel felruházva Ukrajnába érkezett Pavel Posztisev, aki harcot indított az ukránosítás ellen. 1933. július

7-én Mikola Szkripnik az ellene felhozott koholt vádak hatására öngyilkos lett. Akinek csak egy kicsi köze is volt az ukránosítás folyamatához, azt meghurcolták, megsemmisítettek. Felszámolták a nemzeti kisebbségek iskoláit és 1939-ben a nemzeti járásokat, városi és községi tanácsokat.

Az oktatás feladata a marxista ideológia elsajátítása, a kommunista párt és Joszif Sztálin iránti feltétlen odaadás meghonosítása volt a nép körében. A kommunista rendszernek ugyanis nem volt szüksége gondolkodó emberekre, csak jól működő csavarokra az ő általuk irányított gépezetben. Az iparosítás következtében fejlődésnek indult termelésben azonban nem dolgozhattak írástudatlan emberek. 1939 végére alapjában véve sikerült felszámolni az írástudatlanságot, a felnőtt lakosság 15%-a maradt ezután írástudatlan.

Az iskolákban kommunista nevelés zajlott. Már kisiskolás kortól a tanuló tagja lett valamilyen ifjúsági szervezetnek, mini-bolsevik pártnak. Így készítették fel őket a majdani „nagy” párttagságra. Az elemisták **октябристы** voltak és vörös csillagot viseltek a kis Uljanov (Lenin) arcképével. Maga a szervezet 1923–1924-ben jött létre.

Az általános iskolás tanulókat 9 éves kortól **pionírokká** (úttörő) avatták, így a pinírszervezetek tagjaivá váltak. A vörös nyakkendő viselete kötelező volt. Ezek a szervezetek **1935** óta működtek. Amikor betöltötték a tanulók a 14. életévüket és arra érdemesnek találtattak, **komszomolistá**k (fiatal kommunista) lettek. A tagoknak Komszomol jelvényt kellett viselniük, amelyen Lenin arcképe domborodott. Az iskolákban **1936-**tól alakultak komszomol szervezetek.

1930. július 25-én az ÖK(b)P KB határozatot hozott *Az általános kötelező oktatásról*, melynek értelmében az elemi négyosztályos képzés kötelező volt mindenki számára. 1938-ban vidéken megkezdődött az áttérés az általános elemi, a városokban pedig az általános hétosztályos oktatásra.

Az iskolák eloroszosodtak. Orosz mintára módosították az ukrán ábécét és a nyelvtant. 1938. április 24-én bevezették az orosz nyelv oktatását Ukrajna minden iskolájában.

A szakemberek felső- és középfokú képzése a főiskolákon és technikumokban zajlott. A 20–30-as évek perei következtében a régi szakembereket gyakorlatilag kivégezték. Újakra volt szükség, akik műveltsége, tudása meg sem közelítette a régiekét, de elkötelezett hívei voltak az új rendszernek. Bővült a főiskolák száma: 1926–1933 között 35-ről 190-re. 1933. március 10-én újraindultak az állami egyetemek Harkivban, Kijevben, Odesszában, Dnyipropetrovszkban. Nőtt a középfokú szakiskolák száma. 1937-ben már 576 ilyen tanintézmény működött, amelyekben 159 ezer szakiskolás tanulhatott szakmát.

2. Tudomány

Az ukrán tudományos élet központja az akadémia volt. **Volodimir Lipszkij** (1922–1928) után elnöke **Daniil Zabolotnij** (1928–1929) lett. Őt **Olekszandr Bohomolec**

(1930–1946) követte az elnöki székben. 1933-ban az osztályokat, tanszékeket megszüntették és az akadémiát kutatóintézetek egyesülésévé alakították át.

Daniil Zabolotnij

Olekszandr Bohomolec

Igor Kurcsatov

1928-ban nyílt meg Harkivban az Ukrán Fizikai-műszaki kutatóintézet. Itt sikerült először a lítium hasadási folyamatát megfigyelni. Dmitro Hrave matematikai iskolájában sok tehetséges matematikus kutatott. Mikola Krilov kidolgozta a matematikai fizika alapjait, Mikola Boholjubov pedig megteremtette a nemlineáris matematikát. **Igor Kurcsatov**, a szovjet atombomba „atyja” 1931–1932-ben dolgozott a Harkivi Ukrán Fizikai-műszaki kutatóintézetben.

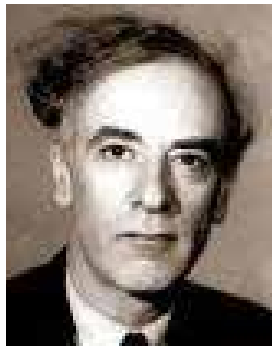

Lev Landau

Jevhen Platon Jurij

Vasziljevics Kondratyuk

Lev Landau is a Harkivi Ukrán Fizika-műszaki kutatóintézetben írta a kinetikus plazmaelméletről szóló művét. A *nagy terror* idején azzal vádolták meg, hogy a németeknek kémkedik. Az életét egy másik tudós, Kapica mentette meg, aki levelet intézett Sztálinhoz, amelyben rámutat a vád képtelenségére, lévén Landau zsidó.

1932-ben **Jevhen Paton** megalapította a Villanyhegesztési kutatóintézetet. Ő dolgozta ki az olvasztóadalékkal végzett villanyhegesztés módszerét, amit a gyakorlatban a Magnyitogorszki Kohászati Kombinátban alkalmaztak először.

Jurij Vasziljovics Kondratyuk (valódi neve Sarhej Olekszandr Hnatovics;) ukrán tudós-feltaláló, a rakétatechnika és űrrepülés elméletének egyik úttörője. Az általa megalkotott úgynevezett Kondratyuk útvonalon, érte el az Apolló űrhajó a Holdat. 1930-ban letartóztatták.

Olekszandr Pallagyin biokémikus, Olekszandr Bohomolec híres kórboncnok, Danil Voroncov fiziológus, Volodimir Filatov, Nyikolaj Sztrazseszko orvos, Mikola Holodnij és Olekszandr Szapegin pedig növénynemesítő és genetikus volt.

Az ukrán tudósokat is kegyetlenül üldözték. Sokukat letartóztatták, munkatáborokba küldték. Matvij Javorszkij történészt 1932-ben letartóztatták, 1937-ben pedig kivégezték. Mihajlo Hrusevszkij történész 1924-ben tért haza a száműzetésből. 1931-ben letartóztatták, később arra kényszerítették, hogy Moszkvába költözzön. 1934-ben rejtélyes körülmények között életét vesztette.

Trohim Deniszovics Liszenko

A megtorlások egyik vezetője Trohim Liszenko volt. **Trohim Deniszovics Liszenko**, agronómus, a micsurini agrobiológia képviselője, az SZSZKSZ-ben, az USZSZK TA tagja (1934), a tudomány szerencselovagja. Üldözte tudományos ellenfeleit, elsősorban a genetikát és annak művelőit.

3. Kivégzett (agyonlőtt) újjászületés

Az 1920-as és 1930-as években az ÖK(b)P ádáz harcot hirdetett a nemzeti irodalmak, így az ukrán irodalom ellen is. Írók, költők, művészek tucatjai lettek a megtorlások áldozatai. 1932 áprilisában látott napvilágot az ÖK(b)P határozata *Az irodalmi és művészeti szervezetek átalakításáról*, melynek értelmében felszámolták az irodalmi-művészeti egyesületeket. 1934-ben megalakult az Ukrajnai Szovjet Írók Szövetsége. Az íróknak ezután a szocialista realizmus módszereit kellett alkalmazniuk, vagyis kötelesek voltak dicsőíteni a szovjet rendszert és a nagy Sztálint. Akik erre nem voltak hajlandók, azokat elpusztították. Az 1920–1930-as éveket ezért kivégzett (agyonlőtt) újjászületésként emlegetik.

1933 tavaszán letartóztatták Mihajlo Jalovij költőt. Barátja Mikola Hviljovij ennek hatására 1933. május 13-án öngyilkos lett. 1933-ban a GULAG-ra száműzték Szliszarenkót, Doszvitnijt, Osztap Visnyát. 1934. december 13–15-én az SZSZKSZ Legfelsőbb Bíróságának kiszállásos katonai kollégiuma Ulrich elnöksége alatt halálra ítélte I. és T Kruselynickijt, Koszinkát, Falkivszkijt, Burevijt, Vlizkót. 1935-ben börtönbe került és a GULAG-on vesztette életét Mikola Zerov. 1937-ben agyonlőtték Szemenkót. Összesen csaknem 500 író lett a megtorlások áldozata.

Az írók, költők csak abban az esetben maradhattak életben, ha dicsőítették Sztálint és a szovjet rendszert, vala-

mint mélyen hallgattak a kor tragédiáiról, az éhínségről, tömeges megtorlásokról. Így kerülhették el a biztos pusztulást Pavlo Ticsina, Makszim Rilszkij, Volodimir Szoszjura, Mikola Bazsan, Andrij Malisko, Jurij Janovszkij.

Pavlo Ticsina az éhség idején a *Párt vezet* című versében *Ó, gyönyörű kor! Halhatatlan kor!*-nak nevezi ezt az időszakot. A Sztálinnak szentelt *Acél és gyöngédség* kötetében pedig a következőket írja: *Folyón úszik a hajó, örvénytől nem fél, szeretünk mi téged, Sztálin, nagyvezér.* Az ukrán írókra rákényszerítették a kisebbrendűségi érzést, az ukrán irodalmat másodlagosnak, az oroszból fakadónak tartották.

Mihajlo Jalovij

Osztap Visnya

Mikola Zerov

Makszim Rilszkij

Pavlo Ticsina

Volodimir Szoszjura

4. Művészet

1935-ben készült el Matvej Manizer monumentális alkotása a Tarasz Sevcsenkót ábrázoló emlékmű, amely Harkivban található.

1933. október 5-én az USZSZK oktatásügyi népbiztossága rendeletet fogadott el a Berezil Színházról, melynek értelmében elbocsátották állásából művészeti vezetőjét és igazgatóját Lesz Kurbaszt. 1933-ban letartóztatták, 1937-ben pedig életét vesztette a GULAG-on.

1934 decemberében Harkivban a városok és falvak köztársasági olimpiájának záróünnepségén 300 kobzost és vándor énekest gyűjtöttek össze, tartóztattak le és lőttek agyon.

1937-ben a megtorlások áldozata lett Mihajlo Bojcsuk festőművész is és a festőiskolája.

5. Egyházellenes politika

A bolsevik hatalom kezdetektől fogva ateista, istentagadó volt. A vallást a népek ópiumának tartották és harcot kezdtek ellene. 1928. január 1-jén lépett életbe az USZSZK Közigazgatási törvénykönyve, amely szabályozta a vallásgyakorlást. Ettől kezdve főben járó bűnnek számított a vallásosság. Különösen kegyetlen üldözésnek volt kitéve az Ukrán Autokephal Pravoszláv Egyház, melyet 1929-ben szovjetellenes tevékenységgel vádoltak meg, 1930-ban pedig feloszlatták. Papjait börtönbe zárták, sokukat kivé-

gezték. A második ötéves tervet Sztálin istentagadó ötéves tervvé nyilvánította. Kezdetét vette a templomok lerombolása és kirablása. A 30-as évek közepére 1913-hoz képest a templomok 9%-a maradt meg.

Ellenőrizd magad!

1. *Hogyan számolták fel az ukránosítást a bolsevikok?*
2. *Milyen sajátosságai voltak a kommunista nevelésnek?*
3. *Hogyan fejlődött az oktatás?*
4. *Ki vezette a tudósok üldözését?*
5. *Miért nevezik az 1930-as éveket kivégzett újjászületésnek?*
6. *Kik estek áldozatul a megtorlásoknak az írók és költők közül?*
7. *Hogyan lehetett életben maradni?*
8. *Milyen sajátosságai voltak a művészet fejlődésének?*

Végezd el a feladatot!

- *Jellemezd a tudomány fejlődését!*
- *Jellemezd a kommunisták egyházellenes politikáját!*

Jegyezd meg!

1923–1924 – októbrista szervezetek alakulnak
1928 – létrejön Harkivban az Ukrán Fizikai-műszaki Kutatóintézet
1934 – az Ukrajnai Szovjet Írók Szövetségének megalakulása
1935 – pionírszervezetek alakulása az iskolákban. Matvej Manizer megalkotja Harkivban Sevcsenko szobrát.
1936 – Komszomol szervezetek jönnek létre az iskolákban

6. TÉMA

A NYUGAT-UKRÁN FÖLDEK (1920–1939)

40–41. § Ukrán területek Lengyelország fennhatósága alatt

1. Az ukrán földek lengyel uralom alá kerülnek

Nyugat-Ukrajna alatt azokat a főleg ukránok által lakott területeket értjük, amelyek a 20–30-as években Lengyelországhoz, Romániához és Csehszlovákiához tartoz-

tak. Lengyelország kötelékébe Kelet-Galícia, Nyugat-Voliny és Nyugat-Polisszja területei kerültek, amelyek 1918 előtt zömükben az Osztrák-Magyar Monarchia (Kelet-Galícia) és az Orosz Birodalom (Nyugat-Voliny és Nyugat-Polisszja) részét képezték. Kelet-Galíciát a lengyelek a lvivi, ternopili és sztanyiszlavi vajdaságra osztották. Nyugat-Volinyt a volinyi, Nyugat-Polisszját a polisszjai, Holmscsinát és Pidljassját pedig a lublini vajdaságba egyesítették.

Az 1919-es párizsi békekonferencia engedélyezte a lengyeleknek Kelet-Galícia ideiglenes megszállását. 1921. március 18-án a rigai béke feltételei értelmében Nyugat-Volhínia, Nyugat-Polisszja, Holmscsina és Pidljassja Lengyelország kötelékébe került. Végül 1923. március 14-én a nagyhatalmak követeinek tanácsa Kelet-Galíciát Lengyelország részeként ismerte el.

2. Lengyel politika Nyugat-Ukrajnában

A lengyelek megígérték az ukránoknak, hogy szavatolni fogják nemzetiségi jogaikat és autonómiát biztosítanak számukra. Ígéretüket azonban nem tartották be. A helyi önkormányzatok élére lengyeleket neveztek ki. Az ukránok nem tölthettek be állami tisztségeket, nem lehettek tisztek a lengyel hadseregben, a rendőrségen, a titkosszolgálatnál. 1920-ban Kelet-Galícia nevét **Kelet-Kislengyelország**-ra akarták cserélni. Az ukrán neveket lengyelekkel cserélték fel. A lengyel nyelv kiszorította az ukránt az állami és törvényhozási intézményekből.

Sorra zárták be az ukrán iskolákat. 1924. július 31-én fogadták el a **peremvidék törvény**t. (A lengyelek a nyugat-ukrajnai, nyugat-belorussziai és litván területeket nevezték keleti peremvidéknek). A helyi lakosság asszimilációja céljából Nyugat-Ukrajnában és Nyugat-Belorussziában kétnyelvű, úgynevezett *utraquista iskolatípus*t hoztak

létre. Az ilyen iskolákban a lengyel nyelv és irodalom mellett lengyelül oktatták Lengyelország történetét, földrajzát. Nyugat-Ukrajnába Lengyelország belső területéről hoztak tanítókat, a nyugat-ukrajnaiakat pedig Lengyelországba irányították.

3. Tudományos élet

Az ukránok szembe szálltak a lengyelek diszkriminatív politikájával. 1921-ben a lengyel hatóságok bezárták a lvivi egyetem ukrán tanszékeit. Erre válaszul a Tarasz Sevcsenko Tudományos Társaság kezdeményezésére megalakult a Lvivi Titkos Ukrán Egyetem, amely 1925-ig működött. Galícia területén tevékenykedett a Ridna skola felvilágosító társaság és a Proszvita.

A tudományosság központja a Tarasz Sevcsenko Tudományos Társaság volt, ahol olyan kiváló tudósok tevékenykedett, mint Volodimir Hnatyuk néprajztudós, Sztepan Szmal-Sztockij nyelvész, Kirilo Sztudinszkij irodalomtörténész, Sztanyiszlav Dnyisztrjanszkij jogtudós, Mihajlo Voznyak néprajztudós, Filaret Kolessza néprajztudós, Vaszil Scsurat pedagógus, költő, műfordító, Ivan Horbacsevszkij biokémikus.

4. Gazdasági fejlődés

Nyugat-Ukrajna Lengyelország olcsó nyersanyag- és munkaerő bázisa, valamint ipari termékei felvevő piaca volt. Az ország területét két részre, **A** és **B** kategóriájú tartományra osztották. Az **A** kategóriához tartoztak a lengyel területek, a **B**-hez pedig a nyugat-ukrán és nyugat-belorusz vidékek. Az **A** országrészben a kormány támogatta az ipar fejlődését, a **B**-ben viszont tudatosan visszafogta azt. Itt ugyanis rendkívül korlátozott számban adtak ki engedélyt iparvállalatok alapításához. A magas vasúti tarifák pedig gátolták az ukrán áruk kijutását a belső lengyel piacokra. Az **A** kategóriájú régióban összpontosultak a modern ágazatok: elektronika, vegyipar, textilipar, cukorgyártás.

A lengyel gazdasági elnyomással az ukránok úgy szálltak szembe, hogy létrehozták szövetkezeteik szerteágazó hálózatát. Ez a rendszer a következő láncszemekből állt:

- Centrobank, vagyis hitelszövetkezet
- Centroszojusz, vidéki fogyasztási és kereskedelmi szövetkezet
- Narodna torgivlja, városi kereskedelmi szövetkezet
- Maszloszojuz, a tejtermelők szövetkezete, amely sikeresen kereskedett Ausztriával, Csehszlovákiával, Svájccal és még Palesztinával is.

1921 és 1939 között a szövetkezetek száma 580-ról 4000-re növekedett, taglétszámuk pedig elérte a 700 ezer főt.

Nyugat-Ukrajnában a nagybirtokok foglalták el az összes földterület 44%-át. Emellett a régióban közel egymillió „halálra ítélt” törpebirtok működött, és több mint 5 millióan nem rendelkeztek földdel. Nagy volt a földéhség, amit az állam elsősorban az ukrán parasztok rovására próbált megoldani úgy, hogy a földesuraktól kisajátított földekből 445 ezer hektárt az oszadnyikok (lengyel telepesek, aki-

ket Nyugat-Ukrajnába telepítettek az etnikai összetétel felhígítása céljából) számára különítettek el. Egy titkos törvényben pedig kimondták, az ukránok a földesúri földeknek csak az 5%-át kaphatják meg.

5. A lakosság életkörülményei

Óriási méreteket öltött a munkanélküliség. A nagy válság idején csak Lvivben több mint 30–40 ezren voltak munka nélkül. A munkások 10–14 órát dolgoztak veszélyes körülmények között. 1934-ben csaknem 3200 ember vált munkahelyi baleset áldozatává. Elterjedt volt a női és gyermekmunka alkalmazása.

A falusiak még nehezebben éltek. Bérüket terményben kapták és munkával kellett fizetniük a földesúri legelők használatáért, a tél folyamán felvett kölcsönökért. Járványok (tífusz, vérhas) tizedelték őket. 1939-ben a lvivi vajdaságban megvizsgált parasztok 2/3-a tbc volt. 1919–1939 között 190 ezren emigráltak innen Amerikába. Helyükre lengyeleket telepítettek. Ezzel megváltozott a régió nemzetiségi összetétele. Lviv lakosságának például 16%-a volt csupán ukrán, 51% lengyel, 32 pedig zsidó.

Andrej Septickij

6. Hitélet

Nyugat-Ukrajnát a vallási sokszínűség jellemezte. Galíciában a görög katolikusok voltak túlsúlyban, Volinyban és Polisszjában pedig a pravoszlávok. A pravoszlávokat üldözték és megpróbálták katolikus hitre téríteni. Lerombolták templomaikat vagy átadták azokat a katolikusoknak. Viszonylag köny-

nyebb volt a görög katolikusok helyzete. **1925**-ben a Vatikán és a lengyel állam között megszületett a Konkordátum, amely szavatolta a görög katolikusok jogait. A görög katolikusok metropolitája Andrej Septickij, a korszak egyik legműveltebb embere volt.

7. Politikai élet

Az Ukrán Nemzeti Demokratikus Egyesület 1925-ben jött létre. Első elnöke Dmitro Levickij volt. Az ukrán függetlenségért és az ukrán állam demokratikus fejlődéséért harcolt békés módszerekkel.

A náci veszély árnyékában a lengyelek és az UNDE 1935–1938 között megegyeztek egymással. Ez az új politika **normalizáció** néven vált ismerté. A lengyelek engedélyezték az ukrán nyelv oktatását, megszüntették a pravoszlávok üldözését. Az ukrán bankok és szövetkezetek könnyebben juthattak hitelhez. Az ukránok lemondtak a lengyelek elleni harcról, a lengyelek pedig az ukránok üldözéséről. A lengyel szejm alelnöke Vaszil Mudrij lett.

Dmitro Levickij

Vaszil Mudrij

Az Ukrán Radikális Párt a demokratikus szocializmus eszméjét összekapcsolta az ukrán függetlenség gondolatával. A párt élén 1930-ban bekövetkezett haláláig Lev Ba-

csinszkij állt, őt Ivan Makuh követte. A pártnak 20 ezres tagsága volt, főleg parasztok, mezőgazdasági munkások, értelmiségiek.

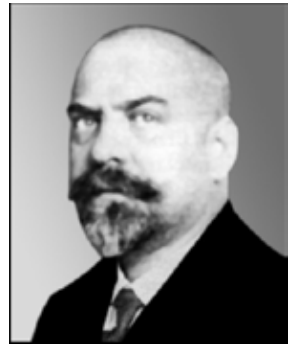

Lev Bacsinszkij

Ivan Makuh

A Nyugat-Ukrajnai Kommunista Párt 1919-ben alakult meg. 1923-ban autonóm jogokkal csatlakozott a Lengyel Kommunista Párthoz. Mivel az LKP illegalitásban volt, így a NYUKP is így működött. Fedőszervként létrehozta a legális Ukrán Paraszt-munkás Egyesületet, a **Szelrobot**. A nep és az ukránosítás alatt népszerű volt a Szovjet-Ukrajnával való egyesülés gondolata a kommunistákkal együtt. A kollektivizáció és különösen az éhínség idején azonban már nem. A Szelrobot betiltották. 1938-ban pedig a NYUKP-t a Lengyel Kommunista Párttal együtt feloszlatták.

1920-ban emigráns szicslövészek Prágában megalapították az **Ukrán Katonai Szervezetet**, melynek az volt a feladata, hogy harcot folytasson a lengyel megszálló hatalom ellen. Vezetője **Jevhen Konovalec** lett.

Jevhen Konovalec

1929 februárjában Bécsben az UKT és a radikális diákcsoportok

kongresszusán létrejött az **Ukrán Nacionalisták Szervezete.** Vezetőjévé szintén Jevhen Konovalecet választották.

Dmitro Doncov

Az UNSZ tevékenységének ideológiai alapja a **Dmitro Doncov** által kidolgozott **integráló nacionalizmus** volt.

Az integráló nacionalizmus (tevőleges, hatékony, érvényes) tagadja a liberális értékeket, és határozott tettekre sarkall a nemzeti érdekek védelme érdekében. A nemzet az abszolút érték. A függetlenség kivívása a legfőbb cél. A cél elérésének érdekében minden eszköz megengedett.

Az UNSZ különböző harci módszereket alkalmazott, nem állt tőle távol a terror sem. Ukrán nacionalisták gyilkolták meg Chechowskyt, Lviv lengyel rendőrbiztosát, Mihajlovot a lvivi szovjet konzulátus hivatalnokát, de terrorcselekmény áldozata lett Peracky lengyel belügyminiszter is. A terrorcselekmény mögött Sztepan Bandera az UNSZ lvivi tartományi vezetője állt, valamint Mikola Lebegy. A terrorcselekmény elkövetőit

1935–1936-ban bíróság elé állították előbb Varsóban, majd Lvivben, ahol halálra ítélték őket. A halálos ítéletet amnesztia alapján életfogytig tartó szabadságvesztésre változtatták. Később Banderát és Lebegyet a Bereza Kartuzka koncentrációs táborba zárták, amely még 1934-ben jött létre. 1938-ban Konovalect meggyilkolták. Helyét az UNSZ élén **Sztepan Bandera** vette át.

Sztepan Bandera

Vjacseszlav Lipinszkij

Az ukrán monarchisták vezetője **Vjacseszlav Lipinszkij** volt. Nem értett egyet az integráló nacionalizmus gondolatával. Azon a véleményen volt, hogy Ukrajna függetlenségéért minden állampolgár kötelessége küzdeni nemzeti hovatartozásától függetlenül. Elutasította a kommunisták eszmerendszerét is. Pártot alapított **Állampárti Földművesek Ukrán Szövetsége** néven. Nézeteit *Levelek földműves ukrán testvéreimhez* című művében foglalta össze.

Ellenőrizd magad!

1. *Milyen ukránok által lakott területek tartoztak Lengyelországhoz?*

2. *Hogyan szervezték meg ezeknek a területeknek az önkormányzatát?*

3. *Mi volt a lényege a peremvidék törvénynek?*

4. *Hogyan szálltak szembe a lengyel elnyomással az ukránok?*

5. *Milyen szerepet játszott a tudományos életben a Tarasz Sevcsenko Tudományos Társaság?*

6. *Miért vándoroltak ki sokan Nyugat-Ukrajnából a 20–30-as években?*

7. *Hogyan alakult Nyugat-Ukrajna hitélete?*

8. *Milyen politikai elveket vallott az Ukrán Nemzeti Demokratikus Egyesület?*

9. *Mi volt a normalizáció lényege?*

10. *Milyen sajátosságai voltak a radikálisok tevékenységének?*

11. *Mikor voltak népszerűek a kommunisták Nyugat-Ukrajnában, és mikor nem?*

12. *Milyen szervezeteket hoztak létre az ukrán nacionalisták?*

13. *Mi az integráló nacionalizmus lényege?*

14. *Mit tudsz az ukrán monarchista mozgalomról?*

Végezd el a feladatot!

- *Jellemezd a lengyelek politikáját Nyugat-Ukrajnában!*
- *Vázold Nyugat-Ukrajna gazdasági fejlődésének sajátosságait!*

Jegyezd meg!

1920 – az Ukrán Katonai Szervezet létrehozása
1921–1925 – Lvivi Titkos Egyetem
1924. július 31. – a peremvidék törvény
1925 – Konkordátum a Vatikán és Lengyelország között, az UNDE megalakulása
1935–1938 – a normalizáció időszaka

42. § Ukrán területek Románia fennhatósága alatt

1. Az ukrán földek román uralom alá kerülnek

Besszarábia hotini, akkermani és izmaili járásai Oroszország részét képezték az első világháború előtt, Észak-Bukovina pedig az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozott.

Mivel mindkét területen jelentős román népesség élt, ezért Románia ezeket a területeket magáénak tartotta.

1918-ban megszállta Besszarábia hotini, akkermani és izmaili járásait, illetve Észak-Bukovinát. 1919. szeptember 11-én a saint-germaini szerződés szentesítette Észak-Bukovina Romániához csatolását. Az antant vezető államai 1920-ban a besszarábiai jegyzőkönyvben elismerték Besszarábia bekebelezését is.

2. Nemzeti elnyomás

Észak-Bukovina és Besszarábia területén a románok 1918–1928 között ostromállapotot hirdettek. Felszámolták a régi közigazgatást és románt vezettek be helyette. A járások élére román prefektusokat neveztek ki. Betiltották az ukrán nyelv használatát. Az állami intézményekben csak olyan emberek dolgozhattak, akik tudtak románul. Bezárták az ukrán tannyelvű elemi iskolákat és gimnáziumokat. Míg 1918-ban Észak-Bukovinában 218 ukrán elemi iskola működött, addig 1927-ben már egy sem. A csernyivci egyetemen megszüntették az ukrán tanszéket. A helységek ukrán neveit románra változtatták. Megtiltották az ukrán nyelvű könyvek nyomtatását. Az ukrán pravoszláv egyházat is a román pátriárkátusnak rendelték alá.

3. Az ostromállapot megszüntetése

1928-ban megszüntették az ostromállapotot és némileg javítottak az ukrán oktatás helyzetén. Bukovina és Besszarábia ukrán többségű iskoláiban bevezették az ukrán nyelv oktatását. Az elemi osztályokban heti nyolc órában, a felső tagozaton pedig heti hat órában. 1934-ben ezt a rendelkezést visszavonták.

4. Gazdasági élet és a lakosság életszínvonala

A románok Besszarábiát és Észak-Bukovinát gyarmatként kezelték, olcsó nyersanyag- és munkaerő-forrásnak tartották. Ezeken a vidékeken a kisvállalatok voltak túlsúlyban, ahol többnyire kézi termelés folyt. A tartomány gazdaságában az élelmiszeripar játszotta a vezető szerepet, de foglalkoztak bőrfeldolgozással, szappanfőzéssel, szövéssel és posztókészítéssel is. Nagy volt a munkanélküliség, a munkások nehéz körülmények között dolgoztak és éltek. 1929-ben Romániát is elérte a világválság. 1935-ben a vállalatok száma a felére csökkent. 1919-ben meghirdették az agrárreformot. Mindössze 70 ezer hektár földet, vagyis a nagy földbirtokok 17 %-át parcelláztak fel és osztottak szét a parasztok között, ami semmire sem volt elég.

Az európai országok közül Romániában volt legalacsonyabb az életszínvonal. Románián belül pedig Észak-Bukovinában és Besszarábiában éltek legnehezebben az emberek. 1937-ben a kenyér ára 50-szerese volt az 1914-es árnak, a húsé pedig 57-szerese. A fizetések viszont csak 18-szorosára növekedtek az évtizedek alatt. 1931–1932-ben 50 ezren voltak munka nélkül Bukovinában. Besszarábia munkaképes lakosságának csak a fele dolgozott. A *Románia gazdasága* című lap így írt erről a 30-as évek elején: „Nem túlzás, ha azt mondjuk, pillanatnyilag a huculság a kihalás állapotában van.”

5. A tatarbunari felkelés

1924. szeptember 16-án Besszarábia Tatarbunari körzetében fegyveres felkelés robbant ki, melyben 6 ezren vettek részt. Szeptember 18-án a románok a felkelők ellen bevetették a hadsereget. A harcok szeptember 25-ig tartottak és a tatarbunariak vereségével értek véget. 1925-ben a fel-

kelés résztvevőit bíróság elé állították. Az „ötszázak pere” során 85 személyt börtönbüntetésre ítéltek.

6. Politikai pártok és mozgalmak

Az ostromállapot idején a politikai pártok be voltak tiltva. A tatarbunari felkelés után némileg enyhült a politikai nyomás. 1928–1929 között viszonylag liberális időszak következett, ami kedvezett a pártok működésének. 1927-ben megalakult az Ukrán Nemzeti Párt, melynek V. Zalozeckij volt a vezetője. Az UNP törvényes keretek között működött és nem utasította el a hatalommal való együttműködést. 1929-ben jött létre a **Felszabadítás** nevű kommunistabarát szervezet, amely a Szovjet-Ukrajnával való egyesülés szükségességét hirdette, de nem volt népszerű az emberek körében. A 30-as évek közepén Zabacsinszkij, Hrihorovics és Kvitkovszkij titkos radikális nacionalista szervezetet hoztak létre. 1938 után a politikai pártokat ismét betiltották.

Ellenőrizd magad!

1. *Hogyan kerültek az ukrán területek Románia uralma alá?*

2. *Milyen volt az ukránok élete az ostromállapot idején?*

3. *Milyen változások történtek az oktatásban az ostromállapot feloldása után?*

4. *Hogyan fejlődött a gazdaság?*

5. *Milyen politikai pártok működtek a tartományban?*

Végezd el a feladatot!

- *Vázold fel a tatarbunari felkelés rövid történetét!*

Jegyezd meg!

1918–1928 – ostromállapot
1924. szeptember 16–25. – tatarbunari felkelés

43. § Kárpátalja Csehszlovákia kötelékében

1. Vidékünk Csehszlovákiához kerülése

Kárpátalja az első világháború előtt az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozott. Ez a vidék ősidőktől fogva soknemzetiségű volt, ahol ruszinok, magyarok, németek, románok, szlovákok éltek egymással békességben. Az első világháború következtében a Monarchia felbomlott, így szülőföldünk sorsa is megpecsételődött. A lakosság nagy része Magyarországon szeretett volna élni, de akadtak olyanok is, akik az ukránokhoz vagy a csehekhez húztak.

1919. **január 21**-én Huszton a helyi ruszinok 420 küldöttének kongresszusa kihirdette Kárpátalja egyesülését Ukrajnával. A Központi Ruszin Tanács pedig **1919. május**

8-án Kárpátalja Csehszlovákiához csatolása mellett foglalt állást.

1919. szeptember 11-én a saint-germaini szerződés szentesítette Kárpátalja Csehszlovákia általi bekebelezését, s garantálta a vidék autonóm státusát, amit a csehek csak 1938-ban adtak meg. A szerződés értelmében 12 656 négyzetkilométer került Csehszlovákiához Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyékből. Ezt az állapotot rögzítette az 1920. június 4-én aláírt trianoni szerződés is.

A vidék hivatalos neve **Podkarpatszka Rusz** lett. A közigazgatást 1922-ig a katonai parancsnokság gyakorolta, ezután a kormányzók kezébe került. Podkarpatszka Rusz kormányzói Zsatkovics Gergely, Beszkid Antal és Hrabár Konstantin voltak. A hivatalos nyelv a cseh lett, Kárpátalját ellepték a cseh hivatalnokok.

2. Cseh politika Kárpátalján

A csehek politikája Kárpátalján sokban különbözött a lengyelek vagy a románok politikájától, hisz a gyarmatosítás elemeit egyesítette a vidék gazdasági fellendítésével. Az agrárreform következtében 35 ezer földnélküli paraszt

jutott kevéske földhöz. Korszerűsítették az utakat, hidakat építettek, villamosították a falvakat. Kárpátalján elsősorban a fafeldolgozó és építőanyag ipar fejlődött. Jelentősebb vállalatok voltak a perecsenyi **Bentli**, a nagybocskói **Klotild**, a szolyvai, beregszentmiklósi, ungvári **Mundusz** bútorgyár, a munkácsi és beregszászi téglagyárak.

3. Politikai pártok és szellemi irányzatok

Minden jelentősebb politikai pártnak, az Agrárpártnak, a Kommunista Pártnak, a Néppártnak és a Szociáldemokrata Pártnak voltak helyi szervezetei Kárpátalján.

A ruszinok egy része **moszkvofil** nézeteket vallott. Ők úgy gondolták, hogy a ruszinság a nagyorosz nép része és a velük való egyesülésre kell törekedni. Vezetőjük **Bródy András** volt. Több szervezetet is létrehoztak. A Duhnovics Társaság például komoly kultúrafelvilágosító munkát folytatott. A moszkvofilekhez sorolhatjuk az Agrárpártot, a Népi Szocialista és Népi Demokratikus Pártokat is.

A **ruszinofilek** azt hangoztatták, hogy a ruszinság különálló nép, saját múlttal, jelennel és jövővel.

Az **ukránofilek** annak a véleményüknek adtak hangot, hogy a ruszin nép az ukrán néphez tartozik, ezért vele kell egy államot alkotnia. **Volosin Ágoston** és a Brascsajko fivérek álltak a mozgalom élén. Szervezetük a Proszvita volt. Az ő nézeteiket vallotta a Keresztény Néppárt és a Néppárt is.

4. Az autonómia meghirdetése. Kárpát-Ukrajna

1938. október 23-án Kárpátalja autonómiát kapott Csehszlovákia keretei között. Az autonóm kormány vezetője Bródy András lett, őt pedig Volosin Ágoston követte. 1938. november 2-án az első bécsi döntés értelmében Ungvár,

Munkács, Beregszász Magyarországhoz kerültek. Volosin Ágoston Husztra tette át a Kárpátaljai autonómia központját. 1939 januárjában Volosin Ágoston kezdeményezésére megalakult az Ukrán Nemzeti Egyesülés (UNE), melynek célja a szuverén kárpátaljai ukrán állam létrehozása volt.

Bródy András

Volosin Ágoston

1939. február 13-án választásokat tartottak Kárpát-Ukrajna parlamentjébe, a szojmba.

1939. március 15-én a szojm ülésén az UNE kezdeményezésére meghirdették Kárpát-Ukrajna önállóságát. Elnökévé Volosin Ágostont választották meg. A szojm elnöke Stefán Ágoston lett, a miniszterelnök pedig Révai Gyula. Kárpát-Ukrajna vezetői voltak még: Sztepan Roszoha, Révai Ferenc, Brascsajko Mihály. Létrejött Kárpát-Ukrajna katonai szervezete, a Kárpáti Szics, melynek élén Dmitro Klimpus állt.

1939. március 14-én a magyar csapatok megkezdték Kárpátalja visszafoglalását. Március 16-án Huszt alatt, a Kraszne polén megütköztek a Kárpáti Sziccsel, amely nem tudta megállítani a magyarok előrevonulását.

Ellenőrizd magad!

1. *Hogyan került vidékünk Csehszlovákia fennhatósága alá?*

2. *Milyen volt Kárpátalja státusa Csehszlovákia kötelékében?*

3. *Milyen szellemi irányzatok alakultak ki a ruszinok körében?*

4. *Mikor kapott autonómiát vidékünk, és kik voltak a vezetői?*

5. *Milyen hatással volt vidékünk fejlődésére az első bécsi döntés?*

6. *Mikor kiáltották ki Kárpát-Ukrajna függetlenségét, és hogyan alakult a sorsa ennek a mini-államnak?*

Végezd el a feladatot!

- *Jellemezd a csehek kárpátaljai politikáját!*

Jegyezd meg!

1938. október 23. – Kárpátalja autonómiát kap
1938. november 2. – első bécsi döntés
1939. március 15. – Kárpát-Ukrajna függetlensége